

**İŞGÜCÜ PİYASASINDA CİNSİYET TEMELİNDE HİSTERİ
ETKİSİNİN ANALİZİ: KIRILMALI BİRİM KÖK ANALİZİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
İktisat Ana Bilim Dalı
İktisat Programı**

Banu ÖZEN

Danışman: Doç. Dr. Cemil ÇİFTÇİ

**Ekim 2021
DENİZLİ**

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Banu ÖZEN

ÖN SÖZ

Geçici şoklar, ülke ekonomileri üzerinde kalıcı etkiler bırakabilmektedirler. Özellikle yükselen işsizlik oranlarının, şokun etkisi ortadan kalktıktan sonra eski seviyesine dönememesi durumu sık deneyimlenen bir durumdur. İşsizlik histerisi olarak adlandırılan bu durumun Türkiye için geçerliliğinin araştırıldığı bu çalışma, özellikle kadın-erkek işsizliği arasındaki açık makasın ardında yatan sosyolojik ve ekonomik sebeplere ışık tutarak eğitim faktörünün ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgularımız, kadın ve erkeklerde farklı eğitim gruplarında muhtemel histeri etkisinin olduğu yönündedir. Kullandığımız analiz ve verilerle işsizliğin değişim sürecine farklı bir bakış açısı kazandırmayı amaçladık. Bu çalışmanın literatüre katkı sağlamasını, bu konuda yapılacak olan çalışmalar için bir referans niteliği taşımasını temenni ederim.

Tezin hazırlanmasına bilgi ve birikimleriyle katkıda bulunan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Cemil ÇİFTÇİ'ye, kıymetli katkılarından dolayı saygıdeğer hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Hakan ULUCAN ve Doç. Dr. Kerem GÖKTEN'e, çalışmamdaki paha biçilemez katkılarından dolayı Arş. Gör. Cemal ÖZTÜRK'e ve en büyük manevi destekçim Arş. Gör. Günsenin ALTINKAYNAK'a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışma sürecimde bakış açımı renk katan sevgili kardeşlerime, eğitimin önemini her zaman vurgulayan, daha ileriye gitmem için beni daima destekleyen babama ve tüm eğitim yaşamım boyunca beni yürekten destekleyen, büyük bir özen ve ilgiyle her daim yanımda olan çok değerli anneme teşekkür ederim.

ÖZET

İŞGÜCÜ PİYASASINDA CİNSİYET TEMELİNDE HİSTERİ ETKİSİNİN ANALİZİ: KIRILMALI BİRİM KÖK ANALİZİ

ÖZEN, Banu
Yüksek Lisans Tezi
İktisat A.B.D.
İktisat Programı
Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Cemil ÇİFTÇİ

Ekim 2021, XII+73 sayfa

Toplumların istihdam sorunlarının altında yatan en önemli unsurlardan birisi eğitimidir. Her toplumun sosyokültürel özelliklerine göre farklılık gösteren işsizliğe mercek tutulduğunda, kadın ve erkek işsizliğinin de birbirinden farklı olduğu gözler önüne serilmektedir. Söz konusu farklılık Türkiye için de geçerlidir. Türkiye’de özellikle 2010 yılından itibaren üniversitelerin gerek sayılarında gerekse kontenjanlarında çok önemli artışlar olmuştur. Bu nedenle çalışmamızda literatürde üzerinde yeterince durulmayan ancak işsizlik oranlarının gelişim ve değişim sürecinin analizine farklı bir bakış açısı kazandırabilmek amacıyla eğitim temelinde kadın ve erkek işsizliğinde histeri etkisini analiz etmeyi amaçladık. Türkiye’de 2014:01-2020:11 döneminde kadın ve erkek işsizliğinde histeri etkisinin olup olmadığının incelendiği bu çalışmada, eğitim gruplarına göre ayrılmış işsizlik serilerine Yapısal Kırılmalı Birim Kök Testleri uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre kadınlarda ve erkeklerde farklı eğitim gruplarında histeri etkisinin varlığına dair bulgulara ulaşılmıştır. Bununla birlikte erkeklerde ve kadınlarda aynı eğitim gruplarından farklı sonuçlar elde edilmiş olması da dikkat çekicidir. Bu nedenle politika yapıcıların Türkiye’deki yüksek işsizliği düşürmek için geliştirecekleri politikalarda cinsiyetin yanı sıra eğitim gruplarını da göz önünde bulundurmaları politikaların etkinliğine önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, Histeri, Birim Kök, Cinsiyet, Eğitim.

ABSTRACT**TESTING FOR UNEMPLOYMENT HYSTERESIS IN TURKEY: AN
ANALYSIS OF UNIT ROOT WITH STRUCTURAL BREAK**

ÖZEN, Banu
Master Thesis
Economics Department
Economics Programme
Adviser of Thesis: Doç. Dr. Cemil ÇİFTÇİ

October 2021, XII+73 pages

One of the most important factors underlying the employment problems of societies is education. When unemployment, which differs according to the socio-cultural characteristics of each society, is examined, it is revealed that the unemployment of women and men are different from each other. This difference is also valid for Turkey. In Turkey, especially since 2010, there has been a significant increase in both the number and quota of universities. For this reason, we aimed to analyze the effect of hysteria in women and men on the basis of education in order to provide a different perspective to the analysis of the development and change process of unemployment rates, which has not been discussed before in the literature. In this study, which examines whether there is a hysteresis effect in unemployment of men and women in Turkey in the period of 2014:01-2020:11, Unit Root Tests with Structural Break were applied to unemployment series separated by education groups. According to the test results, it was found that there was a hysteresis effect in different education groups in men and women. However, it is noteworthy that different results were obtained from the same education groups in men and women. As a result of these findings, considering education groups as well as gender in the policies developed to reduce unemployment will increase the effectiveness of the policies.

Key Words: Unemployment, Hysteresis, Unit Root, Gender, Education.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar DİZİNİ.....	vi
GRAFİKLER DİZİNİ.....	vii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM İŞSİZLİK

1.1. İşsizliğin Tanımı ve İşsizlik Türleri.....	3
1.2. İşsizliğin Nedenleri ve Etkileri.....	5
1.2.1. Yaş.....	7
1.2.2. Demografik Faktörler.....	8
1.2.3. Cinsiyet.....	9
1.2.4. Eğitim.....	13
1.2.5. Medeni Durum.....	16
1.2.6. Sağlık.....	17
1.2.6.1. Covid-19 Salgını.....	20
1.2.7. Göç.....	21
1.2.8. Asgari Ücret.....	23
1.2.9. İşgücü Piyasası Kurumları.....	27

İKİNCİ BÖLÜM İŞSİZLİK HİPOTEZLERİ

2.1. Doğal Oran Hipotezi.....	30
2.2. İşsizlik Histerisi Hipotezi.....	31
2.3. Literatür.....	33

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Türkiye'de İşsizlik Sürecinde Eğilimler.....	41
3.1.1. İşgücü Piyasasında Cinsiyet Temelinde Koşullar.....	45
3.1.1.1. Erkek İşgücünde Sektörel Dağılım ve Ortalama Ücretlerin Gelişimi.....	46
3.1.1.2. Kadın İşgücünde Sektörel Dağılım ve Ortalama Ücretlerin Gelişimi.....	46
3.1.1.3. Erkeklerde İşgücüne Katılım Oranında Değişim Süreci.....	47
3.1.1.4. Kadınlarda İşgücüne Katılım Oranında Değişim Süreci.....	49
3.2. Veri Seti ve Metodoloji.....	53
3.2.1. Zivot & Andrews Birim Kök Testi.....	55
3.2.2. Kurozumi KPSS Testi.....	56
3.2.3. Enders & Lee Fourier LM Test.....	57

3.2.4. Becker & Enders & Lee Fourier LM Test.....	58
3.3. Ampirik Bulgular	58
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	68

TABLULAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1. Ortaöğretimde Net Okullaşma Oranı	13
Tablo 2. Nottingham’da Vereme Yakalananların Sayısı	17
Tablo 3. Türkiye’de Asgari Ücretle Çalışanların Oranı 2003-2017.....	24
Tablo 4. Temel İşgücü Göstergeleri, 2021	43
Tablo 5. Kadın İşsizliği Birim Kök/Durağanlık Testleri.....	58
Tablo 6. Erkek İşsizliği Birim Kök/Durağanlık Testleri.....	63

GRAFİKLER DİZİNİ

	Sayfa
Grafik 1. Nüfus Piramidi, 2007-2020.....	8
Grafik 2. Tarım Dışında İşgücüne Katılım Oranı 1990-2010 (yüzde).....	10
Grafik 3. İşsizlik Oranı ve Geniş İşsizlik Oranı, 1980-2020.....	41
Grafik 4. Atıl İşgücü, 2014-2021	42
Grafik 5. Sektörel istihdam, Hizmet Sektörü, Ağustos 2018-Ağustos 2020.....	45
Grafik 6. Türkiye’de istihdamda yer alan kadınların mesleki gruplara göre dağılımı, 2018, (yüzde)	47
Grafik 7. Eğitim Gruplarında Erkeklerde İşgücüne Katılım Oranları, 2014-2020.....	49
Grafik 8. Eğitim Gruplarında Kadınlarda İşgücüne Katılım Oranları, 2014-2020.....	51
Grafik 9. Eğitim Grupları Bazında Kadın İşsizlik Oranları, 2014:1 – 2020:11.....	53
Grafik 10. Eğitim Grupları Bazında Erkek İşsizlik Oranları, 2014:1 – 2020:11.....	54
Grafik 11. Yükseköğretim Mezunlarının Sayıları, 2014-2020.....	61

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ADF	Augumented Dickey Fuller
APC	Yaş Grubu Dönemi
BEL	Becker Enders Lee
EL	Enders Lee
ILO	International Labor Organisation
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
LM	Lagrange Çarpanı
LS	Lee-Strazicich
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MYO	Meslek Yüksekokulu
OECD	The Organisation For Economic Co-Operation And Development
PP	Philips Perron
PUR	Panel Tabanlı Birim Kök
SP	Schmidt ve Phillips
SPSM	Sıralı Panel Seçim Metodu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
YÖK	Yükseköğretim Kurumu
ZA	Zivot ve Andrews

GİRİŞ

İstihdam sorunlarının altında genel olarak birçok neden bulunmaktadır. Teknolojik gelişmeyle gelen verimlilik artışı, sosyo-kültürel yapı gibi birçok etken istihdamın gelişiminde önemli roller almaktadır. Ayrıca belirli dönemlerde iktisadi büyümeye karşın istihdamda beklenen artış görülememektedir. Örneğin Türkiye’de 1980 sonrasında imalat sanayiinde üretim artışı görülmüşken istihdamda beklenen artış gerçekleşmemiştir. Sanayide emek verimliliğinde yaşanan artış sadece Türkiye’de değil, birçok ülkede istihdam olanaklarını sınırlandırmaktadır. Orta seviyedeki iktisadi büyümenin yavaş artan bir istihdamla sonuçlanması da gelir eşitsizliği ve yoksulluğun artışı da beraberinde getirmektedir. Her toplumun sosyokültürel özelliklerine göre farklılık gösteren işsizliğe mercek tutulduğunda, kadın ve erkek işsizliğinin de birbirinden farklı olduğu gözler önüne serilmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda işsizliğin yapısının incelenmesinde cinsiyete dayalı analizlerin önemi artmaktadır. Kadın-erkek eşitsizliklerinin iktisadi boyutları Türkiye’de çok eskilere dayanmaktadır. 19. yüzyıl öncesinde kadınların hane dışındaki iktisadi faaliyetlere katılımının çok düşük düzeyde olduğu bilinmektedir. 19. Yüzyıl sonrasında da üretimin yaygınlaşmasıyla birlikte çalışmaya başlayan kadınlar, ucuz emek kaynağı olarak görülmekteydi ve özellikle mevsimlik işlerde çalışmaktalardı. Kadınların çalışma hayatındaki yerinin başlangıcı birçok ülkede benzerdir. Özellikle Sanayi Devriminden sonra kadınların (ve çocukların) ucuz emek kaynağı olarak görülmesi ve çok kötü koşullarda çalıştırılmaları buna örnek teşkil etmektedir. Söz konusu cinsiyet ayrımcılığı özellikle istihdam oranı cinsiyetler bazında ele alındığında açıkça ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de özellikle 2008 krizi ile yükselen işsizlik oranlarının, krizin etkileri ortadan kalktıktan sonra eski seviyelerine dönmemesi ve artış trendinde olması (kadın işsizliğinde bu artış erkek işsizliğine göre daha yüksektir) dikkatleri işsizlik histerisi üzerine çekmektedir. İşsizlik Histerisinin varlığı ilk olarak 1986 ve 1987 yıllarında Blanchard ve Summers tarafından ortaya konulduğunda, Doğal Oran Hipotezi’nin işsizlikteki kalıcı bir artışı açıklamada yeterli olmadığı gerekçesiyle, yeni bir yaklaşım olarak ilgi uyandırdı. İşsizlikteki genel değişimlere bakıldığında kadınlarda ve erkeklerde hem işsizlik oranlarında hem de işsizlik oranlarının zaman içindeki değişimindeki farklılıklar görülmektedir. Literatürde hem genel işsizlik oranları hem de cinsiyet temelinde histeri etkisini analiz eden çalışmalar bulunmaktadır. Türkiye’de özellikle 2010 yılından itibaren üniversitelerin gerek sayılarında gerekse de kontenjanlarında çok önemli artışlar olmuştur. Bu nedenle

çalışmamızda literatürde daha önce üzerinde yeterince durulmayan ancak işsizlik oranlarının gelişim ve değişim sürecinin analizine farklı bir bakış açısı kazandırabilmek amacıyla eğitim temelinde kadın ve erkeklerde histeri etkisini analiz etmeyi amaçladık. İşsizliği önce cinsiyet bazında ele almak, daha sonra bu durumun başlıca sebebi olan eğitimin kadın ve erkek işsizliği üzerindeki etkisini her eğitim grubu için ayrı ayrı incelemek daha sağlıklı sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır.

Çalışmamızın ilk bölümünde işsizliğin tanımı ve işsizlik türlerine yer verilmiş olup işsizliği etkileyen yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, sağlık, göç, asgari ücret ve işgücü piyasası kurumları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. İkinci bölümde geçmişten günümüze işsizlikle ilgili geliştirilmiş olan işsizlik hipotezlerine ve bu alanda yapılmış çalışmaların yer aldığı literatür bölümüne yer verilmiştir. Bu hipotezlerin başlıcaları Doğal Oran Hipotezi ve İşsizlik Histeri Hipotezi'dir. Akabinde Türkiye'de işsizlik sürecinde eğilimler ve veri seti, metodoloji ve ampirik bulgulara yer verdiğimiz ekonometrik analiz bölümü bulunmaktadır. Son olarak çalışmamızın bir özeti niteliğinde analiz bulgularımıza ve tespitlerimize yer verdiğimiz sonuç bölümü bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞSİZLİK

1.1. İşsizliğin Tanımı ve İşsizlik Türleri

Referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan (kâr karşılığı, yevmiyeli, ücretli ya da ücretsiz olarak hiçbir işte çalışmamış ve böyle bir iş ile bağlantısı da olmayan) kişilerden iş aramak için son dört hafta içinde iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan tüm kişiler işsiz olarak tanımlanmakta olup işsiz nüfusun işgücü içindeki payına işsizlik denir (TÜİK, İstatistik Veri Portalı). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) işsizlik oranını hesaplarırken Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Organisation, ILO)'nün standart hesaplama yöntemlerini kullanmaktadır. Buna göre 15 yaşından büyük olan ve tam gün esasına göre bir işte çalışmıyor olanlar gruplandırılmaktadır. Hesaplamanın dışarısında tutulanlar, iş bulma ümidi olmadığı için son bir ayda iş aramayı bırakmış olup da iş bulunduğu takdirde çalışacak olanlar, ev kadını, emekli, irat sahibi, öğrenci ya da engelli, yaşlı ve hasta olduğu için iş aramayan fakat uygun iş bulsa çalışmaya hazır olanlar, diğer nedenlerle iş aramayan ama iş olsa işbaşı yapmaya hazır olanlardan oluşmaktadır. Bir başka deyişle dar anlamda işsizlik, işgücünün iş sahibi olmayan yüzdesidir. Geniş anlamda işsizlik ise üretim faktörlerinin bir kısmının üretim dışı kalması anlamına geldiğinden bu durum üretimin olabileceğinden daha düşük gerçekleşmesine neden olarak ülkedeki yaşam standartlarının optimal seviyeye getirilememesine neden olmaktadır. İşsizlik çıktıyla yakından ilişkilidir çünkü işsizliğin artması demek üretimin, dolayısıyla da çıktının azalması anlamına gelir.

ILO tahminlerine göre belirlenen 2020 yılı dünya genelindeki işsizlik oranı yüzde 5,42'dir. 2010 yılında bu oran yüzde 5,92 idi. Yıllar içinde bu oran azalarak yüzde 5,42 düzeyine gelmiş bulunmaktadır (World Bank, 2020).

İşsizlik kendi içinde sınıflandırılmaktadır. Başlıca işsizlik türleri: friksiyonel (geçici) işsizlik, yapısal işsizlik, doğal işsizlik, konjonktürel işsizlik, mevsimsel işsizlik, gizli işsizlik ve teknolojik işsizliktir.

İşgücü piyasasına yeni katılanlar ile iş arayanların kendi becerilerine, yeterliliklerine uygun olan işi bulma konusunda problem yaşamalarından kaynaklı kısa süreli işsiz kalmalarından kaynaklanan işsizlik türü *friksiyonel (geçici) işsizliktir* ve sıfırdan farklı olmak zorundadır. Mesleklerin farklılaşması, gerekli iş becerilerinin

sayısının artması gibi sebepler friksiyonel işsizliğin artmasına sebep olmaktadır (Case vd., 2012; 478). Örnek verilecek olursa, iktisat mezunu olan bir bireyin muhasebeci pozisyonunda çalışmak istememesi durumu denilebilir.

İşsizliğin ekonominin yapısındaki, diğer bir deyişle üretim ve tüketim kalıplarındaki değişikliklerden kaynaklanan ve belirli sektörlerde önemli iş kaybına neden olan kısmı *yapısal işsizlik* ve friksiyonel işsizliğin aksine iş arayanların uzun süreli işsiz kalmalarını da beraberinde getirmektedir. İmalat sanayiinde yaşanan daralmanın bir kesimin işsiz kalmasına sebep olması gibi yapısal kaynaklı durumlar ve benzeri durumlar bu tür işsizliğin sebeplerine örnek teşkil etmektedir. Bu noktada dinamik bir süreç olduğu aşikardır ve işini kaybedenler için oldukça sancılı bir süreçtir. Yapısal işsizlik doğal ve kaçınılmaz olmakla birlikte topluma hiçbir maliyeti olmadığı anlamına gelmez (Case vd., 2012: 479).

Ekonominin normal işleyişinde ortaya çıkan işsizlik türü *doğal işsizlik*dir. Friksiyonel (geçici) işsizlik ile yapısal işsizliğin toplamı olarak ifade edilmektedir. Milton Friedman, geçici ve yapısal işsizliğin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan işsizliğe doğal işsizlik ve bunun oranına da doğal işsizlik oranı adını vermektedir. Doğal işsizlik oranı her ekonominin kendi yapısına göre oluşmakta olan farklı bir orandır. Bu tür hesaplamalar genellikle uzun yıllar ortalaması alınarak yapılmaktadır. Mesela bu oran ABD ekonomisi için yüzde 4 – 5 aralığı olarak hesaplanmaktadır (Eğilmez, 2016).

Konjonktürel işsizlik, doğal orandaki dalgalanmalar olarak tanımlanır. Doğal oranı etkileyen reel faktörler konjonktürel işsizliğin başlıca kaynağı olarak görülmektedir (Lilien, 1982: 778, 792). Geçici işsizlik ve yapısal işsizliğin toplamı olarak hesaplanmaktadır (Case vd., 2012).

Mevsimsel işsizlik, tarım, turizm ve inşaat sektörleri başta olmak üzere bazı sektörlerdeki işlerin belirli dönemlerde olmasından kaynaklanan işsizlik türüdür. Tarım, turizm ve inşaat sektörlerinde ekonomik faaliyetler ve dolayısıyla istihdam, yılın diğer mevsimlerine göre yaz mevsiminde yoğunlaşmaktadır. Bu yüzden işsizlik oranlarındaki gerçek durumu yansıtabilmek amacıyla işsizlik oranları mevsim etkilerinden arındırılarak da hesaplanıp açıklanmaktadır.

En fazla tarım sektöründe karşılaşılan bir işsizlik türü olan *gizli işsizlik*, işsizlik türleri içerisinde diğerlerinden nitelik yönüyle farklı olan ve çalışanların sayısı azaldığı halde üretim miktarında bir azalmanın olmadığı durumu göstermektedir. Gizli işsizliğin varlığı hâlinde; fiilen işsizlik yoktur ancak düşük verimlilik söz konusudur ve marjinal

verimliliğin sıfır ya da sıfıra yakın hatta bazı durumlarda negatif dahi olabildiği bir durum ortaya çıkmaktadır (Özkaplan ve Lordoğlu, 2014).

Teknolojinin gelişmesiyle üretimde makine kullanımının artması verimliliği arttırırken, emek yoğun üretimden sermaye yoğun üretime geçişi de sağlar. Bu durumun sonucu olarak ortaya çıkan ve John Maynard Keynes tarafından ekonomi yazınına kazandırılan işsizlik türü *teknolojik işsizliktir* (Eğilmez, 2016). Teknolojik işsizlik, yapısal işsizliğin bir parçası olarak değerlendirilmekte, bu yüzden yapısal işsizlik içerisinde incelenmektedir (Lordoğlu ve Özkaplan, 2014). İlerleyen yıllarda makine öğrenmesi ve robot teknolojisinin hemen her iş alanını etkileyeceği yönünde yaygın bir görüş bulunmaktadır. Bu gelişmeler kimilerine göre 10 ila 20 yıl gibi kısa bir süre sonra milyarlarca insan ekonomik düzenin sürdürülebilmesi için işlevsiz duruma gelebileceğini işaret etmektedir. Diğer bir görüşe göre ise otomasyon uzun vadede bile yeni iş kolları yaratmaya devam edecek ve herkes için refah sağlayacaktır (Harrari, 2018: 35).

1.2. İşsizliğin Nedenleri ve Etkileri

İşsizliğe sebep olan birçok etken mevcut iken işsizliğin de birçok dinamik üzerinde etkisi mevcuttur. Yüksek işsizlik oranının ardındaki sebepleri dışsal ve içsel olarak ikiye ayırmak mümkündür. İşsizlik oranlarının artışında 2008 Mortgage Krizi gibi küresel çaptaki dışsal sebeplerin yanı sıra yüksek işgücü maliyetleri gibi içsel sebeplerin de önemli rolleri bulunmaktadır. Bununla birlikte, ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarından kaynaklanan ve yapısal bir özellik taşıyan içsel özelliklerin işsizlik oranlarının yüksekliği ve zaman içindeki gelişimi üzerindeki etkisi çok daha baskındır. Bu yüzden öncelikle ve özellikle işsizliği ülkelerin içsel dinamiklerini ele alarak incelemek daha kapsamlı ve sağlıklı bir analiz yapılmasını sağlayabilecektir.

İşsizlik, birçok dinamiği içinde barındıran bir olgudur. Bu yüzden işsizliği birçok yönüyle ele almak gerekmektedir. Bunu yaparken de tarih ve sosyolojik perspektifi de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Ülkeler gelenek, kültür, eğitim, din gibi özellikler bakımından önemli ölçüde farklılıklar göstermektedir. 20. Yüzyılda hızlanarak artan teknolojik gelişmeyle birlikte ülkeler arası kültür etkileşimi günümüzde oldukça yüksektir. Fakat bu etkileşim, örneğin 18. yüzyılda olabildiğine düşüktü yani çizgiler daha keskin, ayrımlar daha belirgindi. Buna rağmen farklı coğrafyalarda bazı konulardaki toplumsal görüşler zaman zaman şaşkınlık yaratacak düzeyde benzerlik içinde idi. Örneğin ülkeler arası etkileşimin olmadığı ya da çok düşük düzeyde olduğu zamanlarda

da kadın istihdamı erkek istihdamından daha düşüktü yani cinsiyet bazında eşitsizlik söz konusu idi. Daha eski zamanlara gidildiğinde bu durumun tersini yaşayan anaerkil toplumlar da vardı ve kadının sosyal ve ekonomik hayattaki yeri erkeğe göre daha büyüktü (Engels, 2012).

İşsizliğin yapısının belirlenmesi sürecini analiz eden birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan işgücüne katılımı farklı ülkeler için ele alan çalışmalar her ülkenin belirleyicilerinin farklı olabildiğini, aynı olanlarınsa önem sıralarının farklı olabildiğini göstermektedir. Örneğin Pakistan'da kadınların işgücüne katılımındaki başlıca faktörler eğitim ve aile bütçesi iken Hindistan'da istihdam koşulları ve yüksek ücrettir. Bununla birlikte hemen hemen her ülkede eğitim faktörü ilk sırada yer almaktadır (Akgeyik, 2017). İşgücüne katılımın belirleyicileri arasında ilk sıralardaki yerini hemen hemen tüm ülkelerde koruyan temel etmen eğitimidir. Eğitim, kadınların doğurganlık oranının azalmasını ve işgücüne katılımlarını arttıran bir etki sağlıyor. Geleneksel düşüncelerin kadınların işgücüne katılımındaki etkisini, evlenme yaşının yükselmesiyle ve boşanmaların artışının kadınların işgücüne katılımını arttırmasıyla görmekteyiz. Akgeyik (2016)'nın çalışmasına göre 2016 yılı verilerine göre işgücüne katılım oranının en düşük olduğu ülke Hindistan, en yüksek olduğu ülke ise İzlanda olarak kayıtlara geçmiştir. Gelişmiş ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranının yüksek olması beklenen bir durumken az gelişmiş toplumlarda kadınların işgücüne katılımın yüksek olması, toplumsal değerlerin işgücü üzerindeki etkisini göstermektedir. Bu duruma, kadın işgücüne katılım oranı yüzde 75 olan Kamboçya örnek teşkil etmektedir. Kadınların işgücüne katılımının çok düşük olduğu Hindistan'da işgücüne katılımı etkileyen faktörler istihdam koşulları ve yüksek ücrettir. Bununla birlikte Güney Kore için yapılan çalışmalarda ekonomik durumu düşük olan ailelerde işgücüne katılım ekonomik durumu iyi olan ailelere göre daha yüksektir. Pakistan'da kadınların işgücüne katılımını etkileyen başlıca faktörler eğitim ve aile bütçesiyken buna ek faktörler de söz konusudur. Yaş, medeni durum, aile yapısı ve evli kadınlar için eşinin eğitim düzeyi işgücüne katılımında etkilidir (Akgeyik, 2017). İşgücüne katılım oranının belirlenmesinde en önemli ve ülkeler arasında da ortak özellik olarak ortaya çıkan faktörün eğitim olduğu ifade edilebilir.

Kadınların işgücüne katılımıyla ilgili son dönemlerde literatürde U-Şekli hipotezi öne çıkmaktadır. Hipoteze göre uzun dönemde ele alınan işgücüne katılım oranlarında bir U Şekline rastlanmaktadır. Türkiye'de de veriler ve bu konuyu ele alan çalışmalar özellikle kadınların işgücüne katılım oranlarında bu durumun varlığını ortaya koymuştur. Özellikle 21. yüzyıla doğru Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranları gerilemiştir.

Bu duruma kırdan kente göç gibi sebepler de eklenmiş ve düşüş sürmüştür. 2006 yılından bu yana ise bu durum tersine dönmüş ve işgücüne katılım oranı artışa geçmiştir. İşsizlik gibi işgücüne katılım oranları da yaş, göç, eğitim gibi değişkenler bazında farklılık göstermektedir. Türkiye için U-Şekli Hipotezinin geçerliliğini inceleyen çalışmalarca da eğitimin hayati öneme sahip olduğu ortaya koyulmuştur.

Yüksek işsizlik oranlarıyla ülkemize benzeyen İspanya için yapılan çalışmalarda işsizliğin süresinin belirlenmesinde aile içindeki pozisyon ilk belirleyicidir. Bununla birlikte diğer belirleyiciler de eğitim, işsizlik parası almaya uygunluk gibi unsurlar da uzun süreli işsizlik sebepleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır (Olazabal, 1995). İspanya’da işsizliğin belirleyicileri arasında, Türkiye’de olduğu gibi, eğitimin yer alması bu benzerliği pekiştiriyor olsa da işsizliğin yapısı cinsiyet bağlamında farklılaşmaktadır. Örneğin; İspanya’da işgücüne katılım oranları kadınlar ve erkekler arasında birbirine yakın seyrederken ülkemizde bu makas oldukça açıktır. İşsizliğin belirleyicileri ülkelerarası farklılık göstermekle birlikte genç işsizliği günümüzde bütün ülkelerde yaygın bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Msigwa ve Kipesha’ ya göre cinsiyet, eğitim, medeni hal gibi özellikler dünyanın her yerinde işsizlik üzerinde belirleyici özelliğe sahiptir (Günaydın ve Çetin, 2015).

1.2.1. Yaş

Yaş faktörü, işsizlik bağlamında önemli bir yere sahiptir. İş arayan bireyin yaşı, işsizlik süresini etkileyen önemli bir faktördür (Khan ve Yousaf, 2013). Genç nüfusun yüksek olmasıyla alakalı olarak aktif işgücü açısından zengin olan Türkiye’de, Ocak 2020 itibariyle 15-24 yaş arasındaki genç işsizlik oranı %24,7; işgücüne katılma oranı ise %39,9’dur (TÜİK, 2021). Hem 15-19 yaş aralığındaki gençlerde hem de 20-24 yaş aralığındaki gençlerde istihdam edilenlerin sayısı 2000-2013 yılları arasında azalmıştır. 25 yaş üstü istihdam edilenlerin sayısındaki değişim tam tersi yönde seyretmiştir. 2000-2013 yılları arasında 25-65 yaş aralığındaki istihdam edilenlerin sayısı artmıştır. Bu veriler cinsiyet ışığında incelendiğinde, 15-24 yaş aralığındaki gruplarında erkeklerde istihdam edilenlerin sayısı kadınlara göre daha fazla azalmıştır, 25 yaş üstü istihdam edilenlerde ise tam tersine erkeklerde istihdam edilenlerin sayısı kadınlara göre daha fazla artmıştır (TÜİK, 2021).

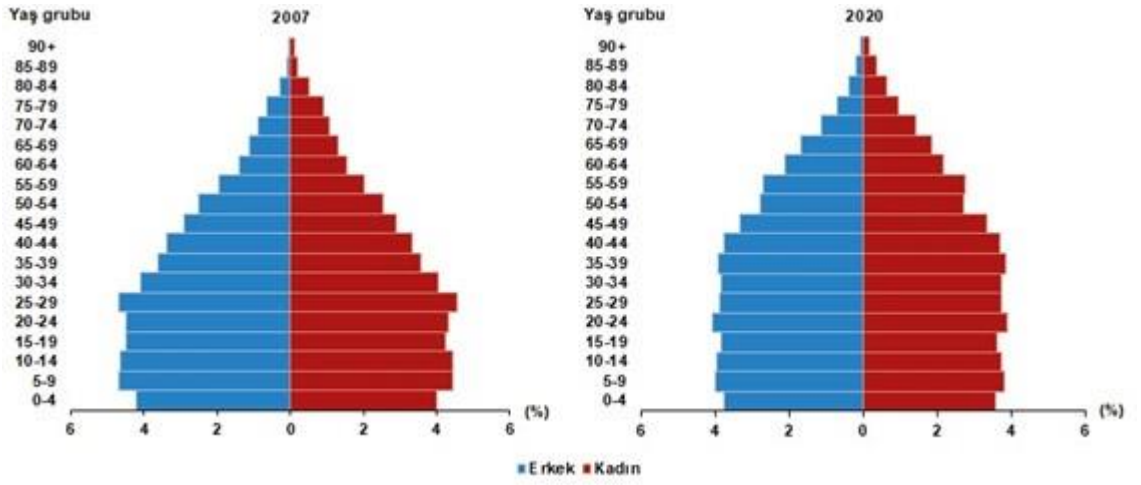
Türkiye için 2007 yılından 2016 yılına kadarki sürede kadınların artan işgücüne katılım oranına eğitim bazında mercek tutulduğunda, artışın en fazla olduğu grubun düşük eğitimli gruplar olduğu ve 40 yaş ve üzerinde kadınların işgücüne katılımının arttığı görülmektedir (Akgeyik, 2017). 40 yaş üstü kadınların işgücüne katılımının arttığı

duruma yaş çerçevesinde bakıldığında, kadının aile içindeki rolünden ötürü çalışma hayatından uzak kalmasına kanıt teşkil eden bir durum söz konusudur.

1.2.2. Demografik Faktörler

Türkiye’de genç nüfusun payının yüksek oluşu, hızlı nüfus artışı gibi demografik unsurlar işsizlikle ilişkilendirilebilmekteydi. 2000 yılından sonra nüfus içerisinde bir taraftan doğurganlık oranları düşerken diğer taraftan ortanca yaş hızla artmıştır. 2001 yılında 2,38 olan toplam doğurganlık hızı, 2019 yılında 1,88’e düşmüş, diğer bir deyişle nüfus artış hızı 2,1 olan nüfus yenilenme oranının altına düşerek, nüfusta azalma eğilimi de başlamıştır.

Grafik 1: Nüfus Piramidi, 2007,2020

Kaynak: TÜİK, 2020

Ayrıca, 2000 yılında 24,8 olan ortanca yaş¹ 2020 yılında 32,1’e yükselmiş ve Türkiye nüfusunda yaşlanma eğilimi de artmıştır. Son on yılda 65 yaş üstünün nüfus içindeki payı yüzde 7,2’den yüzde 9,5’e yükselmiştir.

Bir ülkenin genç nüfusa sahip olması demek, dinamik ve yaratıcı bir beşeri kaynağa sahip olması demektir. Günaydın ve Çetin (2015) bunu, ekonominin büyümesi için motive edici bir güç olarak tanımlamaktadır. Onlara göre, diğer tüm değişkenlerin sabit olduğu varsayıldığında genç nüfusa sahip olan ülkeler bir adım öndedirler. Fakat ülkelerin bu gücü ekonomileri için avantaja dönüştürmeleri, gençlere uygun istihdam olanakları sağlamalarına bağlıdır.

¹ Ortanca yaş: Nüfusu oluşturan kişilerin yaşları, küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortada kalan kişinin yaşıdır (TÜİK).

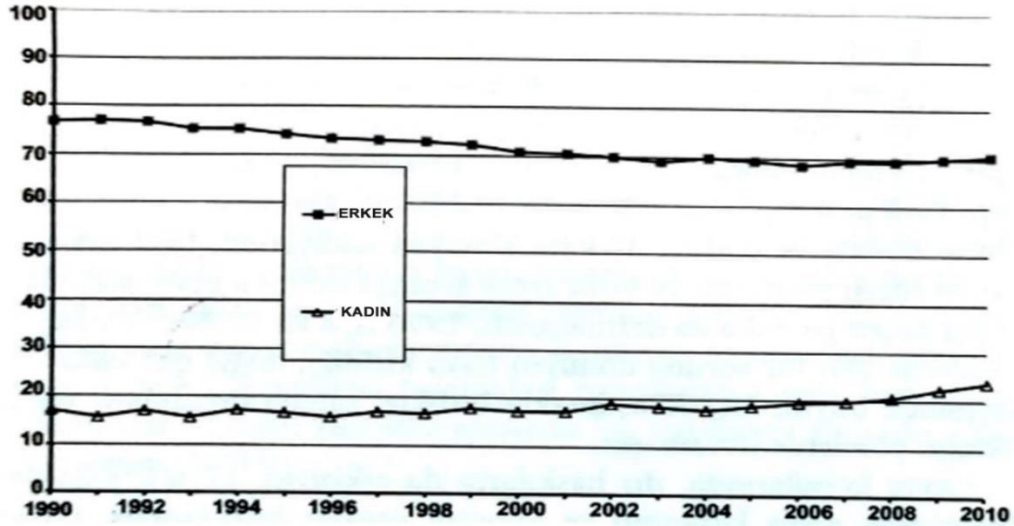
Günaydın ve Çetin (2015), çalışmalarında Türkiye’de genç işsizliğinin nedenlerinin başında emek piyasasının ihtiyaçları çerçevesinde düzenlenmemiş eğitim sisteminin geldiğine vurgu yapmaktadırlar. Bunu takip eden sebeplerden biri de ekonomik krizlerdir. 2001 Krizinden sonra genç işsizlik oranlarındaki çok büyük ve hızlı yükseliş, buna kanıt teşkil etmektedir. Kırdan kente göç, genç işsizliğini arttıran bir diğer sebeptir. Ortega (2000) göçlerin yerel işsizlik üzerinde olumlu etkilerinin olduğunu gösteren bir ekonomik model ortaya koymuştur. (Günaydın ve Çetin, 2015).

Aytaç ve Aral (2018)' a göre genç nüfus ile işsizlik arasında pozitif bir ilişki vardır. Yani genç nüfus arttıkça işsizlik de artmaktadır. Dünya genelinde yapılan çalışmalara göre işsizlikten en fazla etkilenen kesim genç nüfustur. Ekonomik büyümenin yeni iş fırsatları doğuramaması da özellikle gençlerde ve tam zamanlı çalışmak isteyen işsiz bireylerde işsizliği arttıran bir durumdur (Boateng, 2013). Dolayısıyla genç nüfusun işgücü piyasasına girmesine yönelik olarak dünya genelinde yapılan tüm çabalara karşın genç işsizliği sorununun önüne geçilebilmiş değildir.

1.2.3. Cinsiyet

Tarihteki ilk sınıf çatışmasının erkek ve kadın arasındaki uzlaşmaz karşıtlıktan doğduğu (Engels, 2012: 78) varsayımı göz önüne alınacak olursa işsizliğin yapısının incelenmesinde ilk sıranın cinsiyete verilmesi isabetli olacaktır. TÜİK verilerine de bu bağlamda bakıldığında, cinsiyetin işsizliğin yapısının belirlenmesinde ne kadar baskın bir etkiye sahip olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Türkiye’de kadın erkek eşitsizliğinin iktisadi boyutları gelir eşitsizliklerinde, yoksulluk ve işsizlik oranlarının dağılımında kendini göstermektedir. Bu durumun en belirgin yanlarından biri de iş gücüne katılım oranlarında ya da hane dışında çalışma oranlarında karşımıza çıkmaktadır. 2010 yılı verileri incelendiğinde görünen o ki erkeklerin işgücüne katılma oranı %72 ve bu oran kadınlarda ne yazık ki sadece %28’dir. Kentsel bazda bakıldığında ise Grafik 2’de görüleceği üzere kadınların kent ekonomisinde işgücüne katılım oranları daha da düşüktür. Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanmış olan; eğitim, sağlık, seçimle belirlenen ulusal ve yerel meclis üyelikleri, hatta diğer kamu görevlerindeki eşitsizliklerin de baz alındığı kadın-erkek eşitsizliği endeksinde 2010 yılı verilerine göre Türkiye 146 ülke arasından 77. sırada yer almıştır. İnsani gelişme endeksinde de dünya sıralamasında ortalarında ve kendi gelir grubundaki ülkeler ise arasında ortalamanın altında bir konumda yer almıştır (Pamuk, 2020: 336,337).

Grafik 2: Tarım Dışında İşgücüne Katılım Oranı 1990-2010 (yüzde)

Kaynak: Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi, (Pamuk, 2012: 295)

Toplumca kadına atanmış fakat her iki cinsin ortak sorumluluğunda olması gereken belli başlı görevlerin kadınları çalışma hayatından uzaklaştırdığı aşikardır. Bu yüzden kadınların işgücüne katılmamaları yalnızca kişisel bir tercih olarak görülmemelidir. Kadınların işgücüne katılmalarının önünde aile içinde ve dışında eşitsiz bir biçimde de dağılan birçok engel mevcuttur (Pamuk, 2020: 337). Günümüz toplumlarında eğitim düzeylerinde artışla birlikte kadın erkek eşitliği hususunda oldukça ilerleme kat edilmiş durumdadır. Derinlere inildiğinde kadınların sosyal hayatta erkeklerden geride oldukları görüşünün kaynağı, ataerkil toplumlardan bugünlere gelinmiş olması olarak karşımıza çıkmaktadır. Yalnızca cinsiyet bazlı da değil, zenginlerin çocuklarının fakirlerin çocuklarından farklı bir eğitim almasının sebebini de ataerkil ailelere bağlayan düşünürler mevcuttur (Russell, 2017: 127). Bu açıdan toplumsal görüşleri tarihsel süreçte değerlendirmek yerinde olacaktır. Sayıları az da olsa anaerkil toplumlara göz önüne almak, bu konuda karşılaştırma yapma açısından faydalı olacaktır.

Eski toplumlarda hatta barbar diye nitelendirilen toplumlarda, daha doğrusu toplum yaşamının başlangıcında, sanıldığına aksine kadına verilen değer oldukça fazlaydı. Kadın sadece özgür değil, aynı zamanda çok değer gören bir konumdaydı. Analık hukuku denen, soy bağının anne tarafından belirlenmesi gibi etmenler kadını önemli bir konuma taşımıştı ve bu durum kadınlara o zamandan beri belki de hiç

görülmeyen yüksek bir toplumsal değer sağlamıştı. Haliyle miras da kadının soy bağında olanlar arasında paylaştırılmaktaydı, çünkü ilkel miras töresi bunu kapsamaktaydı. Servet artışıyla birlikte bu durum evrilmiştir. Servetin artması bir yandan erkeğe daha fazla değer kazandırmaktaydı ve geleneksel miras düzenini çocukların yararına değiştirmek cazip gelmekteydi. Soy zincirinin analık hukukuna göre belirlenmesi, bu durumun önünde bir engel teşkil ediyordu. Dolayısıyla önce değiştirilmesi gereken şey buydu ve öyle de oldu. Zamanla aile yapısı değişerek ataerkilliğe doğru evrilme gerçekleşmiş ve miras gibi düzenler yeniden ve erkeklerin yararına değiştirilmiştir (Engels, 2012: 59, 67). Bu durumun eşitlik getirmesi beklense de durum kadınların aleyhinde gelişmiş ve kadın, toplumdaki değerini yitirmeye başlamıştır.

Günümüz toplumlarına ve tarihlerine bakıldığında oldukça uzunca bir süredir ataerkil bir yapının hakim olduğu görülmektedir. Buna rağmen günümüzde eşitliği önemseyen toplumlar, yasalar, eğitim sistemleri, hukukun varlığı, söz konusu ataerkil yapının değişim sürecinde önemli roller üstlenmektedir. Her neslin bir önceki neslin değerlerini benimseyerek eğitildiğini düşünürsek, bu değerler cinsiyet eşitliğine ne kadar yakın gelişirse istihdamda da cinsiyet bazında eşitlik o derece sağlanabilecektir. Kadın eğitim yoluyla erkeğin kafa arkadaşı olabilecek şekilde yetiştirilmezse, bilgi ve erdemin yayılması önünde de engel oluşturacaktır (Wollstonecraft, 2012: 3).

Her çağda kendisinden önceki çağdan gelenleri de içeren ve yüzyıla kişiliğini kazandıran bir dizi kamusal düşünce vardır. Şu çıkarımda bulunmak yerinde olacaktır: Toplum farklı bir şekilde değişim göstermediği sürece, eğitimin kendisinden fazlaca bir şey beklenemez. Çünkü eşitsizlik, eğitim düzeyi yüksek bireylerde hatta toplumlarda da rastlanabilen bir durumdur. Özgürlük, erdem, eşitlik gibi konularda öne çıkan, eğitim alanında da önemli bir esere sahip düşünür J. J. Rousseau dahi, doğaya dayanarak geliştirdiğini iddia ettiği savlarını daha da ileri götürüp tüm erdemlerin temelini oluşturan doğruluk ile cesaretin yayılmasında belli sınırlar gözetilmesi gerektiğini, çünkü kadınlar söz konusu olduğunda verilmesi gereken erdemin itaat olduğunu ileri sürmektedir (Wollstonecraft, 2012: 39).

Brines (1994) evde çalışma ve ev işlerinin cinsiyetler arasındaki bölüşümü ile ilgili Almanya için yaptığı çalışmada ev işleri bölüşümü ile ilgili cinsiyetlendirilmiş beklentilerden bahsetmektedir. Ona göre ev işleri bölüşümü sadece rasyonel karar vermenin bir ürünü değil, aynı zamanda ev sorumlulukları hakkında cinsiyetlendirilmiş beklentilerin bir ürünüdür. Çalışma hayatı için çiftlerden hangisi daha fazla zaman harcıyorsa o, ev içi işler için daha az zaman harcıyor. Fuwa vd. çeşitli araştırmalara göre,

daha eşitlikçi bir cinsiyet ideolojisine sahip erkeklerin ev işlerini paylaştığını, daha geleneksel bir erkeğin eve ekmek getiren rolünde olduğunu ve kadının da ev hanımı ideolojisi ne sahip olduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan Sani'ye göre cinsiyet rollerine bağlılık, kadın ve erkeklerin ev işlerini yapmak için harcadıkları eşit olmayan zaman için makul bir açıklamadır (Fauser, 2019).

Günümüz toplumlarında da çok eski toplumlarda da kadınların işsizlikteki payı, toplumun belirlediği, günlük hayattaki rollerinin de etkisiyle, erkeklerin işsizlikteki payından daha fazladır. Bu durumu normalleştiren geleneksel düşünceler eğitimsizliğin beraberinde geldiğinde kadınların çalışmamasının her iki cins için kabullenilmiş, normalleştirilmiş bir hal aldığı görülmektedir. Bu durum eğitimden yoksun kalmış, kırsalda yaşayan toplumlarda daha sık rastlanan bir durum iken kentlerde de karşılaşılan bir durumdur. Kentleşme oranının hızla yükseldiği dönemlerde Türkiye'de kente gelen kadınların büyük çoğunluğu evlerinde kaldılar, çok sınırlı bir bölümü ev dışında çalışmaya başladılar. Bu durumun sebepleri sadece kültürel değildir. İstihdamı destekleyici politikaların eksik kalması da kentli kadınların çalışma oranlarının düşük olmasında etkilidir. Türkiye'de kadınların eğitim almalarıyla bu oran her ne kadar yükselmeye başlamış olsa da aradaki fark günümüzde dahi dikkat çekici şekilde açıktır (Pamuk, 2020: 295).

Gana'da 1960'tan 2000 yılına kadar işsizlik, erkekler için kadınlarda olduğundan daha büyük bir işgücü piyasası sorunu idi (Boateng, 2013). Bu durumun tersini deneyimleyen ülkeler de mevcuttur. Khan ve Yousaf (2013)'nin çalışmaları Pakistan'da erkeklerin kadınlara kıyasla daha az işsizlik süresi yaşadığını göstermektedir. Bunun nedeninin, erkek bir bireyin herhangi bir iş teklifini bir an önce kabul etmesi olabileceğini düşünmektedirler. Çünkü Pakistan sosyal düzeninde erkekler aile sorumluluklarını üstlenmek zorundadır görüşü hakimdir ve kadınlar erkeklerden daha uzun işsizlik süresiyle karşı karşıyadır. Bu sonuçlar Türkiye için Taşçı ve Tansel ile benzerdir, ancak Rusya için Grogan ve Vanden ile çalışmaktadır (Khan ve Yousaf, 2013).

Türkiye'de kadın istihdamını ve kadın işgücüne katılımını desteklemek gayesiyle Kalkınma Bakanlığı'nın ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 2013 ve 2014' teki çalışmalarıyla kadınların işgücüne katılım hedefleri belirlenmiştir. Bu hedeflere ulaşmak için, çocuk sahibi olan kadınların işgücü piyasasından uzaklaşmalarını sağlamak gibi düzenlemelerin uygulanması kararlaştırılmıştır. Bunu takip eden yıllarda artan işgücüne katılım oranında kadınların payı kayda değerdir (Akgeyik, 2017).

Tablo 1: Ortaöğretimde Net Okullaşma Oranı

Öğretim Yılı	toplam	erkek	kadın
2012/'13	70,06	70,77	69,31
2014/'15	79,37	79,46	79,26
2016/'17	82,54	82,69	82,38
2018/'19	84,2	84,51	83,8

Kaynak: Millî Eğitim İstatistikleri, 2021

Kız çocuklarının eğitimine verilen önem ülkemizde de eskiye nazaran daha fazladır. Kız çocukları eğitilirken geleneksel düşüncenin dışına çıkılmaz ve zihinlerinin geliştirilmesinden daha önce mesela el becerilerinin geliştirilmesine, zarif hanımefendiler olmalarına yönelik eğitim verilmesi öncelikli olursa bu, hayatlarının gidişatını elbette belirleyecektir. Aslında tarihe bakıldığında görünen o ki isimlerini duyuran kadınların hiçbiri kadınların en güzeli ya da en zarifi değildir (Wollstonecraft, 2019: 45). Şu çıkarımda bulunmak mümkündür; cinsiyet bağlamındaki farklılıkların kaynağı eğitimde aranmalıdır.

1.2.4. Eğitim

İnsanoğlu eğitilme ihtiyacı duyan tek varlıktır ve insanoğluna biçilmiş en zorlu ve ağır görev, eğitim ve öğretim olagelmıştır (Kant, 2020: 7, 15). Maarif yani eğitim, yaşam boyu sürer ve her yönü ile ele alınmalıdır. Çünkü eğitim hayatın her alanında mevcuttur: “ailede, örf ve âdetlerde, ticarete, meslekte, dinde, tarihte, seyahatte, insan ilişkilerinde, düşüncede” (Topçu, 2020: 59-63). Topçu (2020)’ ya göre başka bir deyimle maarif, bir cemiyetin düşünüş tarzının, kültürünün ve ideallerinin cihazlanmasıdır. Ekonominin bir dalı olan refah ekonomisinde de eğitim hayati bir öneme sahiptir. Immanuel Kant (2020)’ın “Eğitim Üzerine” adlı kitabında da belirttiği üzere, daha iyi eğitim, daha mutlu ve müreffeh bir toplum sağlar.

Eğitim her toplumda, her coğrafyada birtakım farklılıklar barındırsa da hep var olmuştur. Her türlü toplumsal düzenin kendine uygun bir eğitim aracı vardır. Eğitimin ne anlama geldiğini belirleyen kurumların (din, kültür vd.) ağırlığı her çağda farklılık göstermiştir. Örneğin Antik Çağ’da eğitim müzik ve beden eğitimini içermekteydi. Bunun yanında eğitim denilince ruh ve ahlak temizliği ön plana çıkmakta idi ve bu dönemde eğitim yalnızca asiller için vardı. Bireylere öğretilmek istenen değerler kahramanlık, savaşçılık, şan ve şöhret, ahlak ve ruh güzelliği idi (Şişman, 2007: 35). Orta Çağ’da eğitim ise, rahiplerin eğitilmesi anlamına gelmekte idi (Russell, 2017: 14, 67). 18. yüzyıla uzandığımızda dini temelli eğitim ve Osmanlı Devleti ikilisi birlikte

düşünüldüğünde göz önünde beliren eğitim kurumları medreseler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye’de Cumhuriyet döneminde eğitim anlamında köklü değişiklikler yapılmış olsa da kültürel denilebilecek etkilerin sürmüş ve günümüzde dahi azalarak da olsa sürmekte olması, cinslerin toplumdaki rollerinin farklılaşmasına ve de sürmesine uygun bir zemin hazırlamıştır. Okul eğitimindeki gelişmeler her ne kadar faydalı olsa da okul öncesi yani aile içindeki eğitimin bireylerin şekillenmesindeki etkisi yadsınamaz.

Eğitimde 19. yüzyılda daha yavaş, son 100 yılda daha hızlı ilerleme sağlanmasına karşın Türkiye son 60 yılda eğitim alanında kendi gelir grubundaki ülkelerin ortalamalarının altında bir gelişim sergilemiştir (Pamuk, 2012: 5). Türkiye’de işsizlik oranları eğitim grupları bazında incelendiğinde eğitimin işsizliğin yapısındaki rolü açık bir biçimde görülmektedir. Okur yazar olmayanlardan oluşan işsizlik oranı ve yüksek öğretimli işsizlerden oluşan işsizlik oranı tahmin de edilebileceği gibi aynı seyretmemektedir. Bununla beraber bir önceki bölümde ele alındığı üzere bu durum kadın işsizliği ve erkek işsizliği olarak ele alındığında, durum oldukça farklılaşmaktadır. Cinsiyet anlamında eşitsizliklerin doğurduğu iktisadi sonuçların son dönemde ortaya çıkmadığı yani köklerinin çok eskilere dayandığını bilmekteyiz. Kadınların iktisadi faaliyetlere katılmaları 19. yüzyıl öncesinde pek sık rastlanan bir hadise değildi. 19. yüzyıl sonrasında üretim yaygınlaştı ve kadınlar hane dışında daha fazla çalışmaya başladılar. Bu dönemde de kadınlar genellikle mevsimlik işlerde çalıştırılarak ucuz emek kaynağı olarak görüldüler. Ücretleri de erkeklerin ücretine oranla oldukça fazla düşük kaldı. Okuryazarlık oranı olarak bakıldığında, 1950 yılında erkeklerin okuryazarlık oranı yüzde 47 iken bu oran kadınlar için ne yazık ki sadece yüzde 19 idi. 20. yüzyılın ikinci yarısında kadınların okuryazarlık oranında sevindirici artışlar oldu. 2010 yılında yetişkin nüfusun ortalama okul süresi, okul çağındaki öğrencilerin dağılımı, lise mezunlarının, üniversite mezunlarının oranına bakıldığında eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğinin azalarak devam ettiği görülmektedir. Bu durum düşük gelirli haneler arasında daha yüksektir (Pamuk, 2012: 337, 338). 2010 yılında bu oran yüzde 89’ a ulaştı, 2019 itibariyle ise yüzde 94’ tür.

Wollstonecraft (2012)’a göre, erkek çocuklarla kız çocuklar aynı alanlarda hem zihinsel hem de bedensel açıdan güçsüzlerse, bunun sorumlusu doğadan çok, eğitimidir. Bu durumun beraberinde getirdikleri ise daha önce de bahsedildiği üzere birtakım iktisadi sonuçlar doğurmaktadır. Kadınların işgücüne katılım oranlarının yüksek eğitimli kadınlar arasında yüksek olması ve eğitim seviyesi düştükçe işgücüne katılım oranının da düşmesi eğitimin önemini bir kez daha somut bir şekilde gözler önüne sermektedir. Öte yandan

erkekler için lise sonrası eğitime devam etmemenin ya da yükseköğretimi terk etmenin getirdiği dezavantajların, eğitimin aynı düzeyindeki bir kadına göre çok daha düşük olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Türkiye için söz konusu farkın geçerliliği TÜİK verileriyle kadınların ve erkeklerin işgücüne katılım oranları ve eğitim düzeylerinin karşılaştırılması neticesinde birtakım çalışmalarca ortaya konulmuştur (Keskir, 2017: 322).

Aral ve Aytaç (2018) bölgesel işsizlik bazında yaptıkları çalışmada Türkiye'de 2011 yılı için eğitim düzeyi arttıkça işsizliğin arttığını ortaya koymuşlardır yani eğitilmiş işsizlerin arttığı ve artma eğiliminde olduğu görülmüştür. Bu veriler ışığında şu çıkarımda bulunmak yerinde olacaktır; Türkiye'de eğitim istihdam açısından çok önemlidir ve işsizliğin ele alınırken eğitim grupları bazında incelenmesi yerinde olacaktır.

Eğitilmiş bireylerdeki işsizlik hem gelişmekte olan hem de gelişmiş ülkelerdeki elzem sorunlardan biridir. Eğitilmiş işsizlik, insan sermayesinin israfına ve çalışma alışkanlıklarının aşınmasına neden olur. Eğitilmiş işsizlik, yetersiz eğitim, geliştirilmesi gereken eğitim sistemi, kamu sektöründe iş tercihi ve etkili bir işgücü piyasası bilgi sistemlerinin noksanlıklarından kaynaklanıyor olabilir. Eğitim düzeyinin işsizlik süresi üzerindeki ve yeniden işe alınma üzerindeki etkisini analiz eden çalışmaları Khan ve Yousaf (2019), Pakistan nezdinde profesyonel derece sahiplerinde işsizlik süresinin daha fazla olduğu, ancak genel eğitim durumunda, yüksek öğrenim derecesi sahiplerinin, düşük dereceli meslektaşlarına göre daha az işsizlik süresine maruz kaldıkları yönünde bulgular elde etmişlerdir. Eğitim, medeni durum, yüksek maaş, hane reisi olma ve hane halkı büyüklüğü işsizlik süresini kısaltır, ancak devlet işi için belirtilen tercih işsizlik süresini artırır.

Khan ve Yousaf (2013) literatürdeki birçok çalışmada, eğitim seviyesi ile istihdam oranları arasında pozitif bir ilişki olduğunu bildirmiş, bunun yanında bu çalışmalarda iş tecrübesinin istihdam olasılıkları üzerinde daha büyük etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Onlara göre, yüksek eğitim seviyesi artırılarak işsizlik ortadan kaldırılabilir.

Ülkemizde de karşı karşıya olduğumuz durum olan yüksek eğitilmişlerin işsizliğinin yüksek olması durumuna Gana'da da rastlamak mümkündür. Gana'da işsizliğin eğitim boyutu, eğitilmişler arasında eğitimsizlere göre daha yüksek bir orana işaret ediyor. Boateng (2013) 'e göre bu durum sınırlı uygun iş imkanlarıyla açıklanabilmektedir. Görüldüğü üzere eğitim ve eğitim seviyesi ekonomiyi işgücüne katılmadan işsizliğe kadar birçok kalemde doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Özellikle kadınlarda eğitilmiş olmak işgücüne katılımı artırıcı bir etkiye sahipken dolaylı

olarak da örneğin eğitim seviyesinin yükselmesiyle boşanmaların artması kadınların işgücüne katılımında olumlu etkiye sahiptir. Bununla ilgili detaylara bir sonraki başlıkta yer verilmiştir.

1.2.5. Medeni Durum

Kadınlarda işgücüne katılımı arttıran bir faktör olan boşanmanın, kadınlarda işgücüne katılım oranıyla güçlü bir korelasyon içinde olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. Veriler de bunu doğrular niteliktedir. Boşanmaların yüzde 6 arttığı 2007-2016 döneminde Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı da yüzde 10 artmıştır (Akgeyik, 2017).

TÜİK’in açıkladığı 2020 verilerine göre eğitim düzeyinin de artmasıyla birlikte son 20 yılda Türkiye’de evlenme yaşı hem erkeklerde hem de kadınlarda yükselmiştir. Erkeklerde 2001 yılında erkeklerde ilk evlenme yaşı 26 iken 2020 yılında 27,9’a yükselmiştir. 2001 yılında 22,7 olan kadınlarda ilk evlenme yaşı 2020 yılında 25,1’e yükselmiştir. Evlenme sayısı verileri de son on yılda değişiklik göstermiştir. Toplam evlenme sayısı (bin) 2010 yılında 7,97 iken 2020 yılında 5,84’e düşmüştür. Evlenme sayılarında düşüşün sürdüğü son on yılda boşanma sayılarındaki artış da dikkat çekicidir. 2010 yılında boşanma sayısı (bin) 1,62 iken 2019 yılında bu sayı 1,90’a yükselmiştir. 2020 yılında tekrar 1,62’ye düşmüştür fakat bu düşüşte pandeminin etkisi söz konusudur. Aynı yıllarda kadınlarda işgücüne katılım oranında da sürekli bir artış meydana gelmiştir. Boşanan kadınların çalışmak zorunda kalma durumları, boşanmalar ile işgücüne katılım oranları arasında doğrusal bir korelasyonu da beraberinde getirmektedir.

Lazaro vd. (2000) İspanya bazında yaptıkları çalışmaları sonucunda evli bir kadın ne kadar eğitilmiş olursa, işsiz kalma olasılığı o kadar düşük olur sonucuna varmışlardır. Onlara göre eğer dikkatimizi halihazırda işgücüne katılan kadınlara yoğunlaştırırsak, eğitimin olumlu etkisi daha yüksektir. Bunun yanında eğitim faktörünün de dışında sadece evli olma durumunun da işgücüne katılıma olumlu etkisinin olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur.

Bu çalışmalardan biri olan Qayyum’un çalışmasına göre evli olmak, aile sorumlulukları anlamına gelir ve işsizliğin fırsat maliyeti bu durumda daha yüksek olacağından iş arama da yoğunlaşabilmektedir. Ona göre evli olmayanlar arasında işsizlik oranı evli olandan daha yüksektir ve gençlerin evli olmadıklarında daha yüksek rezervasyon ücreti aldıkları sonucuna varılabilir, ancak evlendikten sonra ücretlerinden

ödün verirler ve hatta iç yükümlülüklerini karşılamak için düşük ücretli işleri bile kabul edebilirler (Khan ve Yousaf, 2013).

Ahn ve Olazabal (1995) da her iki cinsin de ev geçindirdiği durumda işsiz kalma sürelerinin düşük olduğunu, aile reisi olmanın uzun süreli işsizliğe engel teşkil eden bir durum olduğunu tespit etmişlerdir. Bu noktada evli olmanın, ev geçindiriyor olmanın işsizlikten kaçınma üzerindeki olumlu etkisinden söz etmek mümkündür.

Khan ve Yousaf (2013)'a göre ise evli olmanın yanında aile boyutunun da işsizlik süresi üzerinde etkili olduğuna dikkat çekmektedir. Geniş aile boyutuna sahip bir birey, büyük aile boyutunun getirdiği yük nedeniyle iş teklifini kolayca kabul ettiğinden, daha az işsizlik süresine maruz kalır.

1.2.6. Sağlık

Sağlık, çalışabilmek için sağlanması gereken en önemli ön koşuldur. Sağlıklı olmanın yanı sıra sağlıklı çalışma koşullarının sağlanması da son derece önemlidir. Özellikle sanayi kolunda geçmişten günümüze bu konuda oldukça ilerleme kat edilmiştir. Örneğin, 1800'lü yıllara bakıldığında Avrupa'da sağlıksız koşullarda çalışmanın sonucu gerçekleşen üzücü tablo, Nottingham dispanserinde çalışan Dr. Trueman tarafından ortaya koyulmuştur. İngiltere'de çoğunluğu 17-24 yaş aralığında olan sanayi çalışan kadınların 1852-1861 yılları arasındaki vereme yakalananların sayısı Tablo 2' de verilmiştir. 1852'de her 45 kişiden biri vereme yakalanmış iken yaklaşık on yılda durumun vahameti artmış ve 1861'de her 8 kişiden biri vereme yakalanmaya başlamıştır. 1845'te kibritle üretiminin yaygınlaşmasıyla bu alanda çalışan insanların çoğu tetanoz hastalığına yakalanırken söz konusu çalışanların çoğunluğunu da 13 yaş altı çocuklar oluşturmuştur. Ayrıca çiçek gibi bulaşıcı hastalıkların da önüne geçilemeyince 1861'de çıkarılan yasa ile duruma el atılmış ve işçiler koruma altına alınmaya çalışılmıştır (Lenin vd., 2019). Bu tarihi durum, Sanayi Devriminin bedelinin özellikle emeğiyle çalışan geniş bir toplum kesimi tarafından ödenmiş olduğunu göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Tablo 2: Nottingham'da Vereme Yakalananların Sayısı

1852	45 kişiden 1'i
1853	28 kişiden 1'i
1854	17 kişiden 1'i
1855	18 kişiden 1'i
1856	15 kişiden 1'i

1857	13 kişiden 1'i
1858	15 kişiden 1'i
1859	9 kişiden 1'i
1860	8 kişiden 1'i
1861	8 kişiden 1'i

Kaynak: Kadın ve Aile, Lenin vd. (2019)

Sağlık, bireylerin çalışabilme durumlarını etkilemenin yanı sıra ülkelerin refahının belirlenmesinde de başta gelen ölçütlerden biridir. Geçmişten günümüze ülkeler genelinde sağlık hizmetlerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Doğumda beklenen yaşam, ortalama yaşam süresi gibi göstergelerde olumlu gelişmeler yaşanırken, ülke ekonomilerinde sağlık için ayrılan payda da önemli oranda artışlar sağlanmıştır. Sağlık hizmeti, maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle özel tüketim gibi algılanan bir hizmettir. Bunun yanı sıra gelişen teknoloji sayesinde maliyetler düşmüş ve daha da düşmesi öngörülmektedir.

Ekonomi ve sağlık arasındaki karşılıklı ilişki ülkeler için çok önemlidir. Sosyal faktörler, işsizlik ve sağlık arasındaki ilişkiyi dolaylı olarak etkilerken işsizlik ve sağlık karşılıklı olarak birbirlerini doğrudan etkilemektedirler (Ecevit vd., 2020). Bu noktada sağlıklı ekonomileri sağlıklı toplumların oluşturduğu gerçeğiyle karşı karşıyayız. Bireylerin sağlıklı olması, daha yaratıcı olmaları, daha kolay iş bulabilmeleri, buldukları işlerde daha verimli çalışabilmeleri ve güvensizlik ve stres durumları ile daha iyi başa çıkabilmelerini beraberinde getirir. Ekonomik krizlerle birlikte gelir düzeyinde azalma, enflasyon ya da deflasyona bağlı fiyatlarda değişme, işsizliğin artması gibi olumsuz durumlar ortaya çıkmaktadır (Karadağ ve Çilingiroğlu, 2009). Bireylerin yaşamlarını idame ettirebilmeleri için iş sahibi olmaları birincil öneme sahip olduğu için de işsizlik, bireylerin sağlığını olumsuz olarak etkilemektedir.

Hernaes'e göre istihdam kaybı, bireyin sağlık durumu üzerinde önemli etkiye sahiptir. Stankunas vd. Litvanya bazında yaptıkları çalışmaları neticesinde işsizlik süresi ve depresyon arasında pozitif bir ilişkinin varlığını ortaya koymuşlardır. Ordine ve Rose, uzun süreli işsiz bireylerin daha fazla depresif duygu durum dönemine sahip olduklarını ortaya koymuşlardır. Söz konusu psikolojik rahatsızlıkların önemli bir diğer sonucu ise intihar olaylarında meydana gelen artıştır (Khan ve Yousaf, 2013).

İtalya için yapılmış, işsizlik ve intihar ilişkisinin analizinin yapıldığı çalışmaya göre uzun süreli işsizliğin intiharı etkilediği sonucuna varılmıştır. Ayrıca işsizlik süresinin uzamasıyla psikolojik rahatsızlıkların artmasının ilişkili olduğu ortaya konmuştur. Bir başka deyişle işsizlik süresi ne kadar uzun olursa intiharı tetikleyen psikolojik bozukluk riski de o kadar artmaktadır. Çünkü işsizlik süresi ne kadar uzarsa bireyin sosyal teması o kadar azalacaktır. Toplumdaki entegrasyonun azalması, Durkheim'in, yalnızlık ve sosyal ağdan ayrılma durumunu belirtmek için egoist (bencil) intihar olarak adlandırdığı, sosyolojik intihar nedenlerinden biri olarak kabul edildi. 1990'ların başından bu yana Avrupa Birliği'nin çoğu ülkesinde de işsizlik, önemli ölçüde erken ölüm maliyetleriyle birlikte hayati bir sorun olmuştur. Bu noktada sosyal koruma programlarının etkisi çok büyüktür. Sosyal korumanın uzun vadeli işsizliğin intihar üzerindeki olumsuz etkisini azaltabilecek bir faktör olarak oynadığı en önemli rol, işsizlikten kaynaklanan azaltılmış sosyal entegrasyon seviyesini telafi etme kabiliyetinden kaynaklanıyor olabilir. Başka bir deyişle, bireyin topluma daha yakından bağlı kalmasını sağlayabilir. Bu sosyolojik açıklamaya ek olarak, psikolojik açıdan bakıldığında, sosyal koruma işsizliğin neden olduğu benlik saygısı kaybını, azalan geliri ve iş kaybından sonra sıklıkla ortaya çıkan kişisel ve aile hayatındaki değişiklikleri azaltabilir (Pistoresi ve Mattei, 2019).

Türkiye için yapılan analizler sonucunda işsizlik ve intihar arasında bir korelasyon olduğu ortaya koyulmuştur. Dilber ve Uysal (2020) Türkiye'de geçim sıkıntısı ve ticari sıkıntılar nedeniyle intihar edenlerin, toplam intihara oranından oluşan intihar oranı ile işsizlik arasındaki ilişkiyi analiz ettikleri çalışmalarında, işsizlikten intihara doğru bir nedensellik ilişkisi saptamışlardır. Bayrak (2018)'a göre ise Türkiye'de 2005-2015 yılları arasında yaşanan intihar olaylarında işsizliğin payı büyüktür. İş kaybıyla birlikte bireyde depresyon ve kaygı durumlarının oluşması saygı yitimini beraberinde getirmektedir, bu da bireyi intihara sürükleyebilmektedir. İşsizlik kaynaklı intiharların önüne geçilebilmesi adına Bayrak (2018), işsizlik sürecinde işsiz bireylere ekonomik, sosyal ve psikolojik desteğin sağlanmasının gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Çaman ve Çilingiroğlu (2009)'na göre ise sosyo-ekonomik faktörler sağlığın belirleyicisidir ve yeterli eğitim, altyapı, gelir güvencesi, adil gelir dağılımı, sosyal adaletin sağlanması, barınma, beslenme, iş güvencesi ve güvenli çalışma ortamı gibi etkenlerin de iyileştirilmesi ve sürdürülmesi gerekir.

İşsizliğin yanında işsizlik süresi de bireylerin sağlığı üzerinde ciddi etkileri vardır. Bu konuyla ilgili Aslan ve Aslan (2017)'in çalışmalarında ortaya çıkan sonuca göre uzun

sürelî işsizliği deneyimleyen bireyler, fiziksel ve psiko-sosyal açıdan zarar görmektedir. İşsizliğin kısa sürelî bir problem değil de uzun sürelî bir hal alması, bu süreci yaşıyan bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları sorunları da arttırmaktadır.

Sağlığı olumsuz etkileyen bir diğer etmen ise kötü koşullarda çalışma durumudur. Kötü koşullardaki veya kendi becerilerinin ve eğitim seviyesinin uyuşmayan mesleklerde çalışan bireyler için işsizlik süresinin daha yüksek olduğu ve daha yüksek eğitim seviyesine sahip bireylerin lisansüstü meslektaşlarına göre daha uzun işsizlik süresi ile karşı karşıya kaldıkları ortaya çıkarılmıştır. (Khan ve Yousaf, 2013).

Caldwell dünyada eğitimle birlikte çocuk ölümlerinin azalmasının doğurganlığı azalttığını vurgulamıştır. Sağlık koşullarının iyileşmesiyle doğumda beklenen yaşam oranı da dünya genelinde artmıştır. Bu açıdan doğurganlığın nüfusu arttırıcı özelliği gündün güne güçlenmiştir. Akça ve Ela (2012)'nin da doğurganlık ve işsizlik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarında belirttikleri üzere, geleceği şekillendirecek olan yeni neslin hangi oranda arttığı ve bu artışın işgücünü nasıl etkileyebileceği doğrudan doğurganlık ile alakalıdır. Selim ve Üçdoğruk Türkiye'de işgücüne katılımın artmasıyla doğurganlığın azaldığını ortaya koymuşlardır. Bunun tam aksine İşpanya'da rastlamak da mümkündür. Adresa ve Menendez İşpanya'da kısa sürelî işsizliğin doğurganlığı arttırıcı bir etki yaptığını gözlemlemişlerdir (Ela ve Akça, 2012).

1.2.6.1. Covid-19 Salgını

Küresel çapta etkili olan ve çalışma durumunu etkileyen sağlık koşulları, çalışma hayatını da biçimlendirmektedir. 2019 yılının sonunda ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını, ülke ekonomilerini yeniden şekillendirmiştir. Salgınla birlikte birçok ülkede evden çalışma yaygınlaştı ve bunun kalıcı hale gelmesi de araştırmacılar tarafından öngörülmektedir. Bunun yanında evde çalışma olanağı bulunmayan meslek dallarında da iş kayıpları yaşandı ve birçok işçi işini kaybetti. Özellikle salgınla birlikte üretim tedarik zincirinde ortaya çıkan aksamaların salgın sonrasında firmaların üretim sürecini etkilemeye devam ederek sermaye yoğun yöntemleri ön plana çıkaracağı ve bu durumun da işsizlik oranlarını olumsuz olarak etkilemeye devam edebileceği, yapılan önemli öngörülerden biridir. 2019 yılının sonunda başlayıp günümüze dek devam eden Covid-19 salgınının etkileri sağlık harcamalarındaki artışı ciddi ölçüde hızlandırmıştır. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra gelişmiş ülke ekonomileri de olumsuz etkilenmiştir. Bu süreçte işsizliğin seyri de tahmin edilebileceği üzere artış trendindedir. 2019 yılı dünya geneli toplam işsizlik oranı yüzde

5,6 iken 2020 yılında bu rakam yüzde 6,4' e yükselmiştir (World Bank, 2020). Bu durum, ILO'nun 2020-21 Küresel Ücret Raporu'na göre salgın nedeniyle yaklaşık 345 milyon tam zamanlı iş kaybını beraberinde getirmiştir. Ayrıca raporda 2020'nin üçüncü çeyreği itibariyle küresel ücret gelirlerinde %10,7'lik bir daralma olduğu ve bunun 3,5 trilyon dolarlık bir gelir kaybını beraberinde getirdiği vurgulanmaktadır.

Türkiye'de her ne kadar TÜİK'in açıklamış olduğu işsizlik oranlarına göre işsizlik oranlarında bir artış görünmüyor olmakla birlikte, 2018 Şubat ayından sonra %48'e kadar çıktıktan sonra azalmaya başlayan istihdam oranı salgının ülkemize girişinin öncesinde, 2020 Ocak ayında %45,2'den 2021 Ocak ayında %43,8'e düşmüştür. Ayrıca işgücüne katılım oranı da önemli ölçüde düşerek Ocak 2020'deki %53,4'ten Ocak 2021'de %49,9'a kadar gerilemiştir. Dolayısıyla salgın nedeniyle işgücü piyasasında birçok değişkende olumsuz gelişmeler ortaya çıkarken, salgın sonrasında özellikle işgücü piyasası temelinde olumsuz gelişmelerin sürme olasılığı bulunmaktadır.

1.2.7. Göç

Göç, istihdamı etkileyen önemli bir faktördür. Etnik yapı olarak oldukça çeşitlilik barındıran ülkemizde 2012 yılına kadar İran ve Afgan asıllılar daha fazla bir paya sahip iken, 2012 yılı itibariyle Türkiye'ye göç etmeye başlayan Suriyelilerin dahil olmasıyla bir taraftan etnik çeşitlilik artarken, diğer taraftan Suriyelilerin görelî payında çok ciddi bir artış yaşanmıştır. 2021 yılı verilerine göre sayıları üç buçuk milyonu aşan Suriyeliler içerisinde, Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2019'da açıkladığı verilere göre 31 bin 185 kişi çalışma izni kapsamında işgücü piyasasında yer almaktadır (Mülteciler Derneği, 2021).

Türkiye'ye Suriyeli mültecilerin göçmesinin ardından, artan işgücü arzıyla birlikte yerleşiklerin ücret düzeyleri ve istihdam oranları da düşmüştür. Yerleşikler arasında kayıtlı istihdam ve işsizlik oranları artarken, işgücüne katılım ve iş bulma oranları düşmüştür. Bu durumdan dezavantajlı gruplar, yani kadınlar, daha genç işçiler ve daha az eğitilmiş işçiler en kötü şekilde etkilenmiştir. Yerleşiklerin kayıt dışı istihdamında da düşüş olmuştur ve bu düşüşün etkileri erkeklerde ve kadınlarda farklı hissedilmiştir. Kayıt dışı işlerini kaybeden erkeklerin çoğu işsiz kalmıştır. Erkekler ve kadınlarda kayıt dışı istihdamın oranında düşüş yaşanmıştır ve kadınlar için bu düşüş çok daha yüksektir. Kayıt dışı işlerini kaybeden kadınların neredeyse tamamı işgücünden çıkmıştır. Yaşanan gelişmeler, kayıt dışı işlerini kaybeden işçilerin kayıt dışı Suriyeli mültecilerle ikame edildiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Söz konusu ikame

yerleşikler arasında kadınlarda yeni iş bulmayı son derece zorlaştırmış ve işgücünden ayılmalarıyla sonuçlanmıştır. Erkeklerde ise işgücünde kalma tercih edilirken, bu da işsizliğin artmasına neden olmuştur (Tümen vd., 2015).

Kayıt dışı tekstil ve tarım gibi alanlarda çalışan çok sayıda çocuk, kadın ve yetişkin işçiler mevcuttur. Özellikle tarım ve düşük vasıf gerektiren işlerde yerli işçilerle Suriyeli işçiler arasında bir rekabet durumu söz konusu olmuştur. Akbaş ve Ulutaş (2018)'a göre bu durum ücretlerde büyük bir etki yaratmaktadır. Göçmenlerde vasıf gerektirmeyen işlerde yerli işçinin aldığı ücretin yarısı ya da daha düşük bir ücrete çalışmaları yaygındır. Bunun yanında vasıflı işlerde aldıkları ücretler yerli işçilerle neredeyse aynı seviyededir. İşgücü piyasasındaki bu rekabetten doğan dışlanma toplumsal entegrasyonun önünde de engel teşkil etmektedir.

Ekonomik krizler toplumun her kesimini eşit derecede etkilemediği gibi krizin etkileri farklı etnik gruplarda da farklı şiddetlerde hissedilmektedir. Covid-19 salgınıyla birlikte Türkiye'de işini kaybeden sigortalı işçiler İŞKUR'un açıkladığı verilere göre yüzde 30 seviyelerinde iken Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu araştırması sonuçlarına göre Türkiye'de çalışan mültecilerden Covid 19 salgını sebebiyle işini kaybedenlerin sayısı yüzde 70 seviyelerine ulaşmıştır.

Akbaş ve Ulutaş (2018)'a göre göçmenlerin işsizlik üzerindeki etkileri Türkiye'de şehirler arasında farklılık göstermektedir. Suriyelilerin düşük ücretle ve kötü şartlarda çalışmaları işgücü piyasası rekabetini etkilemesine rağmen örneğin Denizli'de işsizliği arttırıcı bir etki yaratmamışlardır (Ulutaş vd., 2018).

Suriyeli çalışanlardan sonra işgücü piyasasında en fazla sayıya sahip olan bir diğer etnik grup Afganlardır. 2017 verilerine göre Türkiye'deki Afgan sığınmacı ve mültecilerin sayıları 120 bine yakındır. Göçle gelen Afgan işçiler, diğer göçmen gruplarıyla birlikte işgücü piyasasında özellikle kırsal alanlarda yerli nüfusun farklı sektörlere geçiş yapmasıyla vasıf gerektirmeyen işlerde açılan vasıfsız emek arzı ihtiyacını karşılamaktadırlar (Güler, 2020). Öte yandan düşük ücretle çalışmaları vasıfsız yerleşik işçilerin istihdamı konusunda olumsuz bir etki de yaratmaktadır.

Bir diğer etnik grup olan İranlılar işgücü profili olarak vasıflı işgücünü simgelemekte olsalar da mülteci olmalarından kaynaklı, işgücü piyasasında düşük ücretle ve sosyal güvence olmadan çalışmaktadırlar. Yüksek eğitim düzeylerine sahip olmalarına rağmen çoğu zaman ayrımcılığa maruz kalarak çalışma hayatlarını sürdürmektedirler. Kendi vasıf düzeylerinin altında kalan işlerde, yerlilere göre daha düşük ücretle çalıştırılmaları, mültecilerin emeklerini değersizleştirmektedir (Topateş vd., 2018).

Çeşitli sebeplerle ülkelerini terk etmek zorunda kalıp ülkemize sığınan yabancı uyruklu kişiler bir şekilde hayatlarını idame ettirmek için işgücü piyasasında yer almaktadır. Yerleşikler açısından bu durum istihdamda kalmayı zorlaştırıp ücretleri olumsuz olarak etkilerken mülteci veya sığınmacılar açısından ise kötü koşullarda düşük ücretlerle çalışmayı beraberinde getirerek, göçmenler için de farklı bir zorluğa neden olabilmektedir. Yaşanan tüm bu gelişmeler gerek istihdam piyasasında gerekse toplumsal hayatta mevcut ve gelecekteki olası sonuçlar da göz önünde bulundurularak, etkin politikalar geliştirilme gerekliliğini ortaya koymaktadır.

1.2.8. Asgari Ücret

Asgari ücret, 4857 Sayılı İş Kanunu'nda 39. Maddede tanımlandığı üzere, her türlü işçinin ekonomik ve sosyal durumlarının düzenlenmesi için Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca Asgari Ücret tespit Komisyonu aracılığı ile belirlenen, ücretlerin asgari sınırıdır. Asgari ücret belirlenirken işçinin geçim şartlarının dikkate alınması gereklidir. Dolayısıyla açlık sınırının üzerinde olmalıdır (Kargı, 2014). Bir diğer deyişle asgari ücret, işçinin gıda, konut, giyim, sağlık, ulaşım ve kültür gibi zorunlu olan ihtiyaçlarını asgari seviyede karşılaması için işçiye ödenen ücret olarak tanımlanmaktadır (Kurtcebe, 2017).

ILO ile birlikte asgari ücret evrensel bir nitelik kazanmıştır. ILO Anayasasında yaşam şartlarını sağlamak için yeterli bir ücret olarak yer alan asgari ücret, yoksulluğun azaltılması, emek istismarının önüne geçilmesi, gelir dağılımında adaletsizliğin ve haksız rekabetin önlenmesi gibi amaçlarla, İkinci Dünya Savaşından sonra birçok ülkede uygulamaya koyulmuştur.

Her ülke sosyo-ekonomik ve politik yapısına göre asgari ücreti belirlemektedir. Dolayısıyla belirleme yöntemleri de ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Örneğin Hollanda'da asgari ücret 24 yaş sınırı ile uygulamaya koyulmuştu. Bununla birlikte gençlere özel bir asgari ücret uygulaması ile de dünyada bir ilk olmuştur. 15-22 yaş aralığındaki genç işçiler için daha düşük bir asgari ücret uygulaması Hollanda'da 1974'ten bu yana uygulanmaktadır. Ek olarak 1990 yılına kadar yarı zamanlı işçiler asgari ücret kapsamının dışında tutulmuştur. Bir diğer örnek olarak Kenya'da asgari ücret farklı sektör ve bölgelere göre farklılık göstermektedir. Kırsal ve kentsel bölgelerdeki işçilere uygulanan özel oranlar da söz konusudur (Ghellab, 1998). Yasal asgari ücretin altında çalışan işçiler de mevcuttur. Wellington (1991)'a göre bu durum 3 ana sonucu

doğurmaktadır. İlki, belki güvencesiz çalıştıkları için önceki maaşlarıyla istihdamda kalabilirler. İkincisi, çalışmaya devam ederek maaşlarını asgariye yükseltebilirler. Üçüncü sonuç ise, işçiler işlerini kaybedebilirler. İşçilerin sosyal haklarının korunabilmesi için işveren ve işçilerin ortak paydada buluşmaları önem arz etmektedir.

Kurtcebe ve Horzum (2017)'a göre asgari ücretteki artışlar ekonomiyi kısa, orta ve uzun dönemde etkilemektedir. Etkiler her dönem için farklılık gösterebilmektedir. Asgari ücret işveren için bir maliyet unsuru olduğu için asgari ücrette artışın olması kısa dönemde maliyetlerin artması anlamına gelmektedir. Bunu takiben işten çıkarma, kayıt dışı işçilerin çalıştırılması gibi sonuçlar ortaya çıkarken, işsizlik oranlarında artış da görülebilmektedir. Bununla birlikte orta ve uzun dönemde asgari ücrette (aynı zamanda diğer ücretlerde de) artış olması talepteki artışa da yol açmaktadır. Talepteki artış ise, üretimi ve kısmen yatırımı arttırdığı için büyümeye olumlu bir katkı sağlamaktadır. Ekonominin canlanmasıyla kısa dönemde yaşanan kayıpların telafi edilebilmesi söz konusu olabilmekte, bu durum da istihdamda iyileşmeyi beraberinde getirmektedir (Kurtcebe ve Horzum, 2017).

Asgari ücretle çalışan sayısı özellikle 2012 yılından sonra, ülkeye yoğun mülteci girişlerinin de etkisiyle artmıştır. Tablo 3'te görüldüğü üzere 2003 yılında asgari ücretle çalışanların oranı yüzde 9 iken 2010'lara gelindiğinde yüzde 10'un üzerine çıkmıştır.

Tablo 3: Türkiye'de Asgari Ücretle Çalışanların Oranı 2003-2017

Yıllar	Asgari Ücretle Çalışanların Yüzde Oranı (%)
2003	10,2
2004	17,2
2005	16,2
2006	10,9
2007	12,6
2008	10,8
2009	11,0
2010	13,7
2011	13,1
2012	18,2
2013	15,8
2014	19,2
2015	21,1
2016	26,3
2017	22,7

Kaynak: TÜİK 2003-2017 Hanehalkı İşgücü Anketi Mikro Veri Setleri (Aslan, 2019)

2011 yılında yüzde 12 olan bu oran 2012 yılında yüzde 18'e yükselmişken bu artış sürmüştü ve 2016'a yüzde 25'i aşmıştır. DİSK-AR'ın asgari ücret raporuna göre 2017

yılında %31 olarak gerçekleşmiştir. Asgari ücretli çalışanların sayılarının artması, kayıt dışı çalışmanın da önüne geçilmesi açısından önemlidir.

Asgari ücretin belirlenme sürecinde işçi ve işverenlerin fikirlerinin alınması ya da katılımlarının sağlanması sosyal barış çerçevesinde çalışma hayatında uzlaşma sağlanması açısından önem arz etmektedir. Günümüzde toplumsal problemlerin masaya yatırılması hususunda sorunun taraflarında olan temsilcilerin, çözüm için bir araya gelebildikleri çeşitli kurumsal yapılar mevcuttur (Sayın, 2019).

İşçilerin ücret, sosyal haklar ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi amacıyla oluşturulmuş en önemli kurumsal örgütlenme oluşumu sendikadır. Sendika, toplu pazarlık olarak bilinen bir süreçte işverenlerle müzakere edecek temsilcileri seçer. İşveren ve sendika temsilcileri arasında yapılan müzakereler sonucunda, belirli bir süre için ücret ve çalışma koşullarını da içeren bir anlaşma yapılır. İşçi sendikaları ayrıca bir bütün olarak ülke için yasal, sosyal ve siyasi önlemleri savunabilir. İşçi sendikaları genellikle sektöre özgüdür ve günümüzde en çok kamu çalışanları ile imalat, madencilik, inşaat ve ulaşım sektörlerinde çalışanlar arasında yaygın olma eğilimindedir (Boyle, 2020).

İstihdam oranı ve işsizlik oranı asgari ücretten etkilenmektedir. Mikroekonomik teoriye göre denge seviyesinin üzerinde bir ücret istihdamda azalışı beraberinde getirecektir. Brown, Gilroy ve Kohen'e göre bu durum, genç işçiler dışarıda tutularak, Amerika Birleşik Devletleri'nde zayıf iken Dickens, Machin ve Manning'e göre Birleşik Krallık'ta önemli etkilere sahiptir. Kolombiya verileriyle Kernel Yoğunluk tahmini kullanılarak yapılan analiz sonucunda da asgari ücretin işgücü piyasasını etkilediğine dair kanıtlara ulaşılmıştır (Mendez vd., 2004). Bununla ilgili Fransa için yapılmış bir başka çalışmaya göre ise, yılda iki kez uygulanan anket verileriyle yapılan, mevsimsel etkilerin de dikkate alındığı ve yüzde bir anlamlılık düzeyinde geçerliliğe sahip olan analiz bulgularında, asgari ücrette yüzde onluk bir artışın genç istihdamını azalttığı sonucu ortaya çıkmıştır (Skourias ve Bazen, 1997).

Kimi çalışmalara göre asgari ücret, vasıfsız işgücüne olan talebin düşük olmasına sebebiyet vermektedir. Bu çalışmalardan biri, Cahuc ve Michel (1996)'in çalışmasıdır. Onlara göre asgari ücret, vasıflı işçileri arttırarak büyümeye olumlu etki sağlayabilmektedir. İşsizliği önlemek adına işçileri beşeri sermaye biriktirmeye sevk eden asgari ücret, bu bağlamda yüksek ekonomik büyümeye ve bireylerin refahının artmasına zemin hazırlamaktadır. Bununla birlikte, asgari ücretteki bir azalmanın, düşük asgari ücretten kaynaklı olarak, ekonomideki her bir aktörün refahını düşürmesi de mümkündür (Cahuc ve Michel, 1996).

Asgari ücretteki değişikliklerin işgücü piyasasına etkilerini ele alan ve refahı baz alan bir diğer çalışma ise Flinn (2006)'in çalışmasıdır. Bu çalışmada, asgari ücretle çalışanların çoğunluğunu gençlerin oluşturması sebebiyle, 16-24 yaş aralığındaki gençler hakkında bilgi içeren aylık nüfus anketleri kullanılmıştır. Kullanılan ekonometrik yöntemlerle refahı maksimize eden asgari ücret düzeyi belirlenmeye çalışılmış ve örneğin 1996 yılı için ABD'de refahı maksimize eden asgari ücret saatte 8 doların üzerinde belirlenmiştir. Flinn (2006)'e göre refahı maksimize eden asgari ücret düzeyi işgücü piyasasının verimini arttırıcı etkiye sahip olan bir araçtır.

İşgücü piyasasının bir gerçeği olan kayıt dışı sektörler de asgari ücretten etkilenmektedir. Terrel ve Gindling (2005)'in Costa Rica'da yapmış olduğu çalışmada, asgari ücret artışının yalnızca büyük şirketlerde ücreti yükseltmediğini, küçük şirketlerde de ücretler üzerinde etkili olduğu ortaya çıkarılmıştır. Asgari ücretteki artıştan, küçük şirketlerde kayıt dışı çalışan işçilerin ücretleri, büyük şirketlerde çalışan işçilerin ücretlerine göre daha fazla etkilenmektedir. Bu bağlamda asgari ücretteki artış gelişmekte olan ülkelerde, kayıtlı ve kayıt dışı sektörlerde ücretleri arttırıcı bir etkiye sahiptir (Terrell ve Gindling, 2005).

Yirminci yüzyılın başındaki güçlü ekonomik büyümeye rağmen ilk beş yılda istihdamda düşük bir seyir izleyen Türkiye'de asgari ücretin etkilerini analiz eden çalışmalar asgari ücretteki artışın, bir sonraki çeyrekte işçinin istihdamda kalma olasılığını düşürdüğünü ortaya koymuştur (Kocaman ve Biçerli, 2019). Söz konusu yıllarda istihdam edilenlerin sadece yarısı istihdamda iken işgücüne katılım oranında kayda değer artış görülmemiştir. Asgari ücret artışının istihdama olumsuz etkisi, ders kitaplarındaki arz talep modeliyle uyumlu olmakla birlikte, asgari ücretin artması durumunda işçilerin ücretteki artışa yanıt olarak çabalarını arttırmalarına da sebep olabileceği ileri sürülmektedir (Papps, 2012). Benzer bir çalışma asgari ücret artışının gençlerde okula kaydolma oranını ve istihdamı nasıl etkilediğini incelemiş ve bulgular aynı yöndedir. Türkiye'de asgari ücretin artması gençlerin okula kaydolmalarını arttırıcı bir etkiye sahip olmakla birlikte işgücü arzını azaltıcı bir etkiye de sahiptir (Filiztekin, 2015). Biçerli ve Kocaman (2019)'a göre işletmeler asgari ücret artışının yarattığı olumsuz etkiyi, işçi sayısını azaltmaktan ziyade işçilerin bazı yan haklarını azaltarak yani genel işgücü maliyetini azaltmaya çalışarak tepki verebilmektedirler. Ancak analiz sonuçları 2005-2017 yılları arasındaki dönem için Türkiye'de asgari ücretteki artışın, fiyatları ve işsizliği arttırmada önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Söz konusu

sonuçlara göre asgari ücretteki yüzde birlik artış işsizlikte yüzde 0,6 artışa neden olmaktadır.

Türkiye'de işgücü piyasasının ücretlerden etkilenmesiyle ilgili yapılmış çalışmalar, sendikaların da bu konuda etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Peker ve Bölükbaş (2012) bu konudaki çalışmalarında işsizliğin reel sektörün geleceğe yönelik beklentilerinden ve sendikanın işçi ücretlerine ilişkin tutumundan etkilendiği sonucuna varmışlardır. Reel sektörün gelecek beklentisine ilişkin iyimser durum, çoğunlukla ekonomik istikrara bağlıdır; Ekonomik istikrar sağlanırsa yatırımlar yükselir ve buna paralel istihdam olanakları artar (Peker ve Bölükbaş, 2012).

1.2.9. İşgücü Piyasası Kurumları

Sanayileşmenin yaygınlaşmadığı yıllarda İngiltere'de 1800'lü yılların başında kırdan kente göçlerin hızlanmasıyla birlikte artan yoksulluk, sanayi devrimiyle birlikte insani olmayan çalışma koşulları gibi işgücü piyasasında oluşan sorunlar işgücü piyasasına yönelik düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunun göstergesi olmuştur. İngiltere'de çıkarılan Yoksulluk Yasası, bu bağlamda bir ilk niteliği taşımaktadır. 1929 Buhranı'nın birçok gelişmiş ülkenin emek piyasasını olumsuz etkilemesinin ardından uygulanan talep yönlü politikalar olumlu yanıt vermiştir. Yaşanan krizle birlikte işsizlikte ciddi artışlar yaşanmasına rağmen yapılan düzenlemelerle birlikte yüksek işsizlik oranı düşürülebilmiştir. Bu durum, düzenlemelerin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmıştır (Aykaç ve Çiftçi, 2011).

Gäbner vd. kriz döneminden en fazla etkilenen ve daralmaya karşı en hassas göstergenin işsizlik olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum yalnızca gelişmekte olan ülkeler için değil, gelişmiş ülkeler için de geçerli olabilmektedir (Schütz, 2020). Küresel ekonomik kriz sonrasında gelişmiş ülkelerde istihdam oranlarında düşüş yaşamıştır. Bu düşüş ABD'de dikkat çekici düzeydedir. Öte yandan krizden çok fazla etkilenmedikleri halde yüksek işsizlik görülen Orta Doğu ülkeleri de mevcuttur. Birçok ülkede süregelen istihdam problemleri hem konjonktürel hem de işgücü piyasasından kaynaklı eksikliklerin beraberinde gelmektedir. Bunun yanında mali politikalar da etkilidir (Aka vd., 2016).

Aykaç ve Çiftçi (2011)'e göre işgücü piyasasında sosyal güvende yapılan düzenlemeler, sendikalar ve asgari ücret alanındaki regülasyonlar işgücü piyasası esnekliğini azaltıcı etkiye sahiptir. Bununla birlikte Büyük Bunalım sonrasında uygulanan ve işgücü piyasasında iyileşmeler sağlayan Keynesyen politikaların talebi

arttırması, işgücü piyasasının esnekliğini ikinci planda bırakmıştır. Öte yandan 1980 sonrasında arz yönlü politikaların uygulanmasına ağırlık verilmesiyle, daralmaların ardından hızlı büyümelerin deneyimlenmesiyle işgücü piyasalarında esnekliğe gerek duyulmuştur. Buna ek olarak büyümenin beraberinde dalgalı seyir izleyen işsizlik oranları, sosyal güvenliğin önemine işaret etmektedir. Ülkelerin yaşadıkları krizlerden istihdamın ve işsizliğin daha fazla etkilenmesi, küresel rekabetin artmasıyla işgücü maliyetlerinin düşürülmesinin gerekli hale gelmesinden kaynaklanabilmektedir. Bu yönde atılan adımlar işçiyi değil işvereni korumaktadır. İstihdamın daha az korunması, kriz döneminde işsizlik açısından daha kötü tabloyla sonuçlanmaktadır. OECD ülkelerine kıyasla Türkiye’de sosyal güvenlik ve iş yasaları bağlamında daha katı bir yapı söz konusudur (Aykaç ve Çiftçi, 2011).

Türkiye’de işgücü piyasası yapısal sorunlarla karşı karşıyadır. Ayhan (2019)' a göre Türkiye’de bu yapısal sorunlar işsizlik oranlarının yüksek olmasında önemli bir role sahiptir. Kayıt dışı istihdam olarak adlandırılan durum, ev içinde ya da aile şirketlerinde çalışma, ev hanımlığı durumu ve kendi tüketimi için üreten kesim örnek olarak gösterilebilir. İşsiz kalan bireylerin gelirlerindeki düşme toplam harcamaların ve vergi gelirlerinin azalmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte işsiz kesimin çalışıp ülkeye ekonomik katkı sağlaması mümkünken kaynak israfı oluşturması milli gelir düzeyinde azalma olmasına neden olmaktadır. Bu gibi bir durumda kişi başına düşen milli gelir azalmaktadır.

Türkiye’de işgücünün sektörel yapısının dengeleri son elli yılda değişmiştir. Toplam işgücü 1975 yılında 15 milyon iken işgücünün sektörel dağılımında en büyük payı, yüzde 60 ile tarım almaktaydı. Sanayi yüzde 19 ve hizmet sektörü yüzde 22'lik bir paya sahipti. 90'lı yıllara gelindiğinde tarımın payı gittikçe düşerken sanayi ve hizmet sektörünün payı artmaya başladı. 2000 yılında hizmetlerdeki işgücü tarımdaki işgücünü aşmıştı ve yeni dağılım şu şekilde idi: işgücünün yüzde 34'ü tarım, yüzde 24'ü sanayi ve yüzde 40'ı hizmetler sektöründe istihdam edilmekteydi (Altuntepe, 2013). 2021 TÜİK verilerine göre işgücünün sektörel dağılımında büyük çoğunluk %54 ile hizmet sektöründe iken, %21 sanayi, %18 tarım ve %5 inşaat sektörü şeklindedir.

Kırdan kente göçlerle birlikte tarımla uğraşan kesimin kentlerde uygun iş bulamaması, teknolojinin gelişmesiyle iş kollarının yapısının değişmesiyle yeni iş sahalarına uyum sağlanamaması, yüksek eğitimli kesimin kendine uygun işler bulamadığı için işsizlik süresinin uzaması, kriz durumunda iş kayıplarının yaşanması gibi sıkıntılar işgücü piyasası kurumlarının varlığına olan ihtiyacı gözler önüne sermektedir. Bu

kurumlar, genellikle sosyal koruma nedenlerine odaklanan çeşitli argümanlarla desteklenebilir. Asgari ücret, pazarlık gücü az olan çalışanları işverenler tarafından sömürülmekten koruyabilir; İşsizlik Sigortası Kanunu, işsizlik sırasında gelir kaybına karşı sigorta sağlar ve İstihdamı Koruma Kanunu keyfi işten çıkarmaları önleyebilir (Holmlund, 2013).

İşgücü piyasası kurumlarının işsizliği azaltma yönündeki amaçları ve çalışmaları kayda değerdir fakat yeterli olmadıkları görüşünü destekleyen çalışmalar da mevcuttur. Bacarro ve Rei (2007) OECD ülkeleri bazında yaptıkları çalışmalarında sendikal yoğunluk ve işsizlik arasında güçlü bir pozitif ilişki bulmuşlardır. Sadece işgücü piyasası katılıklarından kurtulmanın işsizliği azaltmada yeterli olmadığı sonucuna varmışlardır. Yani işgücü piyasası kurumları bu açıdan yeterince güçlü değildir (Bacarro ve Rei, 2007).

Bassanini ve Duval (2006) OECD ülkeleri için işgücü ve ürün pazarı reformlarının işsizliği azaltmada etkili olacağını ileri sürmüşlerdir. Özellikle yüksek ve uzun süreli işsizlik yardımları, yüksek vergi kaması ve rekabeti engelleyici ürün piyasası düzenlemeleri toplam işsizliği arttırmaktadır (Bassanini ve Duval, 2006).

İKİNCİ BÖLÜM

İŞSİZLİK HİPOTEZLERİ

İşgücü piyasasının yapısı gereği bir ülkede işsizliğin tamamen ortadan kaldırılması mümkün değildir. Piyasa çok etkin de çalışsa her ülkede piyasanın normal akışından doğan bir işsizlik söz konusudur. Literatürde “doğal işsizlik oranı” olarak yerini alan bu işsizlik türünü tam olarak saptamak, diğer işsizlik türlerinde olduğu gibi mümkün olmadığı için hesaplamalarda çeşitli tahmin yöntemleri kullanılmaktadır. (Saraçoğlu, 2017). Normal akışın meydana getirdiği işsizliğin yanı sıra yaşanan ekonomik daralmaların beraberinde gelen yüksek işsizlik oranları ve istihdam yaratma konusunda yaşanan sıkıntılara da birçok ülkede yıllardır çözüm arayışları sürmektedir. Örneğin, Avrupa birliği 1994 Essen Zirvesi, 1997 Amsterdam Anlaşması gibi birçok bildiri ve toplantıda istihdam stratejilerini ele almıştır (Aykaç ve Çiftçi, 2011). Yaşanan krizlerin dışında, gelişen teknoloji, değişen işgücü yapısı ve büyüyen yeni sektörlerle uyum süreci gibi durumlar da işsizliği ekonominin doğal akışındaki konumundan uzaklaştırmaktadır.

Geçmişten günümüze işsizlikle ilgili birtakım hipotezler geliştirilmiştir. Ülke ekonomileri için büyük önem arz eden işsizlik, görüldüğünden daha fazla unsur içerebilmektedir. Bu durumun en belirgin örneği Avrupa ülkelerinin 1970 sonrası işsizlik oranlarında gözlemlenmiştir. Ekonomilerde, doğal olarak adlandırılan belirli bir işsizlik oranı mevcuttu ve bu işsizlik oranı aynı zamanda durağandı. Yani ekonomilere gelen şokların etkisiyle değişen işsizlik oranları, şokun etkisi ortadan kalktıktan sonra eski seviyelerine dönmekte idi. Yaşanan şoklarla birlikte yükselen işsizlik oranlarının ortalamaya dönme eğiliminde olmamaya başlaması akıllara kalıcılığıyla ilgili sorular getirmeye başlamıştı. Nitekim yapılan çalışmalarda da ortaya konan bir histeri etkisinden söz etmek artık mümkündü. Ekonomiye gelen şoklar, ardında kalıcı etkiler bırakması durumu, Doğal Oran Hipotezi'ne alternatif olarak Histeri Hipotezin'in gelişmesine neden olmuştur.

2.1. Doğal Oran Hipotezi

Friedman ve Phelps'in 1968 yılında ortaya koydukları doğal oran hipotezi önceleri birçok ülke ekonomisi için geçerli sayılmakta idi. Friedman, ekonomik modellere bir tür Philips Eğrisi eklenmesini yerinde bulmaktaydı. Ücret ve fiyat değişikliğinin analiziyle Philips'in 1958'de önemli ve orijinal bir katkı sunduğunun altını çizmekteydi fakat tam istihdama ulaşana kadar fiyat seviyesinin sabit tutulduğu Yeni Keynesyen modelleri desteklememekteydi. Philips'i desteklemekle birlikte, Friedman'ın ücretleri ve fiyatları

işselleştirmeyle tercih ettiği yöntem, işsizliğin temel bir orandan sapmalarına yanıt veren değişken olarak gerçek nominal ücret artışından ziyade beklenen reel ücret artışını belirlemede Phillips'ten farklıydı. Bu yeniden tanımlamanın sonucu olarak fiyat enflasyonu olarak ifade edilen Phillips eğrisinin beklenmeyen enflasyonu gerçek enflasyonla değil, işsizlikle ilişkilendirmesiydi (Nelson, 2018).

İşgücü piyasası, işini kaybeden ya da daha iyi bir iş bulmak amacıyla işe giriş ve işten çıkış trafiğinin yoğun olduğu bir piyasadır. Bu durum, doğal işsizliğin bir miktar geçici işsizlik barındırdığına işaret etmektedir. Firmalar ve işçilerin arasındaki ilişkinin doğası gereği, çoğu zaman belirlenen ücretler rekabetçi ücret seviyesiyle farklılık göstermektedir. Ekonomilerdeki bir durgunluğun neticesi olarak iş bulmanın daha da zorlaşması, işçileri daha düşük bir ücretle çalışmaya razı edecektir. Tam tersi bir durumda, ekonominin genişleme döneminde pazarlık edilen ücret rezervasyon ücretinden çok daha yüksek olacaktır. İşgücü piyasasının durumuna göre ücretler değişecektir. Bu durumda meydana gelen işsizliğin geçici düzeyden farklı bir işsizlikle sonuçlanması muhtemeldir. Ülkeler arasında doğal oran belirleyicileri niceliksel olmaktan uzaktır. Doğal oranı belirlemek için makroekonomik modellerde kullanılan denklemlerin varlığına rağmen kesin olarak saptamak mümkün değildir (Blanchard ve Katz, 1997).

Doğal Oran Hipotezine göre ekonomiye gelen bir şok sonrasında işsizlik oranlarında bir değişme, mesela yükselme gerçekleştiği takdirde, bu yükselişin şokun etkisi ortadan kalktıktan sonra yerini azalışa bırakması ve işsizlik oranının eski seviyesine dönmesi beklenmektedir. Yani şokun işsizlik oranları üzerindeki etkisi geçicidir. 1980' li yıllarda, şokların etkisi ortadan kalktıktan sonra eski seviyelerine dönmeyen işsizlik oranları ile gözler işsizlik histerisi üzerine çevrilmiştir.

2.2. İşsizlik Histerisi Hipotezi

Blanchard ve Summers (1986)'ın ortaya koyduğu ve Barro (1988) ve Layard vd. (1991) tarafından geliştirilen işsizlik histerisi hipotezinde ekonomiye gelen şok işsizlik üzerinde kalıcı etkiye sahiptir. Özellikle Avrupa'da yaşanan bunalım, bu durumu açıklamada önemli bir rol oynar. Ekonominin yaşadığı şokla birlikte yükselen işsizlik oranlarının şokun etkisi geçtikten sonra devam etmesi, kalıcı hale gelmesi bu hipotezi geçerli kılmıştır. Öyle ki işsizlik oranlarının şoklara verdiği tepkilerin geri dönüşüyle ilgilenen işsizlik histerisi hipotezi, önceleri daha yaygın olarak kabul gören doğal oran hipotezinin şoklardan sonra eski seviyesine dönmeyen işsizliği açıklamada yetersiz kalması sonucunda doğmuştur.

Geniş tarihsel süreçte sürekli yüksek işsizliğin olağan dışı olmadığını vurgulayan Blanchard ve Summers (1986), standart makroekonomik modelleri bu durumu açıklamada yetersiz bulmaktadır. Geçici şokların kalıcı etkilerini açıklayabilmesi ile ilgili içeridekiler- dışarıdakiler yaklaşımı üzerinde durmuşlardır. Onlara göre Avrupa'daki yüksek işsizliğin kaynağı, ücret belirleme sürecinde istihdam edilen içeridekiler ile iş arayan dışarıdakiler arasındaki temel bir asimetri dir. Dışarıdakilerin haklarından mahrum bırakılması ve ücretlerin, içerdekilerin işlerini güvence altına almak amacıyla belirlenmesi istihdamın azalmasına yol açmakta ve bu şoklar, gelecekteki denge ücret oranını değiştirerek histeriye yol açmaktadır.

1970' lerde Avrupa ekonomileri artan petrol fiyatları, verimlilikteki yavaşlama ve vergi oranlarındaki hızlı artışlar şeklinde birçok olumsuzluklarla karşı karşıya kalmıştı. Kısa vadede ücretlerin katı olması nedeniyle bu tür şokların her biri, beklendiği üzere işsizlik yaratmıştı. Sendikaların bu noktadaki etkisiyle, istihdamdaki azalma daha yüksek ücret taleplerini beraberinde getirmiştir. En nihayetinde 1970'lerin sonunda, işsizlik denge düzeyi önemli ölçüde artmıştır. 1980'lere gelindiğinde Avrupa ekonomileri maliye politikalarının daraltıcı hale gelmesi nedeniyle bir dizi olumsuz toplam talep şoku yaşamıştır. Bu, daha sonra istihdamda kalanların yüksek ücret talepleriyle daha fazla işsizliğe yol açmıştır. Bu noktada, içeridekilerin ücretleri belirleme gücü nedeniyle, daha fazla olumsuz şoka gerek kalmaksızın işsizliğin yüksek kalması için uygun ortam sağlanmıştır. Avrupa bunalımı için yalnızca toplam talebi vurgulayan basit Keynesyen açıklamaların aksine, bu teori doğal işsizlik oranındaki artışları açıklamada oldukça etkili olmuştur (Summers vd., 1986).

İşsizlik oranlarındaki kalıcılığın açıklandığı görüşlerden fiziki sermaye görüşüne göre istihdam azalışlarına bağlı olarak oluşan fiziki sermaye stokundaki azalma, bir sonraki dönemin emek talebini olumsuz etkilediği için işsizlik süresi uzamaktadır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nda işsizlik oranlarının yükselmesine rağmen kapasite kullanım oranlarının artmaması, kapasite kullanım seviyesinin, mevcut işgücünü istihdam edecek yeterlilikte olmaması da bu sava örnek olarak gösterilmektedir (Saraç, 2014: 335).

İş yıkımı analizine göre teknolojinin gelişmesiyle yeni iş kollarının oluşması istihdam yaratması açısından her ne kadar iyi görünse de işçilerin yeni işlere kolay uyum sağlayamamaları da söz konusu olabilmektedir. Firma kâr sağladığı sürece faaliyetini devam ettirirken, kârda ortaya çıkan olumsuz bir şok işçilerin işlerini kaybetmesiyle sonuçlanabilmektedir (Pissaridess, 2011).

Phelps (1994), işsizlik oranlarında şok kaynaklı kalıcı bir artışı yapısal bir yaklaşımla değerlendirmektedir. Ona göre şoklar geçici iken şokların bıraktığı etkiler doğal oranda kalıcı ve tesadüfi etkiler bırakmaktadır (Saraçoğlu, 2017).

Türkiye’de 1950’lerden bu yana yaşanan ekonomik krizlere ve işsizlik oranlarının bu krizlere verdiği tepkilere bakıldığında, yer yer sıçramalar yaşanan işsizlik oranlarında eski seviyelerine dönmeme durumunun söz konusu olduğu görülmektedir. Özellikle 2008 krizi ile yükselen işsizlik oranlarının, krizin etkileri ortadan kalktıktan sonra eski seviyelerine dönmemesi ve artış trendinde olması (kadın işsizliğinde bu artış erkek işsizliğine göre daha yüksektir) dikkatleri işsizlik histerisi üzerine çekmektedir.

İşsizlikteki genel değişimlere bakıldığında kadınlarda ve erkeklerde hem işsizlik oranlarında hem de işsizlik oranlarının zaman içindeki değişimindeki farklılıklar görülmektedir. Verilerde cinsiyet bazında görülen bu farklar ve toplumsal anlamda da karşımıza çıkmaktadır. Kültürel kurumlar bu düşüncenin yerleşmesinde oldukça baskındır. Bu nedenle çalışmamızın ilerleyen sayfalarında, işsizlik cinsiyet açısından ele alınacaktır.

2.3. Literatür

İşsizlik Histerisinin varlığı ilk olarak 1986 ve 1987 yıllarında Blanchard ve Summers tarafından ortaya konulduğunda, Doğal Oran Hipotezi’nin işsizlikteki kalıcı bir artışı açıklamada yeterli olmadığı gerekçesiyle, yeni bir yaklaşım olarak çok fazla ilgi çekti. 1970’lerin başından itibaren uzun süreli ve yüksek işsizlik oranlarının hüküm sürmesi, bununla birlikte 1950’lerdeki seviyelerine yakın seyretmemesi işsizlikteki kalıcılığa işaret etmiştir. Blanchard ve Summers, bu durumun Klasik veya Keynesyen makroekonomik teoriler tarafından kolayca açıklanamayacağını öne sürmüştür. Çünkü sabit süreli sözleşmelerle ilgili katılıkların ya da fiyatların veya miktarların ayarlanmasının maliyetlerinin, on yıllık veya daha fazla dönemler boyunca artan işsizliği hesaba katacak kadar büyük olmasının muhtemel olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu açıdan onlara göre Avrupa işsizliğindeki sürekli yükseliş, çoğu makroekonomik teorinin, ekonominin yönelme eğiliminde olduğu ve enflasyon seviyesinin sabit kaldığı bir "doğal" işsizlik oranı olduğu önermesinin sorgulanmasına neden olmuştur. İşsizlikteki bu artışların "doğal" işsizlik oranı üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olma olasılığını düşünen alternatif "histeri" teorilerinin değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Avrupa’daki yüksek işsizliğin kaynağının içeridekiler-dışarıdakiler yaklaşımından kaynaklandığına dikkat çeken Blanchard ve Summers, ücret belirleme sürecinde istihdam

edilen içeridekiler ile iş arayan dışarıdakiler arasında temel bir asimetri olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dışarıdakilerin haklarından mahrum bırakılması ve ücretlerin, içerdekilerin işlerini güvence altına almak amacıyla belirlenmesi istihdamın azalmasına yol açar ve bu şoklar, gelecekteki denge ücret oranını değiştirerek histeriye yol açmaktadır (Blanchard ve Summers, 1986). Temel olarak bu çerçevede Avrupa'daki işsizlik başta olmak üzere ABD'deki işsizliği de ele alan bu çalışmanın akabinde gelen, sırasıyla 1987, 1988 ve 1991'de Cross, Barro ve Layard'ın çalışmalarıyla işsizlik histerisi alanındaki çalışmalar geliştirilmiştir.

Bu çalışmalara yakın yıllarda yapılan, işsizlik histerisinin aksi yönünde yaklaşımlar da mevcuttur. Örneğin makroekonominin arz tarafını anlamamıza katkıda bulunan ve ekonomi alanında Nobel Ödülü sahibi olan Phelps (1994) yapısal bir yaklaşım izleyerek işsizlikteki şok kaynaklı artışların er ya da geç ortadan kalkacağını savunduğu çalışmasında, işsizlik oranlarında yapısal kırılmaların meydana gelmesi durumunda dahi ortalamaya geri dönme eğiliminde olabileceğini öne sürmektedir. Yani, uzun dönemde şokların etkisinin ortadan kalkacağını fakat şokların doğal oran üzerinde kalıcı artışlar bırakabileceğini savunmaktadır (Saraçoğlu, 2017). Phelps, Avrupa'daki işsizliği tartışırken, çöküşlerin ve canlanmaların doğal istihdam oranındaki dalgalanmalar olarak analiz edildiği "yapısal" bir makroekonomi modeli öneren bir kitap da yazmıştır. OECD ülkelerinin çoğunda işsizliğin sürekli artmasıyla ilgili olarak doğal oran teorisine karşı bir başka bakış açısı geliştirmiştir. Belirli bir ülke için işsizlik oranındaki uzun dalgalanmaları ve ülkeler arasındaki ortalama işsizlik farklarını açıklayabilen bir dizi genel denge modeli önermiştir (Zoega, 2008).

Bir diğer görüşü yansıtan çalışma ise 1962-1993 yılları arasındaki dönemi kapsayan ABD işsizlik verileriyle yapılmış olan, Song ve Wu (1997)'nin çalışmasıdır. Çalışmalarında panel tabanlı analizin yanı sıra ADF ve PP Testi ile Zivot ve Andrews testleri kullanılmıştır. Tek değişkenli testler genel olarak işsizlik oranlarında bir birim kökün sıfır hipotezini reddedemezken, panel tabanlı testler bunu güçlü bir şekilde reddetmiştir. Tek değişkenli testler küçük örneklerde durağan alternatiflere karşı düşük güce sahip olduğu için, bulgular histeri hipotezini destekleyen önceki çalışmalar hakkında bazı şüpheler uyandırmıştır ve doğal oranın zayıf versiyonunun ABD için hala geçerli olabileceğini ortaya koymuşlardır. Song ve Wu'ya göre ABD için doğal oranın zayıf versiyonu geçerlidir. Ayrıca Cross (1990)'a göre 90'lı yıllara geçiş döneminde ABD'de düşük enflasyona rağmen yüksek işsizlik oranlarının görülmesi de doğal işsizlik oranının varlığına şüphe uyandırmıştır (Barışık ve Çevik, 2008).

2000:1 ile 2013:1 arasındaki dönemde 17 Euro Bölgesi ülkesi için işsizlik oranlarını test eden Bolat vd. (2014), 17 Euro Bölgesi ülkesi için SPSM (sıralı panel seçim yöntemi) prosedürü neticesinde işsizlik oranlarının durağan olmadığını ve histeri hipotezinin söz konusu 17 ülke için doğruladığını göstermektedir. Çalışmada ayrıca, Fourier fonksiyonlu SPSM prosedürü, 11 ülkedeki işsizlik oranlarının durağan olduğunu göstermiş ve doğal oran hipotezini destekleyen sonuçlara da ulaşılmıştır. Birbirinden farklı olan bu iki sonuç doğrultusunda, eğer işsizlik oranlarındaki şoklar geçici ise, işgücünün istikrar süreci ve makroekonomik politikaların işsizlik oranları üzerinde uzun süreli etkilerinin olmadığı, yani işsizlik oranları ortalamaya döndüklerinde serinin trend patikasına döneceğini çıkarımı ilk çıkarımdır. Bir diğer çıkarım ise, işsizlik oranlarının çoğu ülke için doğrusal olmayan durağan bir süreç olarak tanımlandığı bilgisi ışığında, politika yapımcıların gelecekteki işsizlik oranı hakkında doğru tahminler yapabilmeleri için tahmin modellerinin doğrusal olmayan durumlarını da hesaba katmaları gerektiğidir.

İşgücü piyasasının dinamikleri hem ülkeler içinde hem de ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Sen ve Queneau (2009)'un 23 OECD ülkesi verileriyle yaptıkları ve işsizliğin dinamiklerini ele alan çalışmalarında öne çıkan önemli bir detay, işgücü piyasası faktörleri arasından işsizlik oranları, işgücüne katılım oranları, ücretlerin belirleyicileri hatta zorunlu aile yardımlarının oranlarında dahi cinsiyetler bazında farklılıklar olmasıdır. Hem ülkeler arasında hem de cinsiyetler arasında iş arama davranışı, endüstriler arasında cinsiyete göre istihdam dağılımları gibi konulardaki farklılıkların incelenmesi amacıyla yola çıkılan bu çalışmada, söz konusu farklılığa işsizlik oranlarındaki kalıcılıkta da rastlanılmıştır. 1955-2007 yılları arasındaki dönemi kapsayan, yirmi üç OECD ülkesinden oluşan bir grubun cinsiyetler bazında ayrılmış yıllık işsizlik verileri incelenmiş olup bu ülkeler: Avusturya, Avustralya, Kanada, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Japonya, Güney Kore, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. Çalışmalarındaki bulgulara göre kadın işsizlik oranlarındaki kalıcılık durumu erkek işsizlik oranlarındakine göre daha fazladır. Bu bağlamda gelecekteki araştırmaların, çeşitli işgücü piyasası faktörlerinin ülkeler arasındaki işsizlik dinamiklerindeki cinsiyet farklılıklarını ne ölçüde açıklayabildiğini incelemesini önermektedirler.

İşsizlik oranlarının dinamiklerindeki farklılıkları ele alan çalışmada Altuzzara (2015), İspanya'da cinsiyete ve yaşa göre işsizlik oranlarındaki değişimleri ele almaktadır. İspanya işgücü piyasası, AB ülkelerinden farklılık göstermektedir. İspanya'yı

bu bağlamda farklı kılan temel zayıflıklar, yüksek yapısal işsizlik, yüksek geçici istihdam ve işçileri işten çıkarmaya yönelik ayarlama mekanizmalarını sınırlayan durumlardır. Özellikle yaşanan son mali kriz kadınların ve gençlerin işgücü piyasasındaki savunmasızlığını ortaya çıkarmıştır. Krizin başlamasından sonra belirli süreli sözleşmelerle çalışan genç işçiler, işgücü piyasasından ilk dışlanan grup olmuştur. Öte yandan erkeklerle kadınlar arasındaki işsizlik farkı daha da kötü bir hal almıştı. Altuzzara, çalışmasında işsizlik histerisinin İspanya için geçerliliğini analiz etmek için yapısal kırılmalı birim kök testleri ve işsizlikteki kalıcılığı incelemek için kesirli entegrasyon teknikleri kullanmış ve çalışmanın ampirik sonuçlarına göre İspanya’da tüm serilerde kalıcılık tespit edilmişken özellikle gençlerde yaşlılara göre, kadınlarda ise erkeklere göre daha yüksek düzeyde kalıcılığa rastlanmıştır.

Türkiye nezdinde yapılan çalışmalarda İşsizlik Histerisi Hipotezi’nin geçerli olduğuna dair bulgulara yer veren Barışık ve Çevik (2008)’in çalışması, 1923-2006 yılları arasındaki dönemi kapsayan yıllık işsizlik verileriyle yapılmış olan birim kök analizleri ve yarı parametrik yöntem uygulamaları sonucundaki bulgulara göre seriler de birim kök süreci izlenmiştir. Yani Türkiye’de işsizlik histerisinin varlığına dair kanıtlar mevcuttur.

Tekin (2018) ’in 15 yaş ve üstü işsizlik oranlarındaki histeri etkisinin 2005-2017 dönemi için Becker vd. (2006) ile Enders ve Lee (2012) Fourier fonksiyonlu durağanlık testleri ile analiz edildiği çalışmasında serinin durağan olmadığı sonucuna varılmıştır. Doğal oranın gerçekleşen işsizlik oranlarına yaklaşıma eğiliminde olduğu tespiti ve konjonktürel dalgalanmaların uzun dönem işsizlik oranını arttırıcı ve kalıcı etkiye sahip olması bilgisi, histeri etkisinin varlığına işaret etmektedir.

Bayrakdar (2015), 2000-2013 yılları arasında çeyrek dönemlik işsizlik verileri ile Phillips-Perron, Augmented DickeyFuller, Kwiatkowski-Phillips-Schmidt-Shin ve yapısal kırılmalı Lee-Strazicich birim kök testleri kullanarak yaptığı çalışmasında İşsizlik Histerisinin Türkiye’de geçerli olup olmadığı araştırmış ve yaşanan dönemdeki şokların kalıcı etkiler barındırmasından yola çıkarak, işsizlik histerisinin Türkiye için geçerliliğine bulgular elde etmiştir.

1980-2016 yılları arasında aralarında Türkiye’nin de olduğu, gelişmekte olan en kırılmalı beş ülke için işsizliğin seyrini inceleyen bir diğer çalışmada Topuz ve Akkuş (2019), doğal işsizlik oranı hipotezi, işsizlik histerisi veya yapısal işsizlik yaklaşımlarından hangisinin bu ülkeler için geçerli olduğunu geleneksel ve kırılmalı birim kök testleriyle incelenmektedir. Çalışmaya göre Türkiye için şokların işsizlik oranı

üzerinde geçici değil kalıcı etkiler barındırdığı sonucu ortaya çıkararak işsizlik histerisi hipotezinin Türkiye için geçerli olduğu vurgulanmaktadır (Topuz ve Akkuş, 2019).

Bölgesel işsizlik oranlarıyla yapılan bir başka çalışma, Gözgör (2012)' ün 2004-2011 yılları arasında Türkiye'de bölgesel işsizlik oranlarında olası bir histeri etkisinin analiz edildiği çalışmasıdır. Bu çalışmada heterojen ve homojen Panel Tabanlı Birim Kök (PUR) testleri uygulanmış olup veriler gruplar halinde yatay kesit bağımsızlığı veya yatay kesit bağımlılığına göre düzenlenmiştir. PUR testlerinin sonuçları, bölgesel işsizlik oranlarında ortalamaya dönüş olmadığını ve doğal işsizlik oranı hipotezinin güçlü bir şekilde reddedildiğini göstermektedir. Dolayısıyla çalışmanın ampirik sonuçlarına göre, Türkiye'de bölgesel işsizlik oranlarında da histeri hipotezinin varlığına dair önemli kanıtlar bulunmaktadır.

Türkiye için doğal oranı destekleyici çalışmalardan olan ve sektörler bazındaki işsizlik verileriyle yapısal kırılmaları dikkate alan ve yapısal kırılmaları dikkate almayan birim kök sınamaları ve panel birim kök testleri kullanılarak Güloğlu ve İspir (2011)'in yapmış oldukları çalışmada Türkiye için doğal oranı destekleyici sonuçlar elde edilmiştir. Bu çalışmada Türkiye'deki 9 sektörün 1988-2008 dönemini kapsayan işsizlik oranı verilerinden oluşan panel veri seti oluşturulmuş, işsizlik verilerini durağanlığı sınanmıştır. Güloğlu ve İspir, Türkiye'deki durumu doğal işsizlik oranının özel bir durumu olarak adlandırmışlar ve şokların işsizlik oranları üzerindeki etkisinin uzun süreli fakat geçici olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Güriş vd. (2015)' in, Harvey vd. tarafından 2008 yılında geliştirilen doğrusal olmayan testi ile 1970-2014 dönemi için Türkiye'de işsizlik histerisinin varlığını araştıran çalışmalarında Türkiye'deki işsizlik serisinin doğrusal olmadığı tespit edilmiştir. Bu bulgudan yararlanılarak Kapetanios vd. ve Kruse tarafından geliştirilen testler kullanılarak işsizlik histerisinin varlığı araştırılmıştır. Buna göre de Türkiye'deki işsizlik serisinin durağan olduğu sonucuna varılmıştır. Bulgular, Türkiye'de işsizlik histerisinin olmadığı sonucunu doğurmuştur. İncelenmiş olan dönemde Türkiye'de işsizliğin sürekli dalgalanmalar gösterdiği, özellikle 2001 yılında alınan tedbirlerden sonra ekonomik büyüme sağlandığı ancak ekonomik büyümenin işsizlik üzerinde azaltıcı bir etkisi olmadığı, dolayısıyla bu durumun işsizliği azaltmayan bir büyüme sorunu olarak değerlendirilebileceği vurgulanmıştır.

Öte yandan histeri etkisinin analizi için işsizlik serilerinin kullanımı da ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Bunun incelenmesi için aylık hesaplanan, 2005-2013 yılları arasındaki TÜİK verileriyle yapılan doğrusal olmayan birim kök testi analiziyle Saraç

(2014), işsizlikteki histeri etkisinin analizinde işsizlik verileri ve işgücüne katılım oranının kullanılıp kullanılmayacağını analiz etmiş ve işsizlikte bir dönemde birim kök gözlemiştir yani histeri etkisinin sadece bir dönem için geçerli olduğu sonucuna varmıştır. Çalışmada işgücüne katılım oranı da kullanılmış olup doğrusal birim kök analiziyle hem işsizlik hem de işgücüne katılım oranı incelendiğinde, her ikisinde de durağanlığın söz konusu olduğu görülmüştür. Bununla birlikte işsizlik oranı doğrusal olmayan birim kök testi ile analiz edildiğinde yalnızca bir dönemde histeri etkisi olduğuna dair bulgular elde edilmiştir.

İşgücüne katılım oranlarıyla ilgili U Şekli Hipotezi, literatürde son zamanlarda sık rastlanan bir hipotezdir. Belli bir döneme kadar azalan işgücüne katılım oranının dip noktasını gördükten sonra artışa geçmesi ve U şeklini almasıyla ilgili olan bu hipotez temel olarak eğitim ve kadınların işgücüne katılım oranları arasındaki ilişki olarak bilinmektedir. Dayıoğlu, Tunalı ve Kırdar (2021)'ın Türkiye nezdindeki çalışmalarında U Şekli Hipotezinin Türkiye için de geçerli olduğuna dair bulgular mevcuttur. Bu çalışmada kullanılan APC (yaş grubu dönemi) metodolojisi temsili bir kadının yaş katılım profilinin tahmin edilmesine olanak tanımaktadır. Çeşitli yaş gruplarına ayrılmış, kırsal-kentsel fark ve eğitim durumu da gözetilerek oluşturulmuş kadın veri grupları analiz edilmiştir. İşgücüne katılım davranışları, eğitimin artması, doğurganlığın azalması gibi olumlu etmenlere rağmen 2000 yılına doğru düşüşünü sürdürmüştür. Çalışmada, 2006-2008 yılları arasında yükselişe geçen ve U şekline doğru dönüm noktası yaşayan işgücüne katılım oranının, artan eğitim ve azalan doğurganlık oranıyla birlikte yükselişini sürdüreceği öngörülmektedir. Bununla birlikte en düşük eğitim düzeyine sahip kadınlar söz konusu olduğunda işgücüne katılımında sürekli bir artış görülmektedir (özellikle kırsal alanlardaki genç kadınlarda). Bu bulgu, işgücüne katılımın düşük olmasıyla ilgili kültür faktörü ile çelişmektedir. Kırdan kente göçle birlikte nüfusun ağırlığının kentsel alanlar lehine değişmesiyle, işyerinde kadın varlığına yönelik tutumların da değişmesi beklentiler dahilindedir.

Belke ve Bolat (2016)'ın, 36 gelişmiş ve 112 gelişmekte olan ülkenin 1991'den 2014'e kadar farklı zaman dilimlerindeki verilerinin analiz edildiği çalışmalarına göre kadınların işgücüne katılım oranlarında gelişmekte olan ülkelerde U şeklinin gerçekleştiği sonucu elde edilmiştir. U Şekli Hipotezinin Türkiye için geçerli olduğunun aksi yönünde çalışmalar da mevcuttur. Örneğin; Erinç (2017)' in çalışması Türkiye'de yüksek eğitilmiş kadınların düşük seyreden işgücüne katılım oranlarından yola çıkmaktadır. Ona göre Türk kadınları, iyi eğitilmiş olmalarına rağmen, işgücü piyasalarına

girişte kültürel engellerle karşılaşmaktadır. Becerileri yeterince kullanılmayan bir beşeri sermaye sunmaktadırlar, bu yüzden de eğri U yerine L şeklinde kalacaktır. Bu çalışma, işgücüne katılım oranlarında özellikle kadınlarda eğitim faktörünün öne çıktığı fakat kültürel etkilerin yadsınamaz ölçüde olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte kültürel etkileri bölgesel bazdaki verilerde daha net görmek mümkündür.

Gözgör (2012) Türkiye'de bölgesel işsizlik oranları için histeri hipotezi mi yoksa doğal oran hipotezinin mi geçerli olduğunu araştırdığı çalışmasında panel birim kök testleri kullanarak Türkiye'nin 2004-2011 yılları arasındaki yıllık işsizlik verilerini incelemiştir. Yapılan analizle histeri hipotezinin Türkiye'de bölgesel işsizlik için reddedilemeyeceği sonucuna varılmıştır. Çalışmanın temel çıkarımlarından biri de bir maliye ya da parasal istikrar politikasının Türkiye'de bölgesel işsizlik üzerinde kalıcı etkilerinin olabileceğidir. Bir diğer önemli çıkarım ise bölgesel işsizlik oranlarına yönelik geçici şokların kalıcı etkileri olabileceğidir. Bunların yanında, talep yönlü politikaların bölgesel işsizliği düşürebileceği öngörüsüne de yer vermiştir.

Saraçoğlu (2017)'nin Türkiye için işsizlik histerisinin varlığını analiz eden çalışmasında 1950 yılından bu yana yaşanan şokların etkisiyle sıçramalar yapan işsizlik oranlarında histeri etkisinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sıçramalardan sonra işsizlik oranında azalışlar görülmüşse de eski seviyelerinden oldukça uzaklaşmıştır. Bu çerçevede ilerleyen yıllarda işsizlik oranının daha da yükseleceği öngörülmektedir. Benzer bulgulara yer veren bir diğer çalışma da yapısal kırılmaları dikkate alan Lee-Strazicich (LS) birim kök testleri ile analizi yapılan, İdikut vd. (2017)'nin çalışmalarıdır. Bu çalışmada da Türkiye'nin gerçekleşen işsizlik oranlarının, meydana gelen şoklara karşı dirençsiz olduğu ortaya konmuştur.

Çalışmamızla benzerlik gösteren bir diğer çalışma Aslan ve Kula (2014)'nin çalışmalarıdır. Türkiye'de eğitim gruplarında işsizlik histerisinin Lagrange Multiplier birim kök metodu ile analiz edildiği çalışmada altı aylık veriler kullanılmıştır. Analizi kapsayan yıllarda Türkiye ekonomisi beş adet şoku deneyimlemiştir ve bu şokların etkisi de ele alınmıştır. Çalışmadaki eğitim grupları, okuryazar olmayan, lise, meslek lisesi ve yüksek öğretimli işsizlik gruplarıdır. Özellikle 2001 krizinden en fazla etkilenen eğitim gruplarının meslek lisesi ve yüksek öğretimli işsizlik grubu olduğu bulgusu dikkat çekicidir. Yapılan ekonometrik analiz sonucunda eğitim düzeyi açısından işsizlik oranları arasında farklılıklar bulunmuştur. Lise ve meslek lisesi eğitimi işsizlik oranlarının zaman serisi özelliklerinin genel işsizlik oranı ve diğer eğitim işsizlik oranlarından farklı olduğu ve bu gruplarda bir histeri etkisinin varlığının söz konusu olmadığı ortaya konulmuştur.

Okuryazar olmayan, yüksek ğretimli ve genel işsizlik oranlarında histeri etkisi bulgularına rastlanmıştır. Sonuçlar ışığında işgücü piyasasında eğitim gruplarındaki heterojenliğin bir dereceye kadar dikkate alınmasının gerekli olduğunun, gruplar arasında farklı sonuçların ortaya çıkabildiğinin altı çizilmektedir.

Çalışmamızda da bu heterojenliğe daha ayrıntılı, cinsiyet farkını da dahil ederek yer verdik. Eğitim gruplarının şoklardan farklı düzeylerde etkilendiği sonucunun yanında cinsiyetler bazındaki eğitim grupları için sonuçların nasıl olacağını analiz ettiğimiz bu çalışmada beklediğimiz üzere sonuçlar farklıdır. Analize dair detaylar uygulama bölümünde kapsamlı olarak ele alınmıştır.

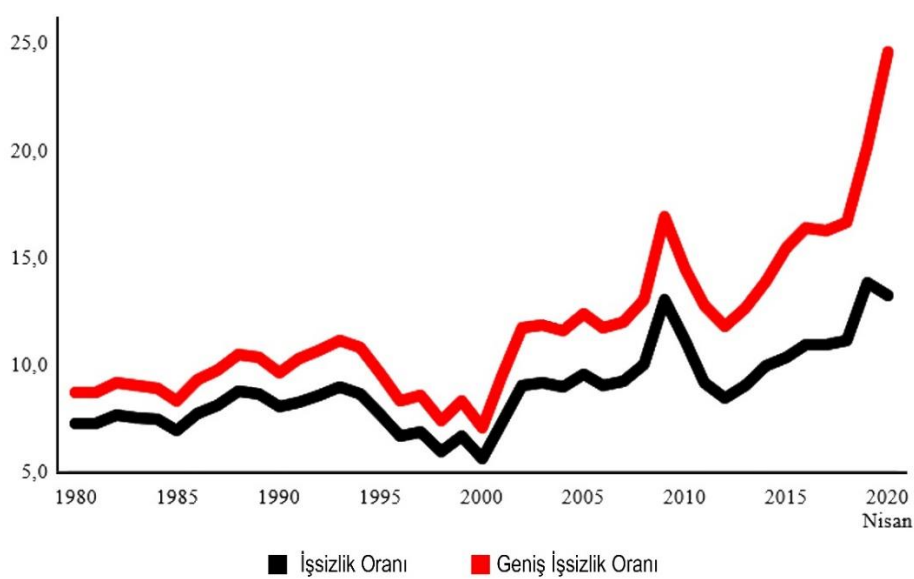
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İŞSİZLİĞİN GENEL GÖRÜNÜMÜ VE EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Türkiye'de İşsizlik Sürecinde Eğilimler

Geçmişten günümüze Türkiye'de işsizlik, belli dönemlerde azalmış da olsa artarak bugünkü seviyesine gelmiştir. İşsizlikle ilgili yapılan çalışmalarda göz önünde bulundurulması gereken önemli bir husus, işsizliğin tanımıdır. TÜİK'in işsizlik tanımına uymayan fakat son 4 haftada herhangi bir iş başvurusunda bulunmamış olan, iş bulma umidini kaybeden, karın tokluğuna çalışan ya da bir günlük bir işte çalışmış olanlar gibi grupların işgücü göstergeleri üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Örneğin 2019-2020 dönemi göstergeleri karşılaştırıldığında istihdam edilenlerin sayısında azalış gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumda işsizlerin sayısında artış olmalıyken azalış gerçekleşmiştir (Eğilmez, 2020). Bu gibi durumların ardında yatanların görülebilmesi için işsizlik oranına ek göstergelerin incelenmesi, Türkiye'de işsizlik sürecinin daha doğru anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu noktada TÜİK'in açıkladığı atıl işgücü ve geniş işsizlik oranı yol gösterici olmaktadır. Geniş işsizlik oranı, bahsi geçen ve sayıları 4 buçuk milyonu aşmış olan bu grupların, yani TÜİK'in atıl olarak adlandırdığı işgücünün, işsiz sayısına ve işgücüne eklenerek hesaplanmaktadır. Grafik 3'te TÜİK'in işsizlik verileri ve geniş işsizlik oranının 1980-2020 yılları arasındaki seyri verilmiştir.

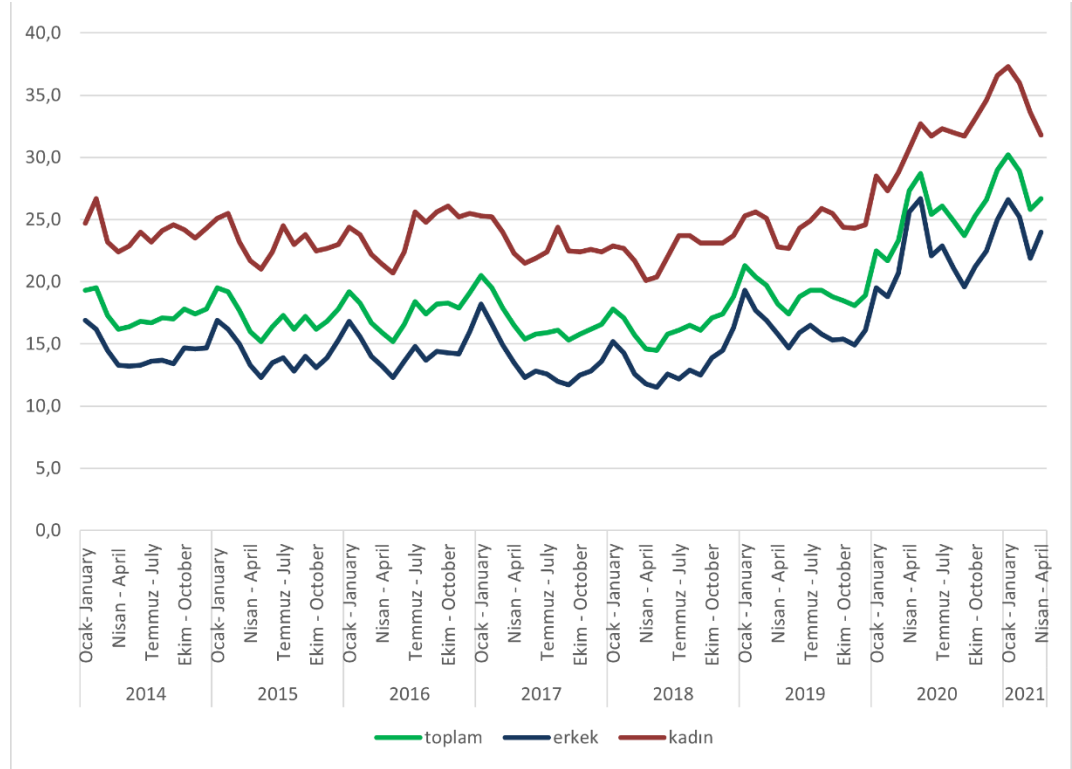
Grafik 3: İşsizlik Oranı ve Geniş İşsizlik Oranı, 1980-2020

Kaynak: Gerçek İşsizlik Oranı (Eğilmez, 2020)

Özellikle son on yılda işsizlik oranı ile geniş işsizlik oranı arasındaki makas gittikçe açılarak 2020 yılında aralarındaki fark dikkat çekici düzeye ulaşmıştır. Bu noktada atıl işgücünün durumu açıklayıcı olmaktadır. Atıl işgücünü gösteren Grafik 4 incelendiğinde 2019-2020 yılları arasında atıl işgücünün arttığı, bu artışın 2021'e dek sürdüğü görülmektedir. Cinsiyetler bazında bakıldığında, söz konusu dönemde erkeklerde atıl işgücündeki artış kadınlara kıyasla daha fazladır.

Grafik 4: Atıl İşgücü, 2014-2021

Kaynak: TÜİK, 2021

2014 yılından bu yana kimi zaman düşüşler olmasına rağmen atıl işgücünde bugünkü seviye, 2014 yılındaki seviyeden daha yüksektir. Ekonomik, demografik ve sosyal faktörlerin bu artıştaki payı yadsınamaz. Özellikle yaşanan olumsuz ekonomik şartların etkisiyle iş bulma ümidini kaybedenlerin atıl işgücü içindeki paylarının yüksek olduğu düşünülmektedir.

İstihdama mercek tutulduğunda Türkiye'de 2021 yılı itibariyle istihdam edilenlerin %18,6'sı tarım, %21,1'i sanayi, %5,8'i inşaat, %54,5'i ise hizmet sektöründe yer almaktadır. İşsizlik oranı 2021 yılı Ocak ayında %12,2, işgücüne katılma oranı %49,9 seviyesinde gerçekleşmiştir. Hemen hemen her ülkede ortak sorun olan genç işsizliği, Ocak ayında Türkiye'de bir önceki aya göre artarak %39,9 olarak gerçekleşmiştir. Tablo

4'te de görüldüğü üzere temel işgücü göstergeleri cinsiyetler bazında farklılaşmaktadır. Türkiye'de kadınlardaki işsizlik oranı, işgücüne katılım oranı ve istihdam oranının durumu erkeklere göre daha elzemdir.

Tablo 4: Temel İşgücü Göstergeleri, 2021

	Ocak 2021			Bir önceki aya göre fark			Bir önceki yılın aynı ayına göre fark		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İşgücüne katılım oranı	39,9	51,8	27,5	0,2	0,6	-0,1	-3,0	-1,9	-4,2
İstihdam oranı	30,1	40,4	19,2	0,5	0,8	0,1	-2,4	-1,9	-3,3
İşsizlik oranı	24,7	21,9	30,3	-0,7	-0,6	-0,7	0,6	0,7	1,3

Kaynak: TÜİK, 2021

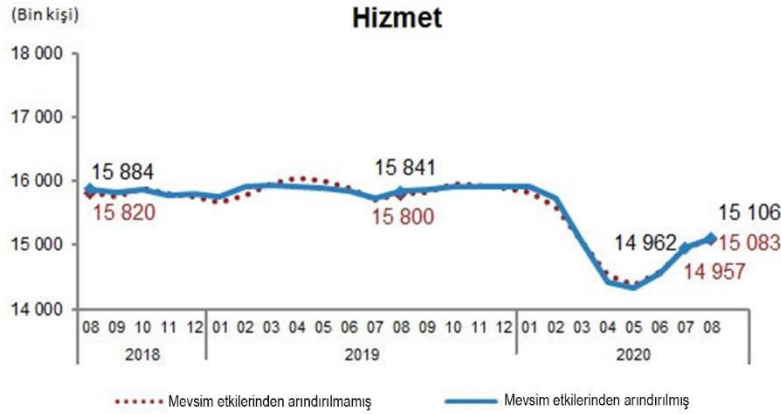
Geçmişten günümüze işgücü piyasasında dengeler değişerek süregelmiştir. 1980'lerde istihdamın sektörel dağılımı incelendiğinde yoğunluğun tarım sektöründe olduğu görülmektedir. Buna karşın günümüzde tarım sektörü %18 seviyelerine kadar düşerken, en büyük pay %54 ile hizmetler sektöründedir (TÜİK, 2021). Özellikle inşaat, servis, turizm sektörlerinde 2000 yılından sonra büyümelerin gerçekleşmesi, ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınların oranını ciddi ölçüde azaltmıştır. Bunun yanında 2008-2018 yılları arasında tarımda ücretli işçi olarak çalışan kadınların sayılarında da kayda değer artışlar gerçekleşmiştir. Son dönemlerdeki TÜİK verileri 30 yıl öncesindeki verilerle karşılaştırıldığında, Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarının neredeyse bugünkü seviyelerde olduğu görülmektedir. Bu zaman zarfı içerisinde işgücüne katılım oranında ciddi azalışlar meydana gelmiş, değişen piyasa yapısına uyumla birlikte de tekrar yükselişler gerçekleşmiştir. Son 30 yıllık süreçte kadınların yükseköğretime katılmalarında 4 kat artış gerçekleşmiştir. 1988 yılında kadınların işgücüne katılım oranı %30,6 iken 2018 yılında %29,4, 2021 yılı itibariyle ise %32,0 olmuştur. 1980 yılından bu yana kadınlar işgücü piyasasını şekillendirmiş, dengelerin değişmesinde rol almışlardır. Zaman içerisinde tarım istihdamında daralmalar yaşanmış, iç göçle birlikte hızlı bir kentleşme süreci yaşanmış, kadınların yükseköğretime katılmaları hız kazanmıştır. Bu etkiler tarım sektöründe istihdam edilen kadınların sayılarında azalmayı da beraberinde getirmiştir. Çalışan kadınlarda tarım sektörüne katılım oranı TÜİK verilerinde görülebileceği üzere düşerek günümüzdeki seviyesine gelmiştir. Bu oran 1988 yılında %76,8 iken 1998'de %67,7, 2008 yılında yüzde 32 ve 2018'de ise yüzde 17 olarak kayıtlara geçmiştir. Bunun yanında tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan

kadınların oranı da 1980'lerdeki %70 seviyelerinden %20'lere düşmüştür (Mert ve Sefer, 2018).

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte eğitime erişim ve okullaşma alanlarında cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda son on yılda oldukça ilerleme kat edilmiştir. Buna rağmen coğrafi ve bölgesel farklılıklar, kız öğrencilerin yoğunlukta olduğu eğitim alanları, okuldan erken ayrılma ve yükseköğretimde kadın öğrencilerin daha az paya sahip olmalarının göstermiş olduğu gibi eğitim alanında kat edilecek önemli mesafelerin mevcut olduğu açıkça görülmektedir (Mert, 2019).

Çalışmamızda analiz ettiğimiz yıl aralığı olan 2014-2020 yılları arasındaki işgücü göstergelerinde çeşitli dalgalanmalar meydana gelmiştir. 2014 - 2015 yılları arasında işsizlik oranında azalışlar meydana gelmiştir. 2016 yılı üçüncü çeyreğine gelindiğinde ise işsizlik oranında 1,2'lik bir artış meydana gelmiştir. Bu dönemde tarım dışı işsizlik oranı ve genç işsizlik oranında da artışlar görülmüştür. Bu dönem, tarım çalışanlarının sayısında 257 bin kişi azalırken tarım dışı sektörlerde çalışanların sayısında 579 bin kişilik bir artış ortaya çıkmıştır. Özellikle tarım ve sanayi sektörlerinin toplam istihdam edilenler içindeki payında azalış, hizmetler sektörünün payında ise artış gerçekleşmiştir. Aynı dönemde kamu istihdamında da %1,7'lik bir artış meydana gelmiştir. Takip eden 2017 yılında işsizlik oranı 0,7 puan azalarak %10,6 olarak gerçekleşmiştir. 2018 yılında işsizlik oranı 0,5 oranında artarak %11,1 olmuştur. 2018 yılı Ağustos ayında Hazine ve Maliye Bakanlığı' nın verilerine göre taşeron olarak çalışanların kamu çalışanı statüsüne geçmesinin de etkisiyle toplam kamu istihdamı bir önceki yıla göre %20,2 artmıştır. 2019 yılında işsizlik oranındaki artış sürmüştür ve işsizlik oranı %14 olarak gerçekleşmiştir. Bu yılda genç işsizliğindeki 6,6 oranındaki artış dikkat çekicidir. Söz konusu yılda kamu istihdamındaki artış da sürmüştür. Bu artış %7,4, yani 4 milyon 612 bin kişi olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılı tüm dünyada dengeleri değiştiren bir yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. Covid-19 pandemisinin ülkemize girişinden 5 ay sonraki işsizlik oranında geçen yılın aynı dönemine göre 0,8 puanlık azalış gerçekleşmişse de istihdam oranı önemli bir oranda azalmıştır. Bununla birlikte işgücüne katılım oranında da 3,3 puanlık azalış meydana gelmiştir. İstihdamdaki azalışa sektörel bazda ışık tutulduğunda en fazla etkilenen sektör olan hizmet sektöründe, Tablo 4'te görüldüğü üzere istihdam bağlamında ciddi düşüş meydana gelmiştir. 2021 yılına gelindiğinde ise işsizlik oranında meydana gelen 205 puanlık azalış ve istihdam oranında yaşanan 0,9 puanlık artışla, işgücü piyasasında olumlu gelişmeler yaşanmıştır (TÜİK, 2014-2021).

Grafik 5: Sektörel istihdam, Hizmet Sektörü, Ağustos 2018-Ağustos 2020

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Ağustos 2020

3.1.1. İşgücü Piyasasında Cinsiyet Temelinde Koşullar

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin işgücü piyasası özellikleri farklılık göstermektedir. Bu farklılığın en belirgin görüldüğü alan cinsiyetlerin işgücü piyasasındaki rolleri olagelmıştır. Tarih boyunca cinsiyetlerin toplumdaki rollerini belirleyen toplumsal ve kültürel faktörlerin yanı sıra kadın ve erkeğin bedensel farklılıklarına da bağlı olarak farklı iş kollarında çalıştıkları görülmektedir. Bunun en güzel örneklerden birisi 19. Yüzyılda Avrupa’da tarım sektöründe çalışan kadın ve erkekler gösterilebilir. Bu dönemde kas gücü farklılığından kaynaklı erkeklerin daha fazla güç gerektiren işlerde çalışıyor olmaları, daha fazla ücretle daha kolay istihdam edilmelerini sağlıyordu. Sanayi devrimiyle birlikte makine kullanımının artması, kas gücüne olan ihtiyacı büyük ölçüde azaltırken ucuz emek olarak görülen kadın işçilerin (ve çocuk işçilerin) istihdamında kayda değer artışlar yaşandı. Kadın işçilerin yanı sıra gelişimini tamamlamamış fakat kıvrak eklemlere sahip çocuk işçiler de makine kullanımı için aranan işgücü içinde yer almışlardır. Özellikle tarımda makine kullanımının artmasıyla 1800’ lü yıllarda kadın emeği erkek emeğinin önüne geçmişti (Lenin vd., 2019).

Kültürel etkilerin cinslerin mesleklerdeki ağırlığı üzerindeki etkisi hala devam etmektedir. Türkiye ve birçok ülkede istihdamın sektörel dağılımı cinsiyetler bazında incelendiğinde ciddi farklar göze çarpmaktadır. Bu farklılık sadece sektörler arası değil çalışma saatleri bazında da değişmektedir. Bununla birlikte cinsiyetin sektörler arasında dağılımında da zaman içerisinde değişimler olmuştur. TÜİK istatistiklerine göre 2014-2021 yılları arasında 15 yaş üstü toplam istihdam edilenler sektörel bazda incelendiğinde

hizmetler sektörünün payının arttığı görülmektedir. Öte yandan 2014 yılında %7,2 olan inşaat sektöründe istihdam edilenlerin payı 2021 yılında %5,5'e düşmüştür. Tarım, inşaat ve hizmetler sektöründe cinsiyet dengeleri de zaman içerisinde değişmiştir ve bu değişiklikler de gelecek için umut vericidir.

Türkiye'de 2019 yılı itibariyle ortalama ücret asgari ücretin 1.41 katıdır ve ülkemizde asgari ücretle çalışanların sayısı *AB ortalamasının 6 katından* fazladır. AB ülkelerinde çalışanların yüzde 48,8'ini kadınlar oluştururken yüzde 51,2'sini erkekler oluşturmaktadır. Bunun yanında asgari ücretle çalışanların oranına baktığımızda farklılaşma dikkat çekicidir. Avrupa'da asgari ücretle çalışan erkeklerin oranı yüzde 41,5 iken asgari ücretle çalışan kadınların oranı yüzde 58,8'dir. Çalışan kadınların ortalama ücretleri Türkiye'de asgari ücretin 1.24 katı iken erkeklerde bu oran 1.49'dur. Kadınlarda ve erkeklerde ortaya çıkan bu farkın 2006 yılından bu yana en aza indiği yıl 2015 yılıdır. 2015'te kadınların ortalama ücreti asgari ücretin 1.74 katı iken, erkeklerde 1.63'tür. 2015 yılından sonraki dönemde işgücü piyasasında asgari ücretli çalışan sayısı hızla artarken, asgari ücret düzeyi de ortalama ücret düzeyi haline gelmeye başlamıştır (DİSK-AR, 2021).

3.1.1. Erkek İşgücünde Sektörel Dağılım ve Ortalama Ücretlerin Gelişimi

2021 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'de istihdam edilen erkeklerin sektörel dağılımı yüzde 15,7 tarım, yüzde 23,8 sanayi, yüzde 7,6 inşaat ve yüzde 52,9 hizmetler şeklindedir. Tarım sektöründe istihdam edilenlerde erkeklerin oranı 2014 yılından bu yana artış göstermiştir. İnşaat sektöründe istihdam edilen erkeklerin oranı 2014'te yüzde 9 iken 2021'de yüzde 7'ye düşmüştür. Hizmetler ve sanayide ise yüzde bire yakın bir artış mevcuttur.

2019 yılı itibariyle Türkiye'de çalışan erkeklerin ortalama ücreti asgari ücretin 1.49 katıdır. Geçmiş verilere bakıldığında bu oranın giderek düştüğü görülmektedir. 2007 yılında 2.18 katı iken 2014 yılından sonra 2 katın altına düşerek sürekli azalmıştır (DİSK, 2021)

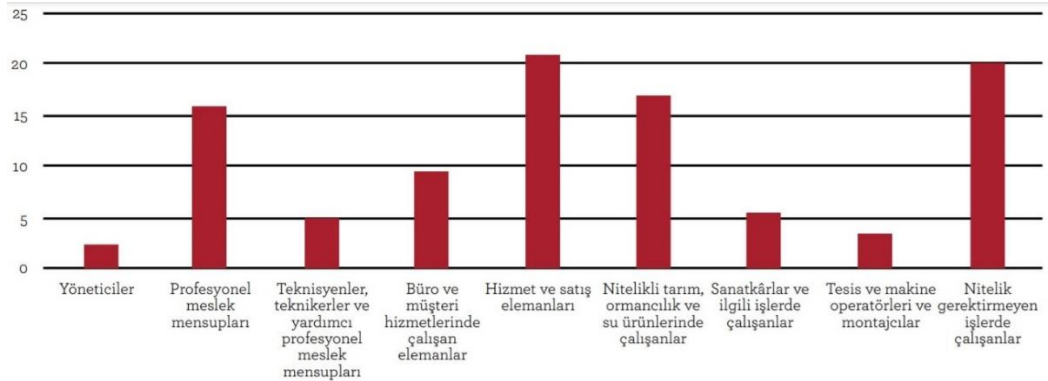
3.1.2. Kadın İşgücünde Sektörel Dağılım ve Ortalama Ücretlerin Gelişimi

Türkiye'deki istihdam edilen kadınların sektörel dağılımı 2021 yılı TÜİK verilerine göre, yüzde 21'i tarım, yüzde 17,2'si sanayi, yüzde 1'i inşaat ve yüzde 60,9'u hizmetler şeklindedir. Hizmetler sektöründe çalışan kadınların sayısı 2014'ten bu yana yüzde 8'in üzerinde bir artış göstermiştir. İnşaat sektöründe çalışan kadın sayısında da

son 7 yılda bir artış söz konusudur. Aynı zaman diliminde inşaat sektöründe çalışan erkeklerin sayısının yüzde iki azalması dikkat çekicidir. Öte yandan 2014 yılında çalışan kadınların yüzde 28'i tarım sektöründe çalışırken 2021'de bu oranın yüzde 21'e düşmesi de dikkatlerden kaçmaması gereken bir detaydır. Bu konuda kırdan kente göçlerin ve eğitimin de etkisinden söz etmek mümkündür.

İstihdamdaki kadınların meslek gruplarına göre yüzde oranları Grafik 6'da incelendiğinde yönetici pozisyonunda çalışanların oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Diğer taraftan en büyük paya hizmetler ve satış elemanları sahiptir. Yönetici olarak çalışan kadınların oranı %2,5 iken profesyonel meslek gruplarına mensup kadınlar için bu oran %15,9; teknisyenler, teknikerler ve yardımcı profesyonel meslek mensupları için %5,1; büro ve müşteri hizmetleri çalışanları için %9,6; hizmet ve satış elemanları için %21,1; nitelikli tarım, ormancılık ve su ürünlerinde çalışan kadınlar için %17; sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar için %5,4; tesis ve makine operatörleri ve montajcılar için %3,4 ve nitelik gerektirmeyen işlerde çalışanlar için %20'dir.

Grafik 6: Türkiye'de istihdamda yer alan kadınların mesleki gruplara göre dağılımı, 2018, (yüzde)

Kaynak: 2018 Verileriyle Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (Mert, 2019)

2021 yılı itibarıyla Türkiye'de çalışan kadınların yaklaşık yüzde 60'ı asgari ücretin yüzde yirmi fazlası ve altında bir ücretle çalışmaktadırlar. Bunun yüzde 25'i ise asgari ücretten daha az bir ücretle çalışmaktadır (DİSK-AR, 2020).

3.1.3. Erkeklerde İşgücüne Katılım Oranında Değişim Süreci

2014 yılından bu yana erkeklerde işgücüne katılım artmıştır. İşgücüne katılım oranı 2014 yılında yüzde 69 iken 2019 yılında yüzde 71 düzeyine çıkmıştır. 2020 yılının başında başlayan düşüş, Covid19 salgınının etkilerini azaltmak için alınan tedbirlerin de

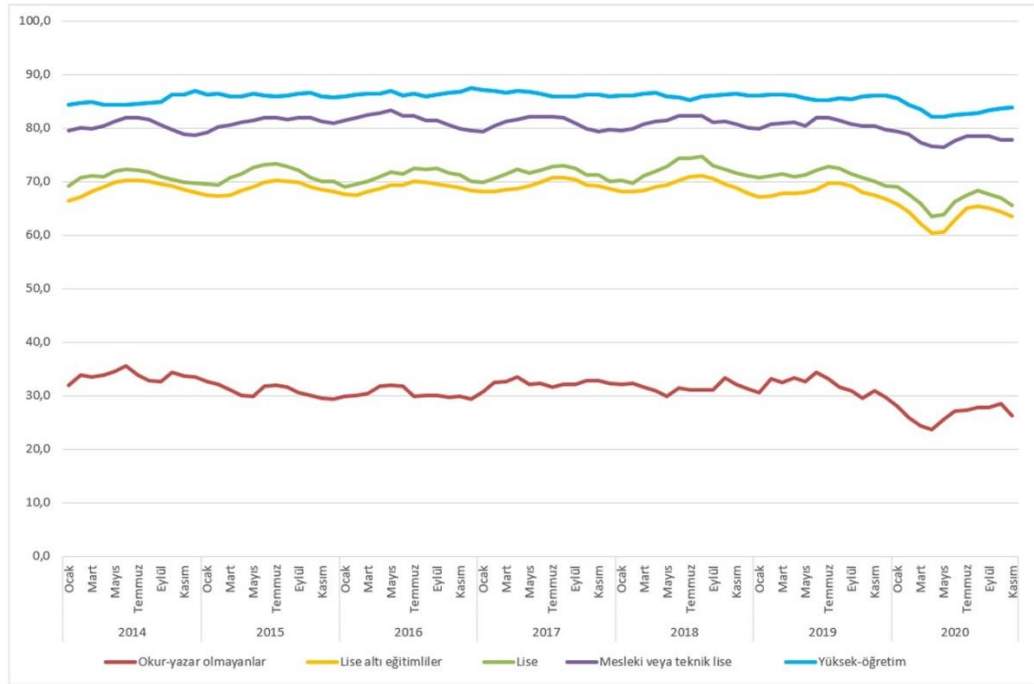
etkisiyle artmaya başlamıştır. 2021 yılı Ocak ayı TÜİK verilerine göre Türkiye’de erkeklerde işgücüne katılım oranı yüzde 68,8 olarak gerçekleşmiştir.

Eğitim grupları bazında işgücüne katılım oranı incelendiğinde Grafik 7’de görüldüğü üzere 2014 yılından günümüze işgücüne katılımın en yüksek gerçekleştiği eğitim grubu yükseköğretim gurubu ve en düşük gerçekleştiği eğitim grubu okuma yazma bilmeyen gruptur. Yükseköğretim mezunu erkeklerde işgücüne katılım oranı 2014 yılından 2020 yılına kadar kısmen artarak gelmiştir. 2020 yılı başında başlayan düşüşle birlikte yıl sonundaki %83,9 oranıyla 2014 yılındaki seviyesinin de gerisinde kalmıştır.

2020 yılının başında ülkemizde etkisini göstermeye başlayan salgın süreci işgücü piyasasını olumsuz etkilemiştir. Grafik 7’de görüldüğü üzere 2020 yılı başında tüm eğitim gruplarının işgücüne katılımında düşüşler olmuştur. Bu düşüşün en belirgin şekilde hissedildiği eğitim grubu okuma yazma bilmeyen gruptur. Yükseköğretim ve lise mezunlarının işgücüne katılımı karşılaştırıldığında 2015 yılı başlarında erkek işgücüne katılımı yükseköğretim mezunlarında düşerken lise mezunlarının işgücüne katılımında artış görülmektedir. Benzer bir durum 2016 yılının üçüncü çeyreği için de geçerli iken bu durum 2018 yılının ilk üç çeyreğinde daha belirgindir. 2018 yılı Ocak-Ağustos arasında yükseköğretim mezunlarının işgücüne katılımında düşüş gözlemlenirken lise mezunlarının Ocak ayında işgücüne katılım oranı yüzde 70,2 iken aynı yılın ağustos ayında yüzde 74’e yükselmiştir. Salgın döneminde işgücüne katılımın en fazla düştüğü 3 eğitim grubundan biri olan lise mezunu grupta toparlanma, 2020’nin son aylarının verilerine bakıldığında, yükseköğretim mezunlarına göre daha hızlı olmuştur. Bununla birlikte 2020 sonu itibariyle yükseköğretim mezunlarının işgücüne katılımı artarak sürerken lise mezunlarının işgücüne katılımında aşağı yönlü bir seyir gözlemlenmektedir.

Grafik 7’de dikkat çeken bir diğer ikili ise lise altı eğitlimliler ve lise grubu. 2020 yılı itibariyle lise mezunlarının işgücüne katılım oranı yüzde 65 iken lise altı eğitlimlilerin işgücüne katılımı yüzde 63,5’tir. İşgücüne katılım oranları birbirine yakın seyreden iki eğitim grubunun yıllar içerisindeki seyrinin de paralellik göstermesi çok şey ifade etmektedir. Ekonominin akışında gerçekleşen durumlara verdikleri tepkiler benzer olmakla birlikte lise grubunun, lise altı eğitlimliler grubuna göre daha kırılabilir bir yapıya sahip olduğu gözlemlenmektedir.

Grafik 7: Eğitim Gruplarında Erkeklerde İşgücüne Katılım Oranları, 2014-2020

Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2014-2020

Mesleki lise mezunlarının işgücüne katılım oranları 2014-2020 yılları arasında dalgalanmalar gösterse de aynı seviyelerde süregelmiştir. 2014'te yüzde 79,5 olan işgücüne katılım oranı 2020 Ocak ayında 79,3 olarak gerçekleşmiştir. Salgının etkisiyle birlikte yıl sonunda yüzde 77'lere gerilediyse de artarak seyretmektedir.

Okuryazar olmayan eğitim grubunda işgücüne katılım oranı 2020 Ocak ayı itibariyle yüzde 28 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 2014 yılı başlarında yüzde 33 seviyelerindeydi. 2014-2020 yılları arasındaki seyrinde diğer eğitim gruplarına kıyasla en fazla kırılganlığın yaşandığı seriye sahiptir. Salgının etkisiyle 2020 Nisan ayında yüzde 23 seviyelerine düşmekle birlikte kısa süreli artışlar yaşansa da azalarak sürmektedir.

Grafik 7'de de görüldüğü üzere erkeklerde işgücüne katılım oranları arasındaki, okuryazar olmayan eğitim grubu dışındaki gruplarda afaki değildir. Okuryazar olmayan eğitim grubunun işgücüne katılım oranı diğer gruplara göre oldukça düşüktür. Bunun yanında yüksek öğretimli erkeklerin işgücüne katılım oranıyla meslek lisesi mezunu erkeklerin işgücüne katılım oranı arasında çok büyük bir farkın olmaması dikkat çekicidir.

3.1.4. Kadınlarda İşgücüne Katılım Oranında Değişim Süreci

Erkeklerle kıyasla Türkiye'de kadınların işgücüne katılımı geçmişten günümüze düşük seyretmiştir. Kadınlarda, erkeklerin işgücüne katılım oranının yaklaşık olarak

yarısına tekabül eden işgücüne katılım oranı 2014 yılında yüzde 27 idi. Zamanla artışlar görülmüşse de 2021 yılı itibariyle yüzde 30 olmuştur. Bu rakam erkeklerde aynı yılın işgücüne katılım oranının yarısından da az bir orandır. Daha önce de belirtildiği üzere kadının toplumdaki rolünün ve eğitim düzeyinin, bu konuda alınan tedbirler, geliştirilen politikalar ve uygulamaya çalışılan destek programlarına rağmen baskın geldiği görülebilmektedir.

Ercan (2017) ve İlkaracan (2015) Türkiye’de istihdam konusunda en önemli belirleyici faktörlerin başında eğitimin geldiğini özellikle altını çizmektedirler. Eğitim, günümüzde işgücü istatistiklerinde cinsiyet bazlı farklarda makasın çok açık olmasının başlıca nedenidir. Üstelik yalnız okul eğitimi değil, aile içindeki anne baba tarafından sağlanan eğitim de son derece önemlidir. İstihdamda eşitlikçi iyileşmeler için uzun vadeli çözümler daha etkili olacaktır. Kentlerde her ne kadar işgücüne katılım kadınlarda ve erkeklerde kırsal kesime göre birbirine daha yakın seyretse de bir bütün olarak Türkiye verileri ele alındığında makas oldukça açıktır.

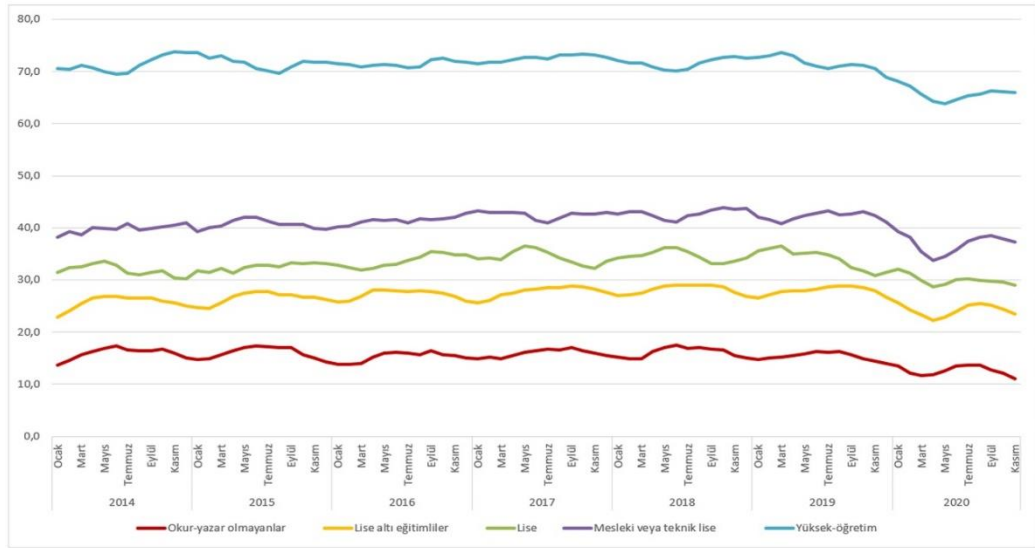
Az gelişmiş ülkelerde daha belirgin hissedilmekle birlikte gelişmekte olan ülkelerde de kadınların işgücüne dahil olmasının önünde birtakım engeller bulunmaktadır. Düşük ücret, sosyal güvenlikten yoksun olma, düşük eğitim, toplumsal cinsiyet anlayışı, ataerkil zihniyet, ev ve aile sorumlulukları gibi ekonomik ve sosyal sebepler bunlardan bazılarıdır (Savrul ve Kılınç, 2018). Geleneksel düşüncelerin kadınların işgücüne katılımındaki etkisi, evlenme yaşının yükselmesiyle ve boşanmaların artışının kadınların işgücüne katılımını artırması yoluyla görülmektedir (Akgeyik, 2017). Son 20 yılda, toplumsal cinsiyet ilişkilerine ilişkin geleneksel görüşlere küresel düzeyde şiddetle karşı çıkmıştır. Gelişmiş batı ülkelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği, değer sisteminin ayrı bir özelliği olarak geniş çapta kabul görmüş ve ekonomik faaliyetlere katılımı cinsiyet eşitliğine yönelik önemli adımlar atılmıştır. Güneydeki az gelişmiş ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitliği yönündeki kültürel ve kurumsal değişiklikler çok daha az yaygın olsa da bu ülkeler kadının toplumdaki konumuna ilişkin tutumlardaki küresel dönüşümü henüz tamamıyla gerçekleştirememiştir (Buğra, 2014). Dolayısıyla cinsiyetler bazındaki göstergeler farklılıklar içermektedir. Örneğin işgücüne katılım oranları kadınlarda ve erkeklerde eşit değildir fakat eşitliğe yaklaşması umut vericidir.

İşgücüne katılım oranlarına eğitim grupları temelinde yaşanan değişim süreci Grafik 8’de görülmektedir. Kadınlarda işgücüne katılımın en yüksek olduğu eğitim grubunu yükseköğretim mezunlarının oluşturduğu görülmektedir. 2014 yılından bu yana hemen hemen aynı çizgide, yüzde 70 düzeylerinde, ilerleyen işgücüne katılım oranı, bu

grupta salgının etkisiyle 2020 yılında yüzde 63 seviyelerine inmiştir. Alınan tedbirler ve uygulanan politikalarla yıl sonunda yüzde 65 seviyelerine yükselmiştir.

Kadınlarda işgücüne katılımında yükseköğretim mezunlarından sonra en fazla katılımın görüldüğü eğitim grubu mesleki lise mezunlarıdır. Aynı zamanda salgınla birlikte işgücüne katılımın en fazla arttığı eğitim grubudur. Bunu takip eden diğer eğitim grubu lise mezunlarının oluşturduğu gruptur. 2014 yılından itibaren lise mezunlarının işgücüne katılımı 2019 yılına kadar sürekli artmıştır. 2014-2020 dönemindeki bazı zaman dilimlerinde, örneğin 2015 yılı boyunca yükseköğretim mezunlarının işgücüne katılımında düşüş olmasına karşın lise mezunlarındaki işgücüne katılım artmaya devam etmiştir. Aynı yılın ve bir önceki yılın yükseköğretim mezunlarının cinsiyet oranlarına² bakıldığında kayda değer bir değişim olmayışı da dikkat çekicidir. Bu nokta, kadınların üniversiteyi bitirmeyip bırakmaları ve herhangi bir işte çalışmayı tercih etmelerinin çıkış noktasıdır.

Grafik 8: Eğitim Gruplarında Kadınlarda İşgücüne Katılım Oranları, 2014-2020

Salgının etkisi göz ardı edilerek veriler incelendiğinde Türkiye’de kadınların işgücüne katılımında 2014 ve 2019 verileri karşılaştırıldığında en fazla artış lise altı eğitimli grupta gerçekleşmiştir. 2014’te yüzde 22 olan işgücüne katılım oranı 2019 yılında bu oran yüzde 29 seviyelerine çıkmıştır. 2019’da, 2014’teki işgücüne katılım oranının üzerine çıkan bir diğer eğitim grubu okuryazar olmayan gruptur. Bu grubun

² Cinsiyet oranı: Belirli bir öğretim yılında ilgili öğretim türünün kız çocuk brüt okullaşma oranının, aynı öğretim yılında ilgili öğretim türünün erkek çocuk brüt okullaşma oranına olan göreceli büyüklüğünü göstermektedir. İki farklı göstergenin (brüt okullaşma oranlarının) birbirine oranlanmasıyla yapılan hesaplamaların 100 ile çarpılmasıdır (TÜİK Eğitim İstatistikleri).

işgücüne katılım oranı 2014'te yüzde 13 iken 2019'da bu oran yüzde 19'a yükselmiştir. Söz konusu yıllarda okuryazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranının artmasında, ücretli aile işçisi olmaktan çıkıp ücretli işçi olarak çalışmaya başlayanların payının olduğu TÜİK verilerince de doğrulanmaktadır (Mert ve Sefer, 2018). Diğer eğitim gruplarının 2014 ve 2019 yıllarındaki işgücüne katılım oranları karşılaştırıldığında aynı seviyede ya da daha düşük bir oranla karşı karşıya kalındığı görülmektedir.

Salgınla ilgili olarak alınan tedbirler ve uygulanan politikalarla 2020 yılı sonunda kadınların işgücüne katılım oranlarında hemen hemen her eğitim grubunda bir artış eğilimi görülmektedir. Bu artışın yerini azalışa daha hızlı bıraktığı eğitim grubu okuryazar olmayan gruptur. Okuryazar olmayanların işgücüne katılım oranı hem kadınlarda hem de erkeklerde yıl sonuna doğru azalışa geçmiştir hatta bu düşüş erkeklerde daha keskindir. Bu bağlamda en umut vaat edici grup yükseköğretim mezunu kadınların oluşturduğu gruptur. İşgücüne katılım oranları 2020 yılı sonu itibariyle yüzde 70 olmakla birlikte artarak sürmektedir.

Grafik 8'e bakıldığında karşılaşılan tablo, eğitimin kadın istihdamı üzerindeki etkisinin hayati olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Yüksek eğitilmiş kadın grubu hariç diğer gruplar arasındaki işgücüne katılım oranları arasındaki fark %5 ile %10 seviyelerindeyken meslek lisesi mezunu kadınların işgücüne katılım oranı ve yüksek eğitilmiş kadınların işgücüne katılımı arasındaki fark %30 seviyelerindedir. Eğitim seviyesi arttıkça kadınlarda işgücüne katılım oranı ciddi oranlarda artmaktadır.

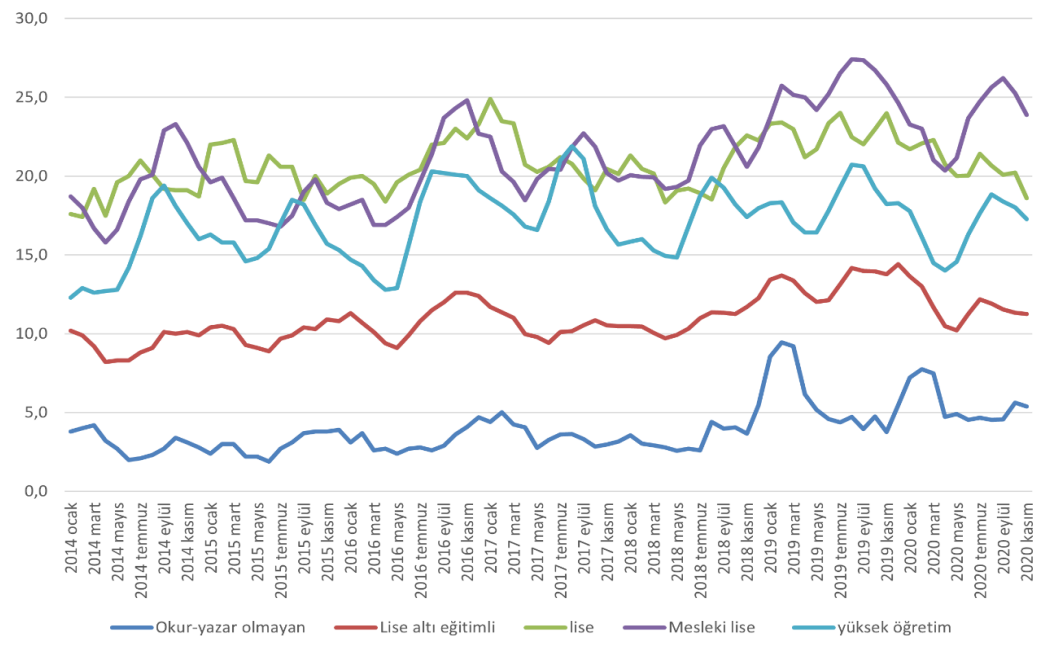
Geçmişten günümüze işgücüne katılım oranları incelendiğinde işgücüne katılım oranlarında zirvenin görülmesini takip eden yıllarda düşüşün olduğu, dip noktasıyla tekrar yükselişe geçildiği ve bir U şeklinin ortaya çıktığı varsayımına dayanan U Şekli hipotezi literatürde oldukça ilgi uyandırmıştır. Özellikle kadınların işgücüne katılımında bu durum daha belirgindir. U Şekli hipotezinin Türkiye için geçerli olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. 21. Yüzyıla doğru, 1955-2000 yılları arasında, tarımın toplam istihdam içindeki payının %72'den %40'a düşmesi, kırdan kente göçler vb faktörlerin etkisiyle kadınların işgücüne katılım oranı Türkiye'de oldukça gerilemişti. Bununla birlikte artan eğitimle birlikte doğum oranlarının azalması gibi olumlu gelişmelerle 2006 yılından itibaren kadınların işgücüne katılım oranında yükseliş görülmüştür. 2006-2008 yılları arasındaki dönem, Türkiye için U Şekli hipotezi bağlamında adeta bir dönüm noktasıdır. Tunalı, Kırdar ve Dayıoğlu (2021)'nin Türkiye için U Şekli Hipotezini test eden çalışmalarında da belirtildiği üzere eğitim işgücüne katılımında önemli bir belirleyici unsurdur (Tunalı vd., 2021).

3.2. Veri Seti ve Metodoloji

Bu çalışmada 2014 Ocak – 2020 Kasım dönemi için Türkiye'deki kadın ve erkek işgücünün eğitim grupları bazında aylık işsizlik oranları kullanıldı. Bu dönemi seçmemizin sebebi Türkiye'deki işsizlik oranları eğitim grupları bazında yalnızca bu dönemde mevcut olmasıdır.

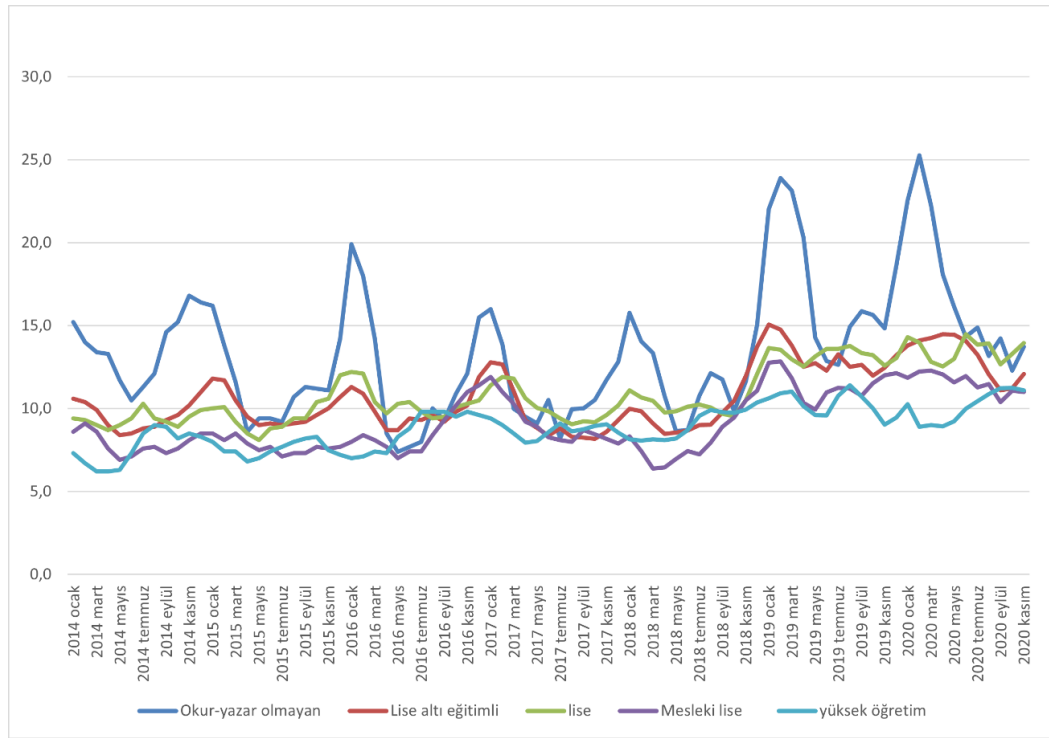
Ayrıca veriler aylık olup Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'nden edinilmiştir ve 2021 yılında hesaplama yöntemi değişen, güncel işsizlik verileri kullanılmıştır. Verilerin aylık olarak hesaplanmış olması gözlem sayısını arttırmakta, bu durum da birim kök testlerinin gücünü artırıcı bir etkiye sahiptir. Grafik 9 ve Grafik 10 kadın ve erkek işsizlik oranlarının eğitim gruplarına göre ayrıştırılmış halini göstermektedir.

Grafik 9: Eğitim Grupları Bazında Kadın İşsizlik Oranları, 2014:1 - 2020:11

Kaynak: TÜİK, 2021

Grafik 10: Eğitim Grupları Bazında Erkek İşsizlik Oranları, 2014:1 - 2020:11

Kaynak: TÜİK, 2021

İşsizlik Histerisi'nin tespiti için çeşitli birim kök testleri kullanılmaktadır. Histerinin varlığı ise serilerde birim kök sürecinin izlenmesi durumu olarak ifade edilmektedir. Seride birim kök olup olmadığının doğru bir şekilde tespit edilebilmesi için klasik zaman serisi analiziyle yapılan durağanlık testlerinin (örneğin Dickey Fuller Testi) yetersiz kalması neticesinde panel birim kök testleri ve yapısal kırılmalı birim kök testleri geliştirilmiştir. Çalışmamızda da kullanılan yapısal kırılmalı birim kök testlerinde Perron (1989)'un dikkate alınması gerektiğini ileri sürdüğü yapısal kırılmalar da birim kök sürecine dahil edilmektedir. Perron'a göre seride bir kırılmanın olması halinde Dickey Fuller Testi, birim kök vardır şeklindeki sıfır hipotezini reddetmekte düşük bir güce sahiptir. Seride kırılmalar varsa ve ADF testi kullanılırsa olası yanlış sonuçlar elde edilebilme durumu söz konusu olabilmektedir. Bu durumun tespitinin ardından Philips Perron Testi (1989) ve onu takiben Zivot ve Andrews (1992) ve Lee and Strazicich (2003) birim kök testleri gibi yapısal kırılmaları dikkate alan testler geliştirilmiştir (Özcan, 2012).

Çalışmamızda yapısal kırılmalı birim kök testleri kullanılmış olup bu testler: Zivot & Andrews (1992), Enders & Lee (2012), Kurozumi (2002) ve Becker, Enders & Lee (2006)'dır. Kırılmayı dahil eden Zivot & Andrews Testi için sıfır hipotezi sapmalı birim

kökün varlığına işaret etmektedir. Bilinmeyen sayıdaki kırılmaların varlığını ortaya koyan Enders & Lee Testi için sıfır hipotezi, bilinmeyen sayıda kırılmanın varlığına işaret etmektedir. Kırılmaların ani bir şekilde meydana geldiği varsayımı altında yapılan, örneğin; Philips Perron, Kurozumi, Narayan Popp, Zivot Andrews, Carrion-i Silvestre ve Sanso gibi testler, kırılmaların kademeli gerçekleştiğini ve bu geçişlerin doğasının bilinmediğini ileri süren fourier testlerin gerisinde kalmışlardır. Becker, Enders ve Lee Fourier Testi bu testlerden birisidir. BEL Testi, kırılmaların kademeli olduğu durumda en iyi tahmini yapacak şekilde hazırlanmıştır. Analizimiz düzeyde ve düzey ve trendde olmak üzere, her bir eğitim grubunun işsizlik verileri cinsiyet bazında ayrı ayrı incelenerek yapılmıştır. Kullanılan yöntemler ve elde edilen bulgularla ilgili detaylara ilerleyen bölümlerde yer verilmiştir.

3.2.1. Zivot & Andrews Birim Kök Testi

Zivot & Andrews testi, olası her bir kırılmayı tanımlamak için farklı kukla değişkenler kullanan bir endojen sıralı testi benimsemektedir. Öte yandan bu test, sıfır hipotezi altında kırılmaları ele alması nedeniyle eleştirilmiştir (Kum, 2012). Zivot & Andrews, temel olarak aşağıdaki regresyon denklemlerine dayanmaktadır.

$$y_t = \mu + \beta_t + \alpha y_{t-1} + \theta_1 DU(\varphi) + \sum Ck_i = 1 \dot{\Delta}y_{t-i} + e_t \text{ (Model A)}$$

$$y_t = \mu + \beta_t + \alpha y_{t-1} + \theta_2 DT(\varphi) + \sum Ck_i = 1 \dot{\Delta}y_{t-i} + e_t \text{ (Model B)}$$

$$y_t = \mu + \beta_t + \alpha y_{t-1} + \theta_2 DT(\varphi) + \theta_1 DU(\varphi) + \sum Ck_i = 1 \dot{\Delta}y_{t-i} + e_t \text{ (Model C)}$$

Model A düzeyde, Model B trendde ve Model C düzeyde ve trendde meydana gelen değişim sürecini göstermektedir. $t = 1, 2, \dots, T$ zamanı, TB kırılma tarihini temsil etmektedir. İlk olarak tüm seriler için en küçük kareler yöntemi kullanılarak yapılan analizle kırılma noktaları saptanmaktadır. $\Delta = TB/T$ kırılma noktasını vermektedir. k , Δ değerleri için kullanılan ek değişkenlerin sayısıdır. T istatistiği, bu Δ değerlerinin bulunabilmesi için hesaplanmaktadır. Ardından kırılma tarihi bulunur ve bulunan test istatistiği Zivot & Andrews (1992)'in yaptıkları çalışmada hesaplanmış olan t kritik değerinin solunda kalıyorsa yani daha düşük bir değere sahipse birim kökün olduğu temel hipotez reddedilmektedir. Aksi bir durum söz konusu ise, birim kök vardır şeklindeki boş hipotez kabul edilir. Modeller arasında hangi modelin daha iyi olduğu konusunda hemfikir olunamamış olursa da genellikle Model A ve Model B kullanılmaktadır (Karaca, 2020) ki biz de çalışmamızda bu iki modele yer verdik.

3.2.2. Kurozumi KPSS Testi

ADF testlerinde sıfır hipotezleri birim kökün varlığına işaret etmekte iken Kurozumi testi için bu durumun tersi bir durum söz konusudur. Sıfır hipotezi serinin durağan olduğunu varsaymaktadır. Yani, sıfır hipotezinde trend durağanlığı, alternatif hipotezde ise birim kök dikkate alınmaktadır. Klasik hipotez testlerindeki mekanizma göz önüne alındığında, bir birim kökün sıfır hipotezinin kabul edilmesi, kesin bir şekilde bir birim kökün varlığı anlamına gelmez, ancak durağanlığın sıfır hipotezi test tarafından reddedilirse, birim kök hipotezi daha güçlü bir şekilde desteklenir. Bu anlamda Kurozumi, ters yönde inşa edilen bir testtir. Testin modeli aşağıdaki gibidir.

$$y_t = z_t' \beta + x_t, \quad x_t = \gamma_t + U_t, \quad \gamma_t = \gamma_{t-1} + \varepsilon_t, \quad u_t = \sum_{j=0}^{\infty} \alpha_j v_{t-j},$$

z_t , bir trend kırılmasını içeren deterministik bir bileşeni ifade etmektedir. $\{v_t, \varepsilon_t\}'$, $E[v_t^2] = \sigma_v^2 > 0$ ve $E[\varepsilon_t^2] = \sigma_\varepsilon^2 \geq 0$ ile birlikte bağımsız ve özdeş olarak dağıtılır. $\{u_t\}$ ve $\{\varepsilon_t\}$ bağımsızdır. $t = 1, \dots, T$ ve $\gamma_0 = 0$ varsayımı altında TB ($1 < TB < T$) ile ifade edilen kırılma tarihi belirlenir. $\omega = TB/T$ sabittir. Bu deterministik bileşen z_t için durumlar göz önünde bulundurulmalıdır:

Case 0: sabitli kırılma; $z_t = [1; DU_t]$,

Case 1: sabitli kırılma ve trendli; $z_t = [1; DU_t; t=T]$,

Case 2: sabitli kırılmasız ve trendli kırılma; $z_t = [1; t=T; DT_t]$,

Case 3: sabitli trendli, kırılmalı; $z_t = [1; DU_t; t=T; DT_t]$,

$DU_t = 1(t > TB)$ ve $DT_t = 1(t > TB) \times (t - TB) / T$. Case 0, Perron (1990) ve Perron ve Vogelsang (1992a, b), da tartışıldığı gibi faiz oranı ve satın alma gücü paritesi gibi doğrusal bir eğilimi olmayan modele karşılık gelirken Case 1 - 3, gayri safi yurtiçi hasıla ve diğer birçok makroekonomik değişken gibi doğrusal bir eğilime sahip modeller için geçerlidir. Kırılma noktasının bilindiği testlerde trend durağanlığının çok sık reddedilme durumuyla karşı karşıya kalınması durumundan yola çıkılarak, kırılma noktasının bilinmediği varsayımı altında yapılan bu test inşa edilmiştir. Ayrıca, kırılma

ve durağanlığa karşı bir birim kökün sıfır hipotezini test etmek için önerdiği yöntemle zaman serisi analizlerini tamamlayıcı nitelik taşımaktadır (Kurozumi, 2002).

3.2.3. Enders & Lee Fourier LM Test

Enders ve Lee (2006)'nin Fourier birim kök testi keskin kırılmalardan ziyade kırılmalara giden dalgalı yolu saptamaktadır. Kırılma anına kadarki süreçleri ele alan bu test, Lagrange çarpan (LM) eğilim giderme yöntemini benimseyerek frekanslar bazında yumuşak kırılmaları tespit etmektedir. Doğrusal olmayan çoklu kırılmaların varlığında faydalı olabilecek Fourier birim kök testlerinin Dickey-Fuller versiyonu kullanılmaktadır. Modelde deterministik terimin $\alpha(t)$ ile gösterilen zamana bağlı bir fonksiyon olduğu aşağıdaki Dickey-Fuller testi ele alınmaktadır:

$$y_t = \alpha(t) + \rho y_{t-1} + \varepsilon_t$$

Burada ε_t , σ_ε^2 varyanslı durağan bir bozulmadır ve $\alpha(t)$, t'nin deterministik bir fonksiyonudur. Birim kökün sıfır hipotezi test edilmektedir yani $\rho = 1$. $\alpha(t)$ 'nin bilinmeyen fonksiyonel formunun bir yaklaşımı olarak, Fourier açılımı düşünülmeli:

$$\alpha(t) = \alpha_0 + \sum_{k=1}^n \alpha_k \sin(2\pi k_t / T) + \sum_{k=1}^n \beta_k \cos(2\pi k_t / T) ; n \leq T/2,$$

burada n, frekansların sayısını temsil eder, k, belirli bir frekansı temsil eder ve T, gözlemlerin sayısıdır. Eğer $\alpha_1 = \beta_1 = \dots = \alpha_n = \beta_n = 0$ ise süreç doğrusaldır ve geleneksel birim kök testindeki metodolojiler uygundur. Ancak, bir kırılma veya doğrusal olmayan bir eğilim varsa, veri oluşturma sürecinde en az bir Fourier frekansı bulunmalıdır. Fourier yaklaşımının önemli bir avantajı, yerel değil küresel bir yaklaşım olmasıdır. Pratikte bir regresyon içerisinde büyük bir n değeri kullanmak mümkün değildir. Birçok frekans bileşeninin kullanımı, serbestlik dereceleri kullanır ve gereksiz bir değişkenin de dahil edilmesi sorununa yol açabilir. Bu nedenle, $\alpha(t)$ 'nin spesifik formunu koymak yerine fourier açılımına dahil edilecek uygun frekansları seçmek daha doğru sonuç elde edilmesini sağlayacaktır. Modelin ilerleyen süreçlerinde daha keskin tahminler elde edilebilmesi için kümülatif frekanslar kullanılmaktadır. Bu noktada güç kaybına yol açılabileceği konusunda bir uyarı da mevcuttur.

3.2.4. Becker & Enders & Lee Fourier LM Test

2006 yılında Becker, Enders ve Lee, bilinmeyen bir form ve sayıdaki kırılmaları kontrol etme problemini azaltmak için, modelin deterministik bileşenlerine yaklaşmak için bir Fourier fonksiyonunun seçilmiş bir frekans bileşenini kullanan bir durağanlık testi geliştirmişlerdir. Bu test, keskin kırılmaları tespit edebilmesine rağmen, kesintiler kademeli olduğunda çalışacak şekilde tasarlanmıştır. Ayrıca, bir serinin sonuna yakın bulunan u-şekilli kırılmaları ve keskin kırılmaları tespit etme konusunda oldukça başarılıdır. Bu nedenle, belirli kırılma tarihlerini, kırılmaların sayısını ve kırılmaların biçimini seçmek yerine, spesifikasyon problemi, tahmin denklemine dahil edilecek uygun frekans bileşeninin seçilmesi prensibine dayanır. Bilinmeyen doğrusal olmayanları yakalamak için trigonometrik terimler kullanıldığından, Bierens (1997) ve Enders ve Lee (2005) tarafından önerilen birim kök testleri ile paralellik göstermektedir. KPSS tipi bir test geliştirildiği için boş hipotez durağanlığa işaret etmektedir (Lee, 2006).

3.3. Ampirik Bulgular

Değişkenlerin durağanlığını test etmek için optimal gecikme seçilerek Zivot & Andrews testi kullanılmıştır. Ardından yumuşak kırılmaları frekanslar bazında ele alan Enders & Lee testi ile sınama yapılmış olup son olarak Kurozumi testiyle veriler analiz edilmiştir. ZA ve EL testlerinin boş hipotezleri birim kökün varlığına işaret ederken Kurozumi testinin sıfır hipotezi birim kök yoktur şeklindedir. Uygulanan bu testler sonucunda kadın işsizlik verilerinden elde edilen tahminlere Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5: Kadın İşsizliği Birim Kök/Durağanlık Testleri

KADIN İŞSİZLİK ORANI	Sharp -shift		Smooth- shift	
	ZA	TB ₁	EL	k*
Unit root tests*				
Level Break				
Okur-yazar Olmayan	-6.659***	2016:M10	-3.366	1
Lise Altı	-5.373***	2016:M11	-2.677	1
Lise	-3.291	2016:M07	-2.010	2
Meslek Lisesi	-4.071	2018:M12	-3.700*	1
Yüksek Öğretim	-5.616***	2018:M07	-2.906	1
Level & Trend Break				
Okur-yazar Olmayan	-6.694***	2016:M11	-3.383	1
Lise Altı	-5.477**	2018:M05	-2.775	1
Lise	-4.609	2018:M03	-4.636**	2
Meslek Lisesi	-4.266	2016:M06	-3.003	1
Yüksek Öğretim	-5.717***	2018:M03	-3.581*	3
Stationarity test*	KUROZUMI	TB₁	BEL	

Level Break				
Okur-yazar Olmayan	0.040	2016:M11	0.046	1
Lise Altı	0.043	2020:M05	0.041	1
Lise	0.128	2019:M08	0.401**	2
Meslek Lisesi	0.055	2016:M05	0.105	1
Yüksek Öğretim	0.087	2017:M11	0.304	2
Level & Trend Break				
Okur-yazar Olmayan	0.036	2016:M11	0.034	1
Lise Altı	0.042	2020:M03	0.035	1
Lise	0.104*	2019:M12	0.077	2
Meslek Lisesi	0.055	2014:M08	0.056**	1
Yüksek Öğretim	0.054	2020:M03	0.075	3

Okuryazar olmayan ve lise altı eğitilmiş kadın işsizliğinde ZA testine göre düzeyde ve düzey & trendde %1 anlamlılık düzeyine göre durağanlık gözlemlenmektedir. Serilerdeki kırılmalar okuryazar olmayan grup için düzeyde 2016 yılı Ekim ayında, düzey & trendde 2016 Kasım ayında gerçekleşmiştir. Lise altı eğitilmiş grup için kırılmalar 2016 Kasım ve 2018 Mayıs aylarında gerçekleşmiştir. 2016 yılı ikinci çeyreğinde %4,5 büyüyen Türkiye ekonomisi, aynı yılın üçüncü çeyreğinde, tam da kırılmaların arifesinde %1,8'lik bir daralma yaşadı. Bahsi geçen yılda ülke içindeki gerek siyasi gerekse ekonomik hareketliliğin bu kırılmalar üzerinde etkili olmuş olabileceği çıkarımı yerinde olacaktır çünkü Grafik 8'de de görüldüğü üzere, okuryazar olmayan ve lise altı eğitilmiş kadınların işgücüne katılım oranlarında da söz konusu dönemde düşüş meydana gelmiştir. Yaşanan ekonomik krizler kimi gruplarda istihdam bağlamında pozitif etki sağlayabilmektedir. Örneğin 2008 krizinden sonra vasıf gerektirmeyen işlerde kadınların işgücüne katılım oranlarında artış görülmüştü yani kadınlar özellikle sanayi ve hizmet sektöründe ilave işçi olarak istihdam edilmişlerdi (Mert ve Sefer, 2018). 2018 yılı ilk çeyreğinden sonra ekonomik büyümede yaşanan düşüşle birlikte sektörlerin bu büyümedeki payları incelendiğinde, lise altı eğitilmiş kadın işsizliğinde yaşanan kırılmada sektörel bir etkinin varlığının söz konusu olabileceği düşünülmektedir. Lise altı eğitimlilerin yoğunlukta istihdam edildiği imalat sanayi sektörü %2,3 ve idari ve destek hizmetleri faaliyetleri sektörü %2,2 küçülmüştü. Bununla birlikte lise altı eğitimlilerin işgücüne katılım oranlarında bir artış, bu dönemde gerçekleşmemiş, işsizlik oranlarında da Grafik 9'da görülebileceği üzere artış meydana gelmiştir. EL testine göre ise düzeyde ve düzey & trendde boş hipotez okuryazar olmayan ve lise altı eğitilmiş kadın işsizliği için reddedilememektedir. BEL ve Kurozumi test sonuçlarına göre her iki grupta düzeyde ve düzey & trendde sıfır hipotezi reddedilememiştir. Bu tahminler durağanlığa işaret

etmektedir. Öte yandan okuryazar olmayan gruptaki kırılma tarihleri diğer test sonuçlarıyla benzerlik gösterirken lise altı eğitimlilerdeki kırılma tarihleri düzeyde 2020 Mayıs ve düzey & trendde 2020 Mart aylarında gerçekleşmiştir. 2020 yılında bu grupta yaşanan kırılma, tüm dünyayı etkisi altına alan küresel Covid-19 salgınının ardından gerçekleşmiştir. Bu noktada salgının daha başlarında iken kötüleşen ekonomik şartlardan daha hızlı etkilenmiş olması açısından lise altı eğitimli kadın işsizliği grubu önem teşkil etmektedir.

Lise mezunu kadın işsizliği ZA ve EL testlerine göre düzeyde ve düzey & trendde %1 anlamlılık düzeyinde birim kök içermektedir yani bu grupta durağanlık söz konusu değildir. Kurozumi testine göre boş hipotez düzeyde reddedilemezken düzey & trendde %10'da reddedilmektedir. Öte yandan BEL testine göre de düzeyde boş hipotez %5'te reddedilmektedir, yani birim kök mevcuttur. Kırılma tarihleri incelendiğinde, lise grubu kadın işsizliğinin ZA testine göre kırılma tarihleri düzeyde 2016 Temmuz ve düzey & trendde 2018 Mart'tır. 2018 yılı Mart ayında bu gruptaki işsizlik oranında keskin bir düşüş meydana gelmiştir. Takip eden aylarda ise zaman zaman düşüşler görülse de kötüleşen ekonomik şartlar neticesinde artarak süregelmiştir. 2018 Mart ayı lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranının da artışta olduğu bir ay olarak karşımıza çıkmaktadır. Kurozumi testinin kırılma tarihleri Tablo 5'te de görüleceği üzere ZA ile benzerlik göstermektedir.

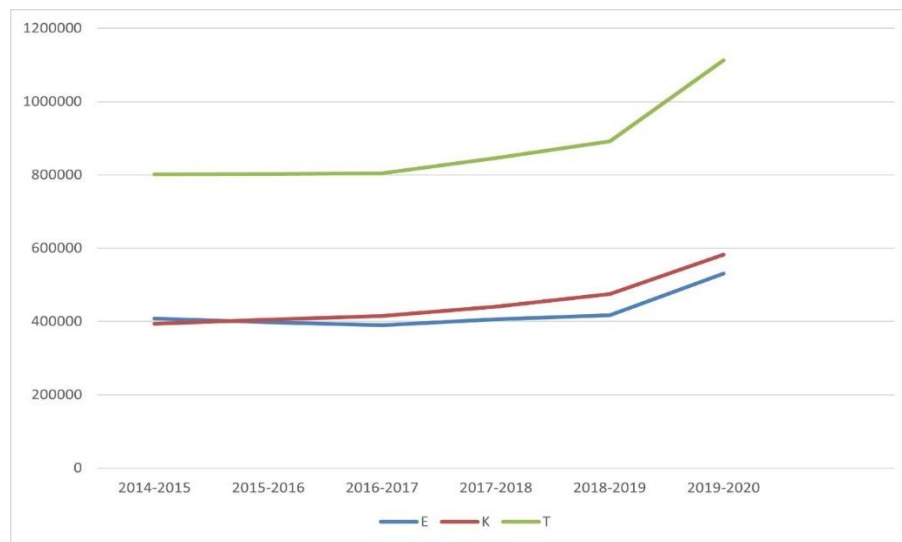
Meslek lisesi grubu ZA testine göre durağan değildir. EL testi ise düzeyde %10'da boş hipotezi reddetmekte, düzey & trendde reddedememektedir. Kurozumi testine göre durağanlık bulgusu mevcutken BEL testi düzey & trendde %5'te boş hipotezi reddetmektedir, yani birim kök bulgusu mevcuttur. Bu gruptaki kırılmalar ZA testine göre düzeyde 2018 yılı Aralık ayında ve düzey & trendde 2016 yılı Haziran ayındadır. Kurozumi testi kırılma tarihleri ise 2016 Mayıs ve 2014 Ağustos'tur. 2014 yılı Ağustos ve 2016 yılı Haziran ayları meslek lisesi mezunu kadın işsizliğindeki hızlı artışın gerçekleştiği dönemlerdedir. Bununla birlikte 2016 Mayıs ayında işgücüne katılım oranı da söz konusu grupta düşmüştür. 2016 yılı itibariyle Türkiye'de toplamda 940 Meslek Yüksekokulu (MYO) mevcuttu ve bu yılda yükseköğretim öğrencilerinin %33'ü önlisans programlarında eğitim almaktaydı. MYO'lardaki kız-erkek öğrenci dağılımına bakıldığında erkek öğrencilerin oranı %52,2 iken kız öğrencilerin oranı %47 idi. Öğrenciler arasında cinsiyet dağılımı birbirine bu denli yakınken mezun olanların işgücündeki paylarında makas oldukça açıktır. 2016 TÜİK verilerine göre meslek lisesi mezunu erkeklerin istihdam oranı %74,5 ve bu oran kadınlarda %32,9 olmuştur. Bu

eğitim grubundaki kırılma tarihi ve muhtemel histeri etkisi göz önünde bulundurulduğunda, bu eğitim grubunun işgücüne katılma süreciyle ilgili ek düzenlemelerin faydalı olabileceğini düşünmekteyiz. Bu veriler bazında YÖK ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2016 yılı Aralık ayında düzenledikleri toplantıda da meslek lisesi ve MYO mezunu kadınların işsizlik sorunu ve çeşitli çözüm önerileri gündeme gelmiştir.

Yüksek öğretimli kadın işsizliği için ZA testi sıfır hipotezi %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmektedir. EL test sonucunda düzeyde birim kök mevcut iken düzey & trendde %10 anlamlılık düzeyinde hipotez reddedilmektedir. Ayrıca, Kurozumi ve BEL testlerine göre yüksek öğretimli kadın işsizliği durağandır. Kırılma tarihleri ZA testine göre 2018 Temmuz ve 2018 Mart aylarında iken Kurozumi' ye göre 2017 Kasım ve 2020 Mart aylarında gerçekleşmiştir. 2017-2018 dönemi yükseköğretimde kadın okullaşma oranında en yüksek düzeye ulaşıldığı dönemdir. Bu dönemi takip eden bir sonraki dönemde ise bir düşüş yaşanmış ve bu düşüş daha sonraki dönemde de sürmüştür (MEB , 2021). Bu açıdan söz konusu eğitim grubundaki kırılmaların bu yıllarda gerçekleşmiş olması dikkat çekicidir.

Eğitim gruplarındaki kadın işsizliğinde birim kök sürecinin yoğunlaştığı eğitim grupları lise mezunları, mesleki lise mezunları ve yüksek öğretimli kadın işsizliği gruplarıdır. Söz konusu gruplarda birim kökün varlığı, işsizlik histerisine işaret etmektedir. Bulgularımız Khan ve Yousaf (2013)'ın çalışmasında tespit edilen, mesleki eğitim almış kişilerin ve yüksek öğretim derecesine sahip olanların daha yüksek işsizlik süresiyle karşı karşıya olmasıyla paralellik içerisindedir.

Grafik 11: Yükseköğretim Mezunlarının Sayıları, 2014-2020

Kaynak: YÖK, (2021)

Öte yandan yükseköğretim mezunlarının sayısındaki artışının sürmesinin, özellikle 2018-2019 yılları arasındaki artış Grafik 11’de görüldüğü üzere daha belirgindir, bu gruptaki kırılma üzerinde etkili olmuş olabileceği düşünülmektedir çünkü bir taraftan halihazırda işsizlikle karşı karşıya olan kesim mevcut iken, her yıl bu gruba yeni mezunlar artarak eklenmektedir.

Erkek işsizliği için sınıanan testlerin sonuçlarına Tablo 6’da yer verilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre okuryazar olmayan, lise altı eğitilmiş ve meslek lisesi mezunu erkek işsizliği gruplarında ZA testine göre düzeyde %1’de birim kök süreci gözlemlenmiştir. EL testine göre lise altı eğitilmiş ve meslek lisesi grupları durağan iken okuryazar olmayan grup için durağanlık hipotezi %10’da reddedilmektedir. Kurozumi testine göre tüm eğitim gruplarında durağanlık söz konusudur. BEL testi okuryazar olmayan grup için %5 anlamlılık düzeyinde durağanlığı reddetmektedir, lise altı ve meslek lisesi grupları için ise durağanlık söz konusudur. Kırılma tarihlerine bakıldığında okuryazar olmayan grup için ZA testi kırılma tarihi 2016 Nisan ayı, lise altı eğitilmiş için 2017 Ekim ayı ve meslek lise grubu için 2019 Haziran ve 2018 Mayıs aylarıdır. Kurozumi testinin kırılma tarihleri okuryazar olmayan ve lise altı eğitilmiş için ZA testiyle farklılık gösterse de meslek lisesi mezunu erkek işsizliği grubunda kırılmalar, Tablo 6’da da görüldüğü üzere, ZA testiyle benzerlik göstermektedir. 2019 yılı ekonomik büyüme rakamları sektörler bazında ele alındığında, meslek lisesi mezunlarının yoğunlukta istihdam edildiği imalat sanayiinde bir önceki yıla göre daha az bir büyümenin yaşandığı görülmektedir. Bununla birlikte işgücüne katılım oranları Grafik 7’de görüldüğü üzere 2019 yılının ikinci yarısında düşüşe geçmiştir. İşsizlik oranlarına bakıldığında ise 2019 yılı Mayıs ayından itibaren bir artış söz konusudur. Bu acıdan imalat sanayiinde beklenen büyümenin gerçekleşmemiş olması durumun meslek lisesi mezunu erkek işsizliği üzerinde bir etkisinin olduğunu, kırılmanın da bu yılda gerçekleşmiş olmasıyla bağdaştırmaktayız.

Tablo 6: Erkek İşsizliği Birim Kök/Durağanlık Testleri

ERKEK İŞSİZLİK ORANI	Sharp -shift		Smooth- shift	
	ZA	TB ₁	Unit root tests*	ZA
Unit root tests*				
Level Break			Level Break	
Okur-yazar Olmayan	-4.106	2016:M04	Okur-yazar Olmayan	-4.106
Lise Altı	-4.131	2017:M10	Lise Altı	-4.131
Lise	-4.650*	2016:M06	Lise	-4.650*

Meslek Lisesi	-4.557	2019:M06	Meslek Lisesi	-4.557
Yüksek Öğretim	-5.289**	2018:M11	Yüksek Öğretim	-5.289**
Level & Trend Break			Level & Trend Break	
Okur-yazar Olmayan	-4.136	2016:M04	Okur-yazar Olmayan	-4.136
Lise Altı	-4.677	2017:M10	Lise Altı	-4.677
Lise	-5.235**	2016:M01	Lise	-5.235**
Meslek Lisesi	-5.825***	2018:M05	Meslek Lisesi	-5.825***
Yüksek Öğretim	-5.050*	2018:M11	Yüksek Öğretim	-5.050*
Stationarity test*	KUROZUMI	TB₁	Stationarity test*	KUROZUMI
Level Break			Level Break	
Okur-yazar Olmayan	0.077	2018:M03	Okur-yazar Olmayan	0.077
Lise Altı	0.056	2017:M10	Lise Altı	0.056
Lise	0.088	2016:M01	Lise	0.088
Meslek Lisesi	0.040	2019:M10	Meslek Lisesi	0.040
Yüksek Öğretim	0.116	2018:M10	Yüksek Öğretim	0.116
Level & Trend Break			Level & Trend Break	
Okur-yazar Olmayan	0.051	2019:M10	Okur-yazar Olmayan	0.051
Lise Altı	0.043	2017:M10	Lise Altı	0.043
Lise	0.051	2020:M02	Lise	0.051
Meslek Lisesi	0.036	2019:M10	Meslek Lisesi	0.036
Yüksek Öğretim	0.057	2018:M10	Yüksek Öğretim	0.057

Lise mezunu erkek işsizliği için ZA testine göre düzeyde %10, düzey & trendde %5'te boş hipotez reddedilmektedir, yani bu grupta durağanlık mevcuttur. EL testine göre %10'da durağanlık söz konusudur. ZA kırılması düzeyde 2016 Haziran ayında, düzey & trendde 2016 Ocak ayında gerçekleşmiştir. BEL testi ve Kurozumi testinde lise mezunu erkek işsizliği için boş hipotez reddedilememektedir, yani seri durağandır. Kurozumi testine göre kırılma düzeyde 2016 Ocak ayında, düzey & trendde 2020 Şubat ayında gerçekleşmiştir. Bu gruptaki kırılmaların yoğunlaştığı yıl 2016 olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer bir tablo lise mezunu kadın işsizliğinde de görülmüştü. 2016 yılında yaşanan ekonomik hareketliliğin özellikle lise mezunu işsizlik grubu üzerinde etkili olmuş olabileceği bulgusu oldukça kıymetlidir. Söz konusu yılda 584 bin kişiye yeni istihdam sağlanmasına rağmen işgücündeki artışın 857 bin kişi olması sonucunda işsiz

sayısında artış yaşanmasıyla birlikte işsizlik oranı yüzde 10'un üzerine çıkmıştı. Burada lise mezunu grubun payının yüksek olabileceği söylenebilir.

Yüksek eğitilmiş erkek işsizliği serisi ZA testiyle sınındığında %5'te birim kök içerdiği bulgusuna rastlanmıştır. Kırılma 2018 Kasım ayında gerçekleşmiştir. EL testi de benzer bir sonuç vermektedir, yani %5'te birim kök mevcuttur. Kurozumi testi sonucuna göre durağanlık mevcutken BEL testine göre %10'da birim kök vardır. Kurozumi testine göre yüksek eğitilmiş erkek işsizliğinde kırılma 2018 Ekim ayında gerçekleşmiştir. 2017-2018 dönemi, 2000 yılının başından bu yana, erkeklerde yüksek eğitimde net okullaşma oranının en yüksek olduğu dönemdir. Bu dönemi takip eden dönemlerde bu oranda düşüş yaşanmıştır. Yüksek eğitilmiş erkek işsizliğindeki kırılmanın da 2018 yılına tekabül etmesi manidardır.

Erkek işsizliğinde birim kök sürecinin yoğunlaştığı eğitim grupları okuryazar olmayan ve lise altı eğitilmiş erkek işsizliği gruplarıdır. Bu gruplarda durağanlıktan uzaklaşılması, işsizlikte bir histeri etkisinin varlığına işaret etmektedir.

SONUÇ

Günümüz toplumlarında da çok eski toplumlarda da kadının istihdamdaki yeri, toplumun belirlediği, günlük hayattaki rollerinin de etkisiyle, erkeklere göre daha azdır. Kentleşme oranının hızla yükseldiği dönemlerde Türkiye’de kente gelen kadınların büyük çoğunluğu evlerinde kalmışlar, çok sınırlı bir bölümü ev dışında çalışmaya başlamışlardır. Bu durumun sebeplerini yalnızca kültürel olarak adlandırmak yerinde olmayacaktır. İstihdamı destekleyici politikaların eksik kalması da kentli kadınların çalışma oranlarının düşük olmasında etkili olmuştur. Türkiye’de kadınların eğitim almalarıyla bu oran her ne kadar yükselmeye başlamış olsa da aradaki fark günümüzde dahi dikkat çekici şekilde açıktır. İşsizliğin yüksek oluşu ve uzun süreli kalıcılık, işsizlikte muhtemel bir histeri etkisinin varlığının analiz edilmesinin önünü açmıştır. Ayrıca eğitim grupları bazındaki işsizlik oranlarının da cinsiyetler bağlamında farklılaşması ve buna istinaden muhtemel histeri etkisinin gruplar arasında da farklılaşabileceği düşüncesi çalışmamızın seyrini belirlemiştir.

İşsizlik histerisi, iktisadi bir şokun işsizlik oranlarında neden olduğu değişimin, şokun ortadan kalkmasına karşın kalıcı hale gelmesini ifade etmektedir. Bu çalışmada 2014:01 – 2020:11 dönemi aylık TÜİK verileri kullanılarak Türkiye'deki kadın ve erkek işgücünün eğitim grupları bazında aylık işsizlik oranları ile yapısal kırılmalı ZA, EL, Kurozumi ve BEL Birim Kök Testleri ile İşsizlik Histerisi Hipotezinin Türkiye için geçerliliği analiz edilmiştir. Literatürdeki benzer çalışmalardan farklı olarak işsizlik verileri eğitim gruplarında aylık verilerle ayrı ayrı analiz edilerek bulgular elde edilmiştir. Kadın ve erkek işsizlik oranlarının farklılık göstermesi durumu, eğitim grupları bazında incelendiğinde de karşılaşılan bir durumdur. Öte yandan yaptığımız analiz sonuçlarına göre kadın ve erkek işsizlikleri farklı eğitim gruplarında birim kök içermektedir. Kadın işsizliğinde lise mezunları, mesleki lise mezunları ve yüksek öğretimli kadın işsizliği gruplarında, erkek işsizliğinde ise okuryazar olmayan ve lise altı eğitilmiş erkek işsizliği gruplarında birim kök sürecinin olduğuna dair kanıtlara ulaştık. Söz konusu gruplarda birim kökün varlığı, işsizlik histerisine işaret etmektedir.

Histeri etkisinin varlığından söz edebilmek için ek analizlere de ihtiyaç olduğu gibi, bulgularımız söz konusu eğitim gruplarında işsizlik histerisinin varlığına işaret etmektedir. Yükseköğretim grubundaki kadın işsizliğinde 2017 yılında gerçekleşen kırılma, 2017-2018 dönemi yükseköğretimde kadın okullaşma oranında en yüksek düzeye ulaşıldığı dönemle benzerlik göstermektedir. Bu dönemi takip eden bir sonraki

dönemde yükseköğretimde kadın okullaşma oranında bir düşüş yaşanmış ve bu düşüş daha sonraki dönemde de sürmüştür. Bu gruptaki erkek işsizliğindeki kırılma tarihi de 2000 yılının başından bu yana, erkeklerde yüksek öğretimde net okullaşma oranının en yüksek olduğu döneme, 2018 yılına denk gelmesi manidardır. Bu dönemden sonra düşüş sürmüştür. Bu noktada, son 10 yıldır çok önemli bir sorun haline gelen ülkemize yönelik göç dalgasının da özellikle yüksek öğretim mezunları dışındaki eğitim düzeylerinde histeri etkisinin devam etmesine ve hatta artmasına neden olabilme olasılığını da göz önünde bulundurmak son derece son derece önemlidir.

Özellikle kadın işsizliği ülkemiz için ve çoğu ülkeler için geçmişten bugüne toplumsal bir sorun olagelmıştır. İşsizlikteki şokların etkisinin bıraktığı kalıcılığın da öncesinde, kadının sosyal hayattaki cinsiyetlendirilmiş konumu kadın istihdamı üzerinde olumsuz etkiler barındırmaktadır. Kadınların bu durumdan kurtulabilmeleri için geniş bir toplumsal ölçek üzerinde üretime katılabilmeleri ve ev işleriyle önemsiz bir ölçüde uğraşmaları gerektiği görüşünde olanlar ve bunu destekleyen veriler mevcuttur. Eğitim gruplarında işgücüne katılım oranları incelendiğinde eğitim seviyesinin artmasının, özellikle yüksek öğretim seviyesine çıkmasının Türkiye’de işgücüne katılımı kadınlarda, erkeklere göre çok daha fazla arttırdığını söylemek mümkündür. Kadınlarda meslek lisesi mezunlarının işgücüne katılımı %40’lar seviyesinde, yüksek eğitilmiş kadınlarda %70’ler seviyesindedir. Erkeklerde ise meslek lisesi mezunlarında işgücüne katılım oranı %80’lerde, yüksek eğitilmiş erkeklerde %90’a yakın seviyelerdedir. Bu iki eğitim grubundaki oran farkındaki makas, kadınlarda daha açıktır. Bir kez daha yinelemek gerekirse eğitim, kadın istihdamında çok önemli bir etkiye sahiptir. Literatürde kadınların işgücüne katılımıyla ilgili önemli bir yere sahip olan U Şekli hipotezine göre kadınların artan eğitim seviyesiyle de birlikte işgücüne katılım oranının artması beklentisi mevcut iken geleneksel görüşlerin engel teşkil etmesi sebebiyle işgücüne katılımdaki artışın sürememesi ve L şeklinde kalması beklentilerini ileri süren çalışmalar da vardır.

Toplumdaki yerleşmiş olan cinsiyetçi algının giderilmesiyle ilgili Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığınca hazırlanan 11. Kalkınma Planı kapsamında “güçlü bir eğitim hamlesiyle” verimlilik, refah ve insani gelişmişlik artışı hedefiyle, özellikle kadın istihdamın artması ve eşitlikten uzak yaklaşımların geride bırakılması adına birtakım çalışmalar gündeme gelmiştir. Bu plan dahilinde kırsal alanlardaki mevsimlik işçiler, ücretsiz aile işçiliği kadın-erkek ücret eşitsizliği, kadının karar almadaki rolü ve eğitimdeki cinsiyetlendirilmiş bölüm tercihi gibi olumsuzlukların ortadan kaldırılması için çalışmalar önerilmiştir. Bununla birlikte, 2021 yılı itibariyle

kadın istihdamında ortaya çıkan olumlu gelişmelerin yeterli düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. İşsizlik bağlamında 2020 ve 2021 verileri göz önünde bulundurulduğunda kadın işsizliği, erkek işsizliğine göre daha fazla artış göstermiştir. Atıl işgücünün cinsiyetler bazındaki durumu da bu konudaki görüşümüzü desteklemektedir. Ayrıca 2020 yılının başından bu yana yaşanan Covid-19 salgın süreci firmalarda özellikle evde çalışma süreçlerine yönelik atılan adımları artırırken, bu durumun özellikle lise ve meslek lisesi mezunlarındaki histeri sürecini, kadınlarda erkeklere oranla daha fazla artırabileceği ve kadın istihdamındaki hedeflenen artışları da engelleyebilme potansiyeline sahip olabileceği bundan sonraki süreçte oluşturulacak politikalarda göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Analiz sonuçlarımızda da görüldüğü üzere kadın ve erkek işsizliği eğitim bazında da kayda değer farklılıklar içermektedir. Bunun yanında eğitim düzeyi arttıkça artan bir işsizlik de söz konusudur. Bu durum, eğitilmiş işsizlerin arttığını göstermektedir. İşsizliği önlemek adına genellikle üretim düzeyinin ve ekonomik büyüme performansının iyileştirilmesi önerilmektedir. Son zamanlarda sık karşılaşılmakta olan istihdam yaratmayan büyüme kavramının da ifade ettiği üzere ekonomideki büyüme tek başına yeterli değildir. Yetişkin nüfusun ortalama okul süresi, okul çağındaki öğrencilerin dağılımı, lise mezunlarının, üniversite mezunlarının oranına bakıldığında eğitimdeki cinsiyet eşitsizliğinin azalarak da olsa devam ettiği görülmektedir. Bölüm tercihindan meslek seçimine kadar etkisini sürdüren cinsiyetçi bir algının mevcut olduğu, yapılmış çalışmalarca kanıtlanmıştır. Bu bağlamda 11. Kalkınma Planında da yer alan “cinsiyet eşitliğinin sağlanması” gibi cinsiyet temelli çalışmalara eğitim grupları bazında yapılan analizlerin de dahil edilmesinin, kadınlarda özellikle lise mezunları, mesleki lise mezunları ve yüksek öğretimliler, erkeklerde ise okuryazar olmayan ve lise altı eğitilmiş erkek işsizliği gruplarındaki olası kalıcılığın ortadan kaldırılması yönünde salgın ve göç olgularının etkilerini de göz önünde bulunduran ek çalışmaların yapılmasının yararlı olacağını düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

- Akay, H. K., Alkan, N. A., & Çınar, M. (2016). Türkiye Ekonomisinde Ekonomik Büyüme ve İşsizlik. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 209-226.
- Akgeyik, T. (2017). Türkiye’de Kadınların İşgücü Piyasasına Katılımını Etkileyen Faktörler. *Dergipark*, 31-53.
- Altuntepe, N., & Güner, T. (2013). Türkiye’de İstihdam-Büyüme İlişkisinin Analizi (1988-2011). *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* , 73-84.
- Altuzzara, A. (2015). Measuring Unemployment Persistence By Age And Gender. *Romanian Journal 110 of Economic Forecasting*, 110-133.
- Apaydın, F. (2018). Türkiye’de İşsizliğin Karakteristiklerinin Karşılaştırmalı Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 159-200.
- Aslan, A., & Kula, F. (2014). Unemployment Hysteresis in Turkey: Does Education Matter? *International Journal of Economics and Financial Issues*, 35-39.
- Aslan, G. (2019). Türkiye’de Asgari Ücretli Çalışan Sayısı ve Ücret Seviyelerinin Değişimi (2003-2017 Hanehalkı İşgücü Anketleri Veri Analizi). *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 141-159.
- Aslan, M., & Aslan, H. (2017). Uzun Süreli İşsizlik Ve Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Akça, H., & Ela, M. (2012). Türkiye’de Eğitim, Doğurganlık ve İşsizlik İlişkisinin Analizi. *Maliye Dergisi*, 223-242.
- Ayhan, F. (2019). Türkiye Ekonomisinde İşsizliğin Belirleyicisi Olan Temel Makroekonomik Değişkenlerin Tespitine İlişkin Bir Uygulama. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*.
- Aykaç, G., & Çiftçi, C. (2011). Labour Market Regulations and Regulation Trends in the OECD Countries. *Ekonomik Yaklaşım*, 91-118.
- Aytaç, M., & Aral, N. (2018). Türkiye’de İşsizliğin Mekansal Analizi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 1-20.
- Boateng, B. W. (2013). Determinants of Unemployment in Ghana. *African Development Review*, 385-399.
- Bayrak, S. (2018). İşsizliğin İntihar Üzerindeki Etkileri: Türkiye İçin Bir Nedensellik Analizi. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 125-141.
- Bayrakdar, S. (2015). Türkiye için İşsizlik Histerisi ya da Doğal İşsizlik Hipotezinin Geçerliliğinin Sınanması. *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi* , 45-61.
- Belke, M., & Bolat, S. (2016). The Panel Data Analysis of Female Labor Participation and Economic Development Relationship in Developed and Developing Countries. *11th MIBES Conference*.
- Bolat, S., Tiwari, A. K., & Erdayi, A. U. (2014). Unemployment hysteresis in the Eurozone area: evidences from nonlinear heterogeneous panel unit root test. *Applied Economics Letters*, 536-540.
- Boyle, M. J. (2020). Investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/l/labor-union.asp> adresinden alındı
- Bölükbaş, M., & Peker, O. (2012). Türkiye’de İşsizliği Belirleyen Faktörlerin Ampirik Bir Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33-43.
- Bradbury, K. L. (2000). Rising Tide in the Labor Market: To What Degree Do Expansions Benefit The Disadvantaged? *New England Economic Review*, 3-33.

- Buğra, A. (2014). Revisiting the Wollstonecraft Dilemma in the Context of Conservative Liberalism: The Case of Female Employment in Turkey. *Social Politics*, 148–166.
- Case, K. E., Fair, R. C., & Oster, S. M. (2012). *Principles of Macroeconomics*. Pearson, 443.
- Case, K. E., Fair, R. C., & Oster, S. M. (2012). *Principles of Economics*. Pearson.
- Couch, K. A., Fairlie, R. W., & Xu, H. (2020). Early Evidence of the Impacts of Covid-19 on Minority Unemployment. *Journal of Public Economics*, 1-11.
- Çevik, E. İ., & Barışık, S. (2008). Yapısal Kırılma Testleri İle Türkiye’de İşsizlik Histerisinin Analizi: 1923-2006 Dönemi. *KMU İİBF Dergisi*.
- Dilbey, T., & Uysal, D. (2020). İşsizlik ve İntihar Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*.
- DİSK-AR. *İnfoğrafiklerle Asgari Ücret*. (2021). Erişim adresi: http://arastirma.disk.org.tr/?page_id=4498 adresinden alındı
- DİSK-AR. *İnsan Onuruna Yaraşır Asgari Ücret*. (2020). Erişim adresi: <http://disk.org.tr/wp-content/uploads/2019/12/D%C4%B0SK-AR-2020-ASGAR%C4%B0-%C3%9CCRET-RAPORU.pdf>.
- Dornbusch, R., Fisher, S. (2016). İşsizlik, Makroiktisat (s. 54). İstanbul: Literatür Yayınları.
- Duval, R., & Bassanini, A. (2006). The Determinants of Unemployment Across OECD Countries: Reassessing the Role of Policies and Institutions. *OECD Economic Studies*, 8-79.
- Eğilmez, M. (2016). Kendime Yazılar, <https://www.mahfiegilmez.com/2016/04/once-ocak-2016-itibariyle-turkiyenin.html> adresinden alındı
- Eğilmez, M. (2016). *Ekonomide Analiz*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2020). Kendime Yazılar, <https://www.mahfiegilmez.com/2020/07/gercek-issizlik-oran.html>
- Engels, F. (2012). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*. Ankara: Sol Yayınları.
- Ercan, H. (2017). Eğitim Şart, Neden Şart? *İktisat ve Toplum*, 14-19.
- Erinç, M. (2017). The Conflict between Education and Female Labour in Turkey: Understanding Turkey’s Non-compliance with the U-shape Hypothesis. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 1-19.
- Ecevit, E., Yaprak, Z. Ö., & Çetin, M. (2020). Türkiye’de İşsizliğin Sağlık Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Analiz. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*.
- Fausser, S. (2019). Time availability and housework: The effect of unemployment on. *Social Science Research*, 1-16.
- Filiztekin, A., Hisarcıklar, M., & Bakış, O. (2015). The impact of a minimum wage increase on employment and school enrollment: evidence from Turkey. *Koc University EAF Conference Paper*.
- Flinn, C. J. (2006). Minimum Wage Effects On Labor Market Outcomes Under Search, Matching, And Endogenous Contact Rates. *Econometrica*, 1013-1062.
- Ghellab, Y. (1998). Minimum Wages and Youth Unemployment. *Employment And Training Papers*, 1-71.
- Gözcör, G. (2012). Hysteresis in Regional Unemployment Rates in Turkey. *International Journal of Economics and Finance*, 175-181.
- Güler, H. (2020). Afganlı Göçmenlerin Göç Süreçleri ve İşçilik Deneyimleri: Uşak İli Örneği. *Çalışma ve Toplum*, 1461-1482.
- Güloğlu, B., & İspir, S. (2011). Doğal İşsizlik Oranı mı? İşsizlik Histerisi mi? Türkiye için

- Sektörel Panel Birim Kök Sınaması Analizi. *Ege Akademik Bakış*, 205-215.
- Günaydın, D., & Çetin M. (2015). Genç İşsizliğin Temel Makroekonomik Belirleyicileri: Ampirik Bir Analiz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17-34.
- Harrari, Y. N. (2018). *21. Yüzyıl için 21 Ders*. İstanbul: Kolektif Kitap.
- Hashimzade, N., Myles, G., & Black, J. (2017). *A Dictionary of Economics*. Londra: Oxford University Press. Oxford Reference.
- Holmlund, B. (2013). What Do Labor Market Institutions Do? *Leibniz-Informationzentrum Wirtschaft*, 1-25.
- İdiküt Ö. A., & Egeen E. (2017). Analysis Of Unemployment Hysteresis In Turkey: Structural Break Unit Root Test. *Journal of Economics, Finance and Accounting – JEFA*, 368-376.
- İlkkaracan, İ., Kim, K., & Kaya, T. (2015). The Impact of Public Investment in Social Care Services on Employment, Gender Equality, and Poverty: Turkish Case. *İstanbul Technical University Women's Studies Center In Science*, 1-73.
- Kant, I. (2020). *Eğitim Üzerine*. İz Yayıncılık.
- Karaca, S. V. (2020). Makroekonomik Değişkenlerin Borsa İle İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerinden Yapısal Kırımlı Testler İle Ekonometrik Bir Analiz. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Karadağ, Ö. Ç., & Çilingiroğlu, N. (2009). Ekonomik Krizler ve Sağlığa Etkisi. *Toplum Hekimliği Bülteni*.
- Kargı, B. (2014). Testing Wage Rigidity Stickiness Hypothesis: Time Series Analysis on the Minimum Wage and Growth in Turkey. *MPRA*, 182-210.
- Katz, L. F., & Blanchard, O. (1997). What We Know and Do Not Know About the Natural Rate of Unemployment. *Journal of Economic Perspectives*, 51-72.
- Keskin, Z. C. (2017). Türkiye’de Yükseköğretimde Nicel Cinsiyet Açığındaki. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 321-332.
- Kocaman, M., & Biçerli, M. K. (2019). The Impact Of Minimum Wage On Unemployment, Prices, And Growth: A Multivariate Analysis For Turkey. *Economic Annuals*, 65-83.
- Kum, H. (2012). The Impact of Structural Break(s) on the Validity of Purchasing Power Parity in Turkey: Evidence from Zivot-Andrews and Lagrange Multiplier Unit Root Tests. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 241-245.
- Kurozumi, E. (2002). Testing for stationarity with a break. *Journal of Econometrics*, 63-99.
- Kurtcebe, E., & Horzum, A. O. (2017). Dünya’da ve Türkiye’de Asgari Ücret Uygulaması. *Denizli SMMM*, 1-15.
- Lazaro, N., Molto, M. L., & Sanches, R. (2000). Unemployment Determinants for Women in. *Fondazione Giacomo Brodolini and Blackwell Publishers*, 53-77.
- Lee, J., Becker, R., & Enders, W. (2006). A Stationarity Test In The Presence Of An Unknown Number Of Smooth Breaks. *Journal Of Time Series Analysis*, 381-409.
- Lee, J., & Enders, W. (2011). The Flexible Fourier Form and Dickey–Fuller Type Unit Root Tests. *Economics Letters*, 196–199.
- Lenin., Marx., & Engels. (2019). *Kadın ve Aile*. Ankara: Sol Yayıncılık.
- Lilien, D. (1982). Sectoral Shifts and Cyclical Unemployment. *Journal of Political Economy*, 777-793.
- Lordoğlu, K., & Özkaplan, N. Çalışma İktisadı. Der Yayınları, 2003.

- MEB . (2021). Strateji Geliştirme Başkanlığı. Erişim adresi: <http://sgb.meb.gov.tr/www/dokumanlar/icerik/30> adresinden alındı
- Mendez, J., & Maloney, W. (2004). Measuring the Impact of Minimum Wages Evidence from Latin America. *National Bureau of Economic Research*, 109-130.
- Mert, A. E. (2019, 10). 2018 Verileriyle Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. *KOÇKAM*. Erişim adresi: https://kockam.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2020/06/KOCKAM_Rapor_TR_revised.pdf.
- Mert, A. E., & Sefer B. K. (2018). Yakın Tarihsel Süreçten Günümüze Türkiye’de Kadın İstihdamının Dönüşümü. *KOÇKAM*. Erişim adresi: <https://kockam.ku.edu.tr/yakin-tarihsel-surecten-gunumuze-turkiyede-kadin-istihdaminin-donusumu/>.
- MEB. Millî Eğitim İstatistikleri. (2021). Strateji Geliştirme Başkanlığı. Erişim adresi: https://sgb.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=424 adresinden alındı
- Michel, P., & Cauch, P. (1996). Minimum wage unemployment and growth. *European Economic Review*, 1463-1482.
- Mülteciler Derneği. (2021). Türkiyedeki Suriyeli Sayısı Eylül 2021, Erişim adresi: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>.
- Nelson, E. (2018). Seven Fallacies Concerning Milton Friedman's "The Role of Monetary Policy". *Washington: Board of Governors of the Federal Reserve System*, 1-19.
- Olazabal, U. A., & Arantza, N. A. (1995). Duration Of Unemployment In Spain. *Oxford Bulletin Of Economics And Statistics*, 249-295.
- Özcan, B. (2012). İşsizlik Histerisi Hipotezi Oecd Ülkeleri İçin Geçerli Mi? Yapısal Kırılmalı Birim Kök Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 95-17.
- Özkaplan, N., & Lordoğlu, K. (2014). *Çalışma Ekonomisi*. DER Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2020). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2020). Kadın-Erkek Eşitsizlikleri. Ş. Pamuk içinde, *Türkiye'nin 200 Yıllık Tarihi* (s. 337). İstanbul : Türkiye İş Bankası ve Kültür Yayınları.
- Pamuk, Ş. (2020). Sosyal Politika. Ş. Pamuk içinde, *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi* (s. 295). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Papps, K. L. (2012). The Effects Of Social Security Taxes And Minimum Wages On Employment: Evidence From Turkey. *ILR Review*, 686-707.
- Pissarides, C. A. (2011). Equilibrium in the Labor Market with Search Frictions. *The American Economic Review*, 1092-1105.
- Pistoresi, B., & Mattei, G. (2019). Unemployment and suicide in Italy: evidence of a long-run association mitigated by public unemployment spending. *The European Journal of Health Economics*, 569-577.
- Popp, S., & Narayan, P. K. (2010). A New Unit Root Test with Two Structural Breaks in Level and Slope at Unknown Time. *Article in Journal of Applied Statistics*, 1-27.
- Rei, D., & Baccaro, L. (2007). Institutional Determinants of Unemployment in OECD Countries: Does the Deregulatory View Hold Water? *International Organization* 61, 527-569.
- Russell, B. (2017). *Eğitim ve Toplum Düzeni*. İstanbul : bgst Yayınları.
- Saraç, T. B. (2014). İşsizlikte Histeri Etkisi: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış*, 335.
- Saraçoğlu, B. (2017). Türkiye'de Temel İşgücü Göstergeleri ve İşsizlik Histerisi. *İktisat ve Toplum*, 30-36.

- Savrul, B. K., & Zeren, F. (2018). Kadınların İşgücüne Katılım Oranı, Ekonomik Büyüme, İşsizlik Oranı ve Kentleşme Oranı Arasındaki Saklı Koentegrasyon İlişkisinin Araştırılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 87-103.
- Sayın, A. K. (2019). ILO Normları Bakış Açısı ile Dünyada ve Türkiye’de Asgari Ücret Uygulamaları. *Çalışma ve Toplum*, 1877-1916.
- Sen, A., & Queneau H. (2009). Further Evidence on the Dynamics of Unemployment by Gender. Faculty Scholarship. 50. https://www.exhibit.xavier.edu/economics_faculty/50.
- Schütz, C. G. (2020). Is the Eurozone disintegrating? Macroeconomic divergence, structural polarisation, trade and fragility. *Cambridge Journal of Economics*, 647-669.
- Skourias., & Bazen, S. (1997). Is there a negative effect of minimum wages on youth employment in France. *European Economic Review*, 723-732.
- Summers, L. H., & Blanchard O. J. (1986). Hysteresis and the European Unemoloyment Problem. *Massachusetts Insstitute Of Technology And Nber*, 15-90.
- Şişman, M. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Tekin, İ. (2018). Türkiye’de İşsizlik Histerisi: Fourier Fonksiyonlu Durağanlık Sınamaları. *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 97-127.
- Terrell, K., & Gindling, T. H. (2005). The Effect of Minimum Wages on Actual Wages in Formal and Informal Sectors in Costa Rica. *Elsevier*, 1905–1921.
- Tıraşoğlu, B. G. (2015). Testing for unemployment hysteresis in Turkey: evidence from nonlinear unit root tests. *Springer Science+Business Media Dordrecht*, 35-46.
- Topateş, A. K., Topateş, H., & Durmaz, N. (2018). Özgürlük Arayışında “Mecbur İnsan” Olmak: Denizli İşgücü Piyasasında İranlı Mülteciler. *Çalışma ve Toplum*, 2015-2046.
- Topçu, N. (2020). *Türkiye'nin Maarif Davası*. İstanbul: Dergah Yayıncılık.
- Topuz, S. G., & Akkuş, Ö. (2019). İşsizlik Histerisinin Geçerliliği: Gelişmekte Olan En Kırılgan Beşli. *Sosyoekonomi*, 69-80.
- Tumen, S., Yüncüler, H. B. G., & Ceritoğlu, E (2015). The impact of Syrian refugees on natives’ labor market outcomes in Turkey: evidence from a quasi-experimental design. *IZA Journal of Labor Policy*.
- Tunalı, İ., Kırdar, M. G., & Dayıoğlu, M. (2021). Down and up the “U” – A synthetic cohort (panel) analysis of female. *World Development*.
- TÜİK. (2021). Erişim adresi: <https://biruni.tuik.gov.tr/sgucuapp/sgucu.zul>.
- TÜİK. (2020). Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484#:~:text=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC%202020%20y%C4%B11%C4%B1nda%20bir%20C3%B6nceki,%49%2C3%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti>.
- Ulutaş, Ü. Ç., & Akbaş, S. (2018). Küresel Fabrika Kentinin Görünmeyen İşçileri:Denizli İşgücü Piyasasında Suriyeli Göçmenler. *Çalışma ve Topum*, 167-192.
- Wellington, A. J. (1991). Effects of Minimum Wage on the Employment Status of Youths. *The Journal Of Human Resources*, 27-46.
- Wollstonecraft, M. (2012). *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- World Bank . (2020). Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/> adresinden alındı
- WU, Y., & Song F. M. (1997). Hysteresis in Unemployment Evidence from 48 U.S. States. *Western Economic Association International*, 235-243.

- Yousaf, F., & Khan, T. (2013). Unemployment Duration Of First Time Job Seekers: A Case Study Of Bahawalpur. *Asian Journal of Economic Modelling*, 8-19.
- YÖK. Yükseköğretim Bilgi Sistemi. (2021). Erişim adresi: <https://istatistik.yok.gov.tr/>
- Zoega, G. (2008). Phelps, Edmund (Born 1933). *The New Palgrave Dictionary of Economics*, 1-9.